

הנוסע

יכלכל

מאמרים וענינים שונים מודיעות העולם והטבע, ידיעות
געאלאגיות והידרעאלאגיות חזיונות נפלאים ונחמדים,
מפעלות הטבע במרחבי האויר, ובחיק הארץ פנימה,
תכונת בעלי חיים שונים, ארחם ורבעם, טבע מיני
צמחים ונטעים נפלאים במקומות שונים על כדור הארץ,
כל אלה מעלפים בספורי־מסעות (ריזעבעשרייבונגען)
נחמדים אף נעימים המרהיבים און שומעת, המשמחים
לב והמושכים נפש להתענג על מפעלות תמים דעים
בשמים ממעל ועל הארץ מתחת.

מאת

נחמיה דוב בן זאב וואלף גיי האָפּפּמאַַנן .

ווי לנא

ברפוס ר' אברהם צבי קאצינעלינבויגען גיי

שנת תרמ"ג לפ"ק

Г А Н О С Е А

Путешествияликъ.

соч. И. В. ГОФФМАНЪ.

Дозволено цензурою. —
8 Октября 1882 г. Вильна.

ВИЛЬНА
ТИПОГРАФІЯ А. Г. КАЦЕНЕЛЕНБОГЕНА.

Нѣмецкая ул. д. № 379—9

1883.

קרבן מנחה

אל כבוד

ארוני אבי מורי עטרת ראשי, מחמד לבי, המופלג היקר
במדות, החכם והנכבד בעדתו, כבוד קדושת שמו

מוהר"ר

זאב וואלף ב"ר רובער ז"ל לבית האַפֿפֿמאַנן

ה' יחייהו ויברכהו, יצליחתו ויאשרהו בארץ וקרנו
ירום מעלה מעלה לכבוד ולתפארת סלה סלה !

אבי משוש לבי !

נמס לבי מפני אומץ יידותיך, מרכות דבריך נפשי תהמה,
נועם אהבתך תראני תמיד ביקרת מכתביך פעם בפעם, כשחר נכון
מוצאו הולך ואור, כן תוסיף בכל עת להופיע בהדר אהבתך אלי,
נופת אמריך תזיל לעורני אל התושיה, בכל־עת תראיני אהבתך הנפלאה,
כל מחשבותיך, כל סעפי לבבך אך שלום בניך המה, בשפתך הוצק חן,
מסכת יין המוסר בעסים החמלה והאהבה; מי זה בל יתעורר מנעימות
אמריך, הנה כמלאך גואל ומושיע וכרוב סוכך אתה לי אבי יקירי,
במשך הימים הרבים אשר ישבתי בביתך עד אשר גדלתי והייתי
לאיש בין אנשים, אינני חסרתי עמך דבר, אתה נשאת סרחי ועמלי
ומשאוי בשמחת לבב ובנפש הפצה, אתה נתת לי לחמי ומימי, צמרי
ופשתי, ואתה אמרת עוד היטיב איטיב עמך, אך חכם בני וקנה
חכמה וישמח לבי גם אני, בשמך אבי מחמדי, אנילה כל היום
ועמך אכבדה, ואתה משיב נפשי, וולתך נוחם פה בשפל כל ארע.
אם אתבונן על זה אוי ירחבו דמווני להשיב גמולך אף על אחת
מני אלף. מה תהמה נפשי כי אפס אין אתי להעריך מיל חסדך
ואמיתך, אך מנחה צעירה הנשתי הפעם לפניך, אבי יקירי, כי
ולתה דבר אין בידי להשיב את נפשך ולשמח את שבתך; היא
המחברת הזאת אשר פי יקבנה בשם "הנוסע", כי רק להתרצות
בתנות כפים אליך, אבי יקר, נפש בנך שוקקת, ולספר שמך
בחבורי לדור יבוא בנים יולדו, לכן אבי מחמד נפשי, אנא הואיל
נא, וקח מידי את תשורת־הדלה הזאת בעבור תברכני נפשך בגילה,
ואני בנך אשר אהבת, עבדך ומכבדך אשר צמאה לך נפשי, כמה
לך בשרי כארץ ציה ועיף.

ועתה שא ברכה מאת ה' אתה אבי יקירי ומחמל נפשי,
וכבוד גבירתי אמי מורתי האהובה והכבודה אשת חיל תחי' ומנשים
באהל תבורך וכל אשר לך כולם ברוכים יהיו ממקור הברכה, ומפי
בנך ועבדך המשתחוה מול הדרת פניך

נחמיה דוב האפפמאנן.

ניי שטאדס — סוגינד

בעשרים לחודש תמוז התרמ"ב לביע.

דבר אל הקורא.

מיום עמדי על דעתי, הרגשתי ונתון על לב מה יקר לדורשי החכמה להשכיל על קורות הטבע על הזיוגותיה הנפלאים ועל תהלוכותיה הנעלות בנתיבות הבריאה, וכמעט רק זה הדרך הנכון להבין מפעלות תמיד דעים ונפלאותיו שמבראשית, כי אלה המשתדלים בשקידה רבה לחקור ולדרוש במרחבי חכמת הטבע הכללית, הם באמת יעשו לעצמם ולבני דורם אות לטובה, ויגלו עמוקות מני חשך ונצורות מבראשית, והועילו לנו הרבה לדעת את ה' וליראה מפניו באופן מאד נעלה ונשגב; יען כי בהתבונן האדם על הזיוגות הטבע איכה יתראו לעיניו במשטר וסדרים נכונים, וכל סבה מסובבת מהסבה שלפניה, אזי יתעורר בטח ההרגש והרעיון במשכיות לבו ושכלו יגיע עד הסבה הראשונה; ויחשוב: כי אל אחד קדמון לכל דבר הוא הסבה הראשונה ורק הוא לבדו מקור הויתם ואין לזר חלק אתו! כי עמו מקור כל הברואים הן החיים והן הבלתי חיים וממנו לכל היקום תוצאות (*). אי לזאת התעוררתי זה כמה וגמרתי בלבי אעשה חובתי, גם אני אשים כל מעיני בפנה הזאת לפי אשר תשיג ידי ידיעתי המעטה, לדעת תכונת הטבע והליכות

(* הרב החכם המפואר רש"י אברהמאווין בספרו היקר, תולדות הטבע, חלק ראשון הרחיב דבוריו על אדות הענין היקר הזה, ובמאמרנו, השקפה למודית על הספרות המדעית הקדשנו פרק מיוחד על הענין הזה ודעת לנפש משכיל ינעם. —

חזיונותיה בשמים ובארץ בים וביבשה! ואולי יצליח
בידי חפץ ה' כי ישיגו גם אחרים תועלת מדרשותי
וחקירותי . —

מיום באתי בברית עם קסתי נשבעתי בימיני לבלתי
השתמש בה בדברי חול של הבל ודופי, ברעות
רוח ובדברים של מה בכך, כאשר ישתמשו בה צעירי
המשכילים, הם השועלים הקטנים המחבלים כרם הספרות
העברית ויתנהגו בשפתנו הקדושה בקלות ראש ובלזות
שפתים*). תנאי התנתי עם עמי לבלתי הלאותו בדברי
רוח של ראמאנים נשחתים, ספורים בדוים ומחלקות
שלא לשם שמים אשר הנפש היפה איננה סובלתן
והשכל הבריא יקוץ בהן. על פי הברית והשבועה הזאת
הבטח הבטיחני עמי לשרתני ולעבדני באמונה כל עוד
נשמתו בי, להוציא הגות רוחי ורעיוני לבי מכח אל
הפועל, להטיב ולהועיל לשוחרי הטוב והתושיה, ולא
אתהלל. בשקר אם אמר כי כל פרי עמי אשר
הצאתי עד כה, הועילו אם מעט ואם הרבה ללמוד
וללמד להבין ולהשכיל. — המפעל הראשון אשר
פעלתי בעניני ידיעות העולם והטבע הוא ספרי „אוצר

(* כמה דיו שפכו ראשי חכמי זמנינו העומדים על המצפה
להביט על דרכי עמם וספרותו, כמה קולמסים שברו בהוכיחם את
השועלים הקטנים האלה בישתם ואולתם על פניהם שישובו מדרכם הרע
ולא יבלו את כבדרי עתותיהם בהבל ורעות רוח! לשוא ה' כל
דבריהם, לשוא השחיתו כל נאומיהם והגיונותיהם הנעלים ושומע
אין להם והו' כקול קורא במדבר, והם מחזיקים במשונתם. גם
אני שפכתי במאמרי הנדפס במכ"ע, „האוהב" הו"ל בפרשעמיסלי ע"י
ה' פעטערוויל כל חמת רוחי על משובת צעירנו אלה ועל
דרכם הנשחתה. —

נחמד" אשר חברתו בשנת השבע עשרה לימי חיי ויצא ראשונה לאור בשנת תרל"ז בוויילנא, ומיום צאתו מאפלה לאורה לא טמנתי ידי בחיקי, הברית אשר כרתי עם עמי חדש עמדי עד היום הזה ותקותי חזקה כי כל עוד נשמת שדי תחייני לא אפיר את הברית ואת השבועה הזאת, העט והגליון כל נחמתי וכל ששוני בימי חיי הבלי הם, בהם אשתעשע עד יומי האחרון ועד כלות כחי לא אעזבם. בפרק-הזמן (צייטרוים) הקצר הזה, לא אפרוז על המדה אם אמר, כי חשבתי הרבה, כתבתי הרבה והדפסתי הרבה. לא אתהלל בשקר, קורא יקר, אם אמר לך כי „האוצר נחמד" מצא חן בעיני המשכילים וחכמי זמננו. כי לבד אשר תמכו בידי חכמים גדולים תקרי לב כהחכם המצוין ר' קלמן שולמאן הי"ו מוויילנא, כהח' ר' יוסף ליב זאסניץ מבירו, כהח' ר' יצחק וואלף אלשוואנגער מעיר מולדתי טויראָנגען (כעת רב אבד"ק פעטערסבורג) וכמוהם, במצאם לדבר חפץ לכתוב בראש ספרי את חוות דעתם וחריצת משפטם, עוד הגיעני מכתבים רבים כראשי משכילי עמנו באשרם ובהללם את האוצר נחמד באופן נעלה, ובתוכם יתנוססו גם מכתבי ידידי היקר והנכבד הרב החכם הגדול ר' חיים זעליג סלאנימסקי הי"ו אשר הריצני אחר הדפסת הספר הזה, באמרו מפורש (במכתבו אלי' מיום כ"ב יאנואר 78) כי האו"נ מצא חן בעיני ובעיני משכילי ווארשווא אשר אספוהו ברצון אל תוך ביתם. כן כתב אלי ידידי הנכבד הרב החכם ר' גבריאל יהודה ליכטענפעלד (במכתבו אלי מווארשווא מיום ט"ז אקטאבר) כי התענג לקרות את האו"נ בעונג ובנעימות הן מפאת סגנון לשונו הנקי והן מפאת המאמרים הנתוצים והמועילים הנאצרים בקרבו. זולתם הפיק האו"נ רצון גם בעיני החברה הנכבדה והרוממה „חברת מרבי השכלה

בישראל" מקמ"ר פעטערסבורג, עד כי נדבה רוחה אותו להכירו לטוב ולתת יקר לו לקחת ממנו בהשתדלת ידידי הרב ההכם המישורר הנעלה ר' יהודה ליב גארדאן אשר היה בן-משק בית החברה המפוארה הזאת—סכום עקועמפלארן להלקם ולהפיצם בכל בתי הספר אשר יסדה בחסדה לטובת בני ישרון יושבי ארץ רוססיא. גם בעיני בני עמנו לא נופל האו"נ עד כי בכל עיר ועיר במדינה זו וחוצה לה מקום אשר שמו הגיע; כקמן כגדול, כישר כנלוז, כאוהב חכמה ודעת כאשר איננו אוהב מצאו חפץ בו. הכלל, חזיונו נפרץ בזמן קצר בכל הארץ וקונו התרכו עליו מיום אל יום מארצות ומערים שונות עד כי במשך שנה אחת ספו תמו כמעט כל האלף וחמש מאות עקועמפלארן אשר הרפסתי ועוד אינם. —

בראותי את כל זאת בעליצת נפש, אמרתי כי ראוי ונכון לעשות עוד לטובת שוחרי שפת עבר ולכבוד החכמה והדעת, חשפתי זרועי והעלתי על הגליון עוד ענינים רבים ונכבדים מעניני העולם וידיעות הטבע, ודבר שפתים יהיה אך למותר אם אגיד לך תועלתם ומהותם, כי סמוך לבי בטוח אם אך תשים עליהם לבך כאשר יצאו ברצות ה' לאור אזי יגלו כבודם ותועלתם לעיניך, וענית ואמרת בפה מלא: כי לא לשוא יגעתו ולא לאפס כליתי כתי, לכן תקותי תשעשעני כי לא אבוש משברי, ויהי נועם ה' על פעלי ומעשי ידי תרצה!

בפרק הזמן הזה, השלמתי בתכלית השלמות את ספרי הגדול „מעשי חכמים“ (אשר תוכנו כבר הודעתו במכ"ע הצפירה לשנת תר"ם) וישא מדברותיו על ענינים מדעיים שונים אשר אדניהם על חכמת הטבע וידיעת העולם ויצוריו הטבעו, ונכבדות מדובר בו מעניני חכמת מחקרי — ארץ (געאלאגיע), ידיעת טבע — המים

(הידריאלאגיע), ידיעת—הצמחים (באטאניק), ידיעת
 טבע—הרמשים (ענטאמאלאגיע), ידיעת טבע—החיים
 (פהיזיאלאגיע) וזולתם גם ילדי סעיפי חרת לבי אשר
 דברתי מהזיונות טבעיים שונים פועל ידי שדי בשטם
 ובארץ. בפרק הזמן הזה גמרתי את ספרי „תולדות
 הנפש“ (את תוכנו הודעתי ג'כ בהצפירה ובהמגיד לשנת
 תר"ט), והוא ספר דברי הימים לתורת אַל־מֶנֶת נפש
 האדם ואמונת השארתה. יכלכל קורות נפש האדם
 השתלשלת אמונת השארתה וקיומה חוץ לגוף. תולדות
 חכמיה, מאמיניה וחוקריה אנשי השם בכל דור ודור,
 תולדות ספריהם בחקירה ודרישה ותולדות הספרות
 הנפשית (פֶּהיזיאכיאלאגישע ליטעראטור) בכלל מימי
 הדורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה, חקירות
 ודרישות ע"ד עצם ומהות הנפש ואיכות האמונה
 במציאתה וקיומה חוץ לגוף עפ"י השערות ושיטות
 הפלוסופים הקדמונים והאחרונים ועפ"י שקול הדעת
 וראיות ישרות הבנויות על מוסדות ההגיון ומופתי
 השכל. בפרק—הזמן הזה חברתי את ספרי „תולדות
 חכמי הבאטאניק“ והוא ספר דברי הימים לחכמת
 הצמחים ותולדות חכמיה, חוקריה ודורשיה מדורות
 הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה. נדפס בראשונה
 במכ"ע „הקול“ אשר יצא לאור בקאַניגסבערג ע"י ה'
 מיכאל לוי ראדקינסזאָהן ואח"כ נדפס על הוצאותיו
 בסופעראטס—אויסגבע. בפרק הזמן הזה כתבתי את
 ספרי „קדמוניות האדם“ (תמציתו נדפס בהמשכים רבים
 במכ"ע „מגיד משנה“ אשר יצא לאור ע"י ידידנו הנכבד
 הרב החכם ר' דוד גארדאן הי"ו מו"ל המגיד בליק)
 והוא ישא מדברותיו על ראשית זמן מציאת האדם עלי
 אדמות לפי שיטות החוקרים היותר מצוינים בדור האחרון
 הזה על קורות מין—האנושי קודם זמני התולדה (געשיכטע)

ועל התפתחותיו ותהלוכותיו בנתיבות העתים והזמנים, במסילות התקופות והעפאָכען ובדרכי הדורות והפערי־רען אשר עברו עליו בעולם-העבר (אור וועלט). בפרק-הזמן הזה חברתי את ספרי „תלאות החכמים“, ספרי „מאסף דעת“ וספרי „הים ומלואו“, מאמרים רבים גדולים וקטנים הנושאים מדברותיהם על סעיפים שונים מחכמת הטבע הכללית ונדפסו במכ״ע הצפירה, המגיד, מגיד משנה, הקול, הלבנון, הכרמל, והאוהב, ועל כולם הפקתי ת״ל רצון מהמון הקוראים ויברכוני טובים.

הַמְפַּעֵל האחרון אשר פעלתי לטובת הספרות-העברית ולכבוד החכמה והמדע, הוא ספרי „הנוסע“ אשר אנכי נותן לפניך היום, קורא נכבד, והוא כעין חלק שני לספרי „אוצר נחמד“. מְפַעֵלִי זה הוא האחרון אשר יצא מתחת ידי בימים האחרונים לפרק-הזמן הנזכר. ואותו אמרתי לשלוח ראשונה על פני חוץ לחלקו ביעקב ולהפיצו בישראל. בו נקבצו באו מאמרים וענינים שונים מידיעות העולם והזיונות הטבע (נאטור ערשיי־ונגען), מעולפים ומשובצים בספורי־מסעות (רייזעבעשריי־ונגען) יפים ונחמדים המרהיבים און שומעת והמושכים לב ונפש באופן מאד נעלה. תקותי תשעשעני כי קוראי שפת עבר, שואפי חדשות ומשהירי נפלאות הטבע ומפעלות תמים דעים, אשר נפשם קשורה עוד באהבת שפתנו העתיקה, שפת ה' אלהינו ושפת כל קדושינו ימצאו במחברתי הזאת חפץ, ובאמת לא נופלת היא מאחיה האוני הבכור ועוד יתרון רב לה עליו בבהינת עניניו הנכבדים אשר מהם תוצאות השכל ודעת, מדע ותושיה, כן בבהינת השפה להיותה כתובה על טהרת הלשון וההגיון הישר כיד ה' הטובה עלי. נפשי יודעת מאד כי הקוראים יביטו עליה בעל דבר חדש בספרות-העברית, יתענגו על נעים צלצלי

שפתנו אשר בה קָהַר אֲרָהִיב. אביה, עֲשֵׂה, יוצרה
וכוננה, אשר אחרי בלותה היתה לה עֲדָנָה בידי סופריה
הנכבדים בְּתִיף כימי נעוריה וכיום עלותה ממדבר סיני.
נפשי יודעת מאד כי כל הענינים אשר עליהם הנני
נושא מדברות ימצאו חן בעיניכם, קוראים משכילים, כי
נאמרים בטוב טעם ודעת במשטר וכדר נכון. במחברת
הזאת תחזינה עיניכם חזיונות נעלים ונשגבים, הוד והדר
הטבע ביקר תפארת גדולתה בשמים ממעל ועל הארץ
מתחת, יפעת הבריאה העדינה ושכיות חמדתה בכל
היקום הכללי, נפלאות התולדה הנפלאה, כלילת יופי כל
מראותיה וחזיונותיה הנפלאים, מפעלות תמים דעים ועווז
נפלאותיו אשר יראה חדשים לבקרים. במחברת הזאת
יופיע עליכם סודות דברים נפלאים ונסתרים הכפונים
טמונים בחיק הטבע הנשגבה, הנעלמים מעינינו וצפונים
משכלנו. המחברת הזאת תתנה צדקת פרונו של האמן
הטבעי במדבר לא־דרך ובתהו ילל ישימון, את היד
החזקה והרוע הנמויה והמוראים הגדולים אשר יעשה
לאלה האנשים המשליכים נפשם מנגד לנסוע ממדבר
אל מדבר ומים אל ים להתבונן על נפלאותיו הכבירות
ועל מפעלותיו הנמרצות. —

המעין—הראשי (אָרְיִינָאָל) אשר ממנו שאבתי את
כל הידיעות וחזיונות הטבע אשר נקבצו באו במחברתי
זאת, הלא הם ספרי הטבע להחכם הנודע ציממערמאָנן,
אך לא בכל פעם בחרתי בו, והלכתי אל מקורות
ומעינים אחרים אשר מימיהם קרים, נזולים וטובים לבני
עמנו ממי מעיני. המאמר הראשון „ידיעת גבולית הארץ
בדורות הראשונים וקורותיה עד ימי הדור האחרון הזה“
הוא כעין מבוא ופתח־דבר לחכמת הגעאגראפיהע
הכללית, כי בו השתדלתי לצייר בצבעים חיים וקיימים

את קורות החכמה הזאת השתלשלתיה והתפתחותיה מימי
 הרורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה, תולדות
 החכמה, מיסודה וחוקריה, לפי מצב החכמה והקולטור
 בתקופות שונות מתקופות התולדה. כל אלה הדברים
 כוננתי על מופתים חותכים ופֶאקטען גלויים הלקוחים
 מספרי התולדה (געשיכטע) היותר נאמנים אשר אין
 להשיב עליהם, ועל כל אלה עברתי בהשקפה כללית
 ובעין הבקרת הצרופה בקצור נמרץ ובהלך רוח דעת
 לבלתי הלאות את הקורא בהכבדת דברים ללא תועלת,
 ולא אחטא בלשוני אם אמר כי עד כה לא נסה כמעט
 אחד מסופרינו לדבר מענין הנכבד הזה במאמר מיוחד,
 ונפשי יודעת מאד כי כל מטיבי ראות ימצאו במחברתי
 את הפץ וירצו את פעלי • —

בטרם אצא הפעם מלפניך, קורא אהוב, אעיר את
 אוזניך ואומר לך כי רוחי זה ממחברים כאלה אשר יעמלו
 לככל משפט ההמון על דברת ספרם; כי רק אהבת
 הבצע או הכבוד השיאום לזאת, ואנכי לא כן עמדי,
 שקר בלבבי שנאתי ותועבת נפשי כזב, האמת אני
 ולא אכחד כי על הראשונה בל אוכל הצדק נפשי
 אודה תחת כל השמים ולא אבוש כי תקותי במחברתי
 היא למצוא שכר בעמלי ויגיעי, ולשווא יעמלו המחברים
 להעלים מחשבתם מקהל קוראי ספריהם ולאמר כי לא
 אחרי בצעם לבם הולך. אולם אנכי אתברך בלבבי
 לאמר, כי לא יצאתי כיום לרמות בני אדם, לעשות
 תועה, ולבקש בצע כסף בהבל וריק, אך הנני כרוכל
 וסוחר נאמן מבקש מהיר מרכולתו הטוב ומועיל, אמנם
 על השנית: הן לא בסתר אשים מחברתי רק אשלחנה
 על פני חוץ למצוא מהיר יגיעי כאמר, ואם תיטב
 בעיני בני עמי, אז אדע כי אקבד ויברכוני טובים! ואם
 לא מה יעזרוני התנצלותי והצמדקותי? כי רק התכלית

והעקב, הם שופטים נאמנים על פעולות גבר ולא
זולתם, ואז יצא שכר עמלי ויגיעו בהפסד כבודי! —

הנה יצאתי ידי חובתי קוראים נכבדים והודעתים
במעט דברים תכונת ומהות ספרי „הנוסע“ בכלל, ואף
כי לדבר מותר הוא, כי באמת מה למחבר לשלוח
בעצמו דבר לפניו? ומה לו לעדים ולתעודות? הלא
האמת יעד לעצמו, ואם ספרו יתן עדיו ותעודותיו כי
נחוץ הוא—יִצְדָק, ואם לא יגידוֹנְשֵׂא עוֹנוֹ* ואם נתבונן
על ימים מקדם, נראה ונוכח כי הקדמונים לא נהגו
כלל בהקרמה ובפתח דבר לספר כל ספרי קדמונינו ז"ל
הכירום כל העם מעצמם ועד אין בם. אך לבלתי שנות
המנהג אשר החלו המחברים בימים האחרונים להשתמש
בהקרמה, הצגתי גם אני בזה דברים אחרים לפני מבוא
המחברת, ובוה יצאתי ידי חובתי! —

ועתה קוראים יקרים, יהי נא אמרי לרצון לפניכם,
הא לכם מנחת! קחיה מידי ברצון, כי מנחה מהורה
היא אשר הקרבתי על מזבח אהבת עמי להשכילם
ולהבינם להריח מריח ניחוח הדעת וההשכלה, תקותי
תנחמני כי תאשרו ותהללו את מעשי ותאמרו קבל-עם
כי טוב עשיתי לפני בני עמי אשר רוחם זר עודני
מחכמה ולבם רק מהשכלה בצאתי זה פעם שנית
להשכילם בינה, והיה כאשר מעשה ידי יעלה לרצון על
שולחן הקוראים המשכילים, אזי אשתדל להוציא גם את

(* לזאת מצאתי לדבר מותר, להציג בראש ספרי זה
תעודות מכתבי תהלה אשר יש תחת ידי מגדולי חכמי זמננו,
והשטפתי אותם.

יתר הספרים המונחים ת"י בכתובים לאור עולם. — ועתה
חיו במזב קוראים משכילים, עוד נתראה פנים! —

דברי הכותב ברגשי אהבה, דורש טוב לעמו
המתאבק בעפר רגלי החכמים הדוברים שלום לההשכלה
עבד נאמן להחכמה ולמשיגיה.

נחמיה דוב בן לא"א מוהר"ר זאב וואלף הי"ו האַפֿפֿמאַנן.

ניישטאדט — סונינד,

ערב שבועות התרמ"ב לכ"ע.

השקפה כללית.

על ידיעת גבולות הארץ בדורות הראשונים
וקורותיה עד ימי הדור האחרון הזה.

אִיפֹה הָיְתָה בְּיַמֵּי אֲרָז הַגֶּד אִם יָבֵעַתָּ
בֵּינָה: מִי שָׁם מְנַדִּיךָ בִּי תִדַע אוּ מִי נָטָה
עָלֶיךָ קָו: עַל מָה אֲדַנֶּיךָ הִטְבָּעוּ אוּ מִי
יָדָה אֲכֹן פָּתָחָה: הַתְּבוּנָתְךָ עַד רַחֲבֵי אֲרָז
הַגֶּד אִם יָבֵעַתָּ כָּלָה: (איוב ל"ח ד' ה' ו' י"ח)

ידיעת קורות התפתחות החכמות והמדעים, תורנו
לדעת השתלמות שכל האדם וההפתחות כחותיו הנפשיים
בכל דור ודור ובכל תקופה ותקופה מתקופות התולדה
(געשיכטע), אשר עברו על בני האדם מיום החלו
למצוא מהלכים בתבל ארצה, הידיעה הזאת תאלפנו
איך הלך המין האנושי ביתרון הכשר דעתו מחיל אל
היל, ותעופת בינתו ומרוצת רוחו מעלה מעלה. היא תהי
לנו לאור להורתנו דעת, עד כמה יוכל האדם להניע
לשלמות רוחו הכביר ובעזרתה נוכל לגול את ספר
היחש של בני האדם ולקרוא את מקרי רוח תבונתם,
תולדות השכלת הגוים אשר אבד גורם לפני אלף דור,
כתולדות בני הדור הזה, קורות החכמים הקדמונים אשר
כוננו את שיטותיהם בחכמה ודעת וימחו מארץ החיים
אחרי אשר עברה עתם, ארחות חיי עמי הקדם אשר
מאתם יצאה תורה ודעת אלהים לכל בני הארץ, ואחרי

באה פקודתם, נורעו בכל הארץ ותורתם נשתבחה עד עת מצוא. הידיעה הזאת תצייר לפנינו אנשים בחורים מעם, אנשי רוח ויחידי סגולה אשר הטיבו לעשות בחריצת שכלם ורוח תבונתם בכרם החכמה, וגם לקרע בדמיונות רוחם אשר הדיחו אותם מטה מטה לרדת פלאים כבהמה בבקעה, לפי מדת חכמתם וידיעתם המפעמם; ובעזרתה עלינו לפלם דרכם ומפעלם בהשכלת בני אדם במאזני צדק, לדעת אם ישרו לכת בדרכי החכמה ולצעוד אל התכלית הנועד להם, או אם העוו דרכם וישו מני ארח.

במאמרנו הנוכחי הואלנו להטיף אמרים על קורות חכמת הגעאגראפיה מדורות הראשונים עד ימי הדור האחרון הזה. ע"פ מופתים חותכים ופאקטים גלויים וחיים הלקוחים מידיעת קורות החכמה והמדע, נשען על התולדה (געשיכטע) הנאמנה; נשתדל לתת לפני קוראנו הנבונים השתלשלות החכמה הזאת, תולדות ימיה וקורות העתים אשר עברו עליה מימי קדם עד ימינו האחרונים האלה, תולדות חכמה ופעולת מיסדיה, המצאותיהם והתגלותיהם, אשר המציאו ואשר גלו בכל דור ודור בכל תקופה ותקופה במרחבי הידיעה הזאת. ואולם מראש אמרנו להטיף דברים אחרים על עצם ומהות החכמה הזאת, על תועלותיה ופעולותיה אשר תביא לאשר ולהצלחת מין האנושי, במצבו החומרי גם הרוחני, ואחר נבוא אל מטרת מאמרנו זה.

חכמת מחקרי ארץ (געאגראפיה) תבאר לנו עצם כדור ארצנו תואר פני האדמה מלמעלה ויקרת ערך הדברים הספונים וטמונים בחיקה, מושב כל בני האדם לגויהם, במקומות, בארצות ובאקלימים ובזמנים שונים. היא תאלפנו לדעת את הקשר האמיץ אשר בין הטבע ובין בני האדם בכל מקומות מושבותיהם, ואופני

ההצטרפות אשר לנפשותיהם ורוחותיהם, אל הדברים
הטבעיים הנמצאים במקום תהנותם ביחוד, המשרה
והיכולת אשר להטבע על קורות ותכונות יושביה לשפת יתר
תחשב להוכיח בדברים, מה רב טוב צפון בהיריעה הנתוצה
הזאת, ודבר שפתים בזה אך למותר הוא, כי כל איש
אשר עינינו לנוכה יביטו, יראה ויתבונן, כי הידיעה
הזאת, ידיעה יקרה ונישגבה היא אשר עוו בידה וגבורה
בימינה להאשיר את האדם אשר רוחני וחומרי באופן
מאד נעלה, כל מטיבי ראות יוכיחו במישור, כי לגודל
תועלתה ולהין ערכה אין ערוך אליה ביתר החכמות
אחיותיה, כל יודע דעת יודע נאמנה, כי מבלעדי
הגעאגראפיה לא ירים האדם את ידיו ואת רגליו
ברחבי תבל, על כן שפרה נחלת האדם ונעים גורלו
בשומו לבו לקרוא בספרי הגעאגראפיה לדעת הדר כבוד
ה' והדר גאון התולדה, להתפלא על מפעלות אלהים
ומעשי ידיו בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים, על תכונות
ארצות תבל לפלגותיהם, תועפות ההרים הרמים
והנשאים, חקר הימים הגדולים ומשמרי היאורים
והנהרים הנודעים והמפורסמים, על יבול האדמה וצאצאיה
באקלימים שונים, על התולדות והעתים אשר עברו
עליהם, על משפטי העמים הרבים והשונים, מחלקות
המדינות, הנפות והערים ועל סגולותיהן, חין ערכן וכל
הליכותיהן; הלא מכל אלה יחזה מה רבו מעשי ה'
ומה עמקן מחשבותיו, ואת קול שדי בדברו תשמענה
אזניו; מכל אלה יחזה יתרונו הגדול על כל צאצאי
ארץ, בנפשו המשכלת אשר חננו אלהי מרום, יראה,
כי האל הגדול הגבור והנערץ בסוד קדושים רבה, העושה
גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, ומחוס
ישכון, הנה הוא יהיה את דכא ושוכן בתי חומר,
עם אנוש אנוש ובן אדם בכל מקומות מושבותיו.

יעמדתו כבוד והדר, סוף דבר, ידיעת הגעאגראפיהע ידיעה נשגבה היא, עד כי בכל המון המדעים הרבים והעצומים מאין כמוה לפקוח את עיני האדם להתבונן על פלאי אל ברחבי ארץ ותבל, כי עוז בידה לנהגנו ולהביאנו אל אוצרות נסתרים ולהראותנו את האבנים אשר עליהם יפליא ארון הנפלאות לעשות את מפלאות מפעליו; היא תשימנו לאורחים בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים, והיא תראנו את צבאות התמורה והחליפות אשר יתחוללו על כל בני חלוף תחת השמש, ואת השטף העז השוטף בעוזו כל עלילות האדם ותחבולותיו, את גבורותיו וכל פעולותיו, ורק האמת והצדק יעמדו כהררי אל ונצורי שדי לא ימוטו לעולם ועד.

עוד בשנים קדמוניות, עוד לפני אלפי דורות, כאשר החל האדם לרוב על פני האדמה, ולחשוב מחשבות איך להטיב את מצבו החומרי ולהכיר כי גדול מרבבות היצורים הוא, אשר על כן החל לעבוד עבודותיו ההכרחיות להצלת נפשו, כמו צידת החיות והעופות גידול הבהמות ועבודת האדמה; כבר אז התעורר בלבו הרעיון להרגיש את התועלת הגדול אשר תוכל להביא לאשרו ולהצלחתו ידיעת גלילות הארץ ותכונת יושבי תבל לגוייהם בכל מקומות מושבותיהם, אך מקוצר דעתו והשכלתו אז בחכמה ודעת, לא היה לאל ידו להפיק זממו כראוי וכנכון ואף העבודות ההכרחיות האלה נעשו בלחץ ובדחק גדול מאד.

והנה אם נחדור את מבטי עינינו בכתבי הקדש אשר נשארו מורשה לנו מאבותינו הקדמונים, נראה ונזכיר במישור, כי עוד מחוקקינו נביאינו ואבותינו הקדושים, כבר הרגישו את יקרת חכמת הגעאגראפיהע, את גדל תועלתה והין ערכה, עד כי ע"י ידיעתם

בלימוד הזה פנו לה מקום בתורתנו הקדושה ובדברי חזיונותיהם ונבואותיהם ; עדים המה הנאומים , ונהר יוצא יפרד לארבעה ראשים הסובב ההולך קדמת אשור , אשר בראש ספר בראשית (פרשה ב' , ט'—ט"ו) כי כבר בדורות התולדה הקדומה והזקנה הזאת , רחבה ונסכה ידיעת הגעאגראפיהע . שתי הפרשיות ליג ול"ד הכתובות בס' במדבר , וזולתן עוד מבטאים רבים מעידים ומגידים , כי הידיעה הזאת כבר היתה מודעת לארון הנביאים בתכלית השלמות , יהושע בן נון אשר יצק מים על ידו משה בחיר ה' ידע את חכמת הגעאגראפיהע באופן מאד נעלה , ובלשון מדברת גדולות ובטוב טעם ודעת יציב גבולות עמים למספר בני ישראל , כאשר תעידנה שבע הפרשיות (מפרשה ט"ו עד כ"ב) הכתובות בספרו , בימי יהושע רחבה ונסכה הידיעה הזאת מאד ורבים היו דורשיה ולומדיה , כי ידעו אותה עד תומה וילמדוה בתכלית השלמות ולא חסר כל בה עד כי השכילו לכתוב אותה גם בספר , כאשר יעידו לנו הכתובים : הבו לכם שלשה אנשים לשבט ואשלחם ויקומו וילכו בארץ ויכתבו אותה— ואתם תכתבו את הארץ— ויצו יהושע את ההולכים לכתוב את הארץ לאמר לכו והתהלכתם בארץ וכתבו אותה , וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוה לערים לשבעה חלקים על ספר (יהושע י"ח , י"ד) . יפתח הגלעדי ידע את הידיעה הזאת באופן נעלה , ודבריו אשר שלח ביד מלאכיו אל מלך בני עמון יגידו עדותם , כי למד אותה עד תכליתה לפי מצבה בימים ההם . שלמה המלך הכין אניות בעציון גבר*) וישלחם משם אופירה וארץ ספרד , ואף

*) עציון גבר אשר יקרא עתה בני יושבי המקום ההוא

שהיו ניסע האניות האלה רבי התועלת בכל זאת חרלו אחרי מות שלמה לעשות דרכם במים אדירים. ובעת

בשם אקאבא היה חוף על שפת ים סוף אשר בארץ אדום ומקום מבנה האניות ללכת בשם אופירה אשר שם הוהב, שם עשה המלך שלמה אניה וחירם מלך צור שלח את עבדיו אנשי אניות יודעי הים ללכת עם עבדי שלמה, גם המלך יהושפט עשה שם אניות תרשיש ללכת אופירה ולא הלכו כי נשברו בעציון גבר, והדברים עתיקים, הלא הם כתובים על ספרי הקדש (מ"א ט'), כ"ו, כ"ז, כ"ב, מ"ט, דב"ה ח' י"ז, כ' ל"ו ל"ז) ואם כי אנחנו בני ישראל מאמינים בני מאמינים אנחנו, אין אנו צריכים לא לעדות ולא לראיה על אמיתת ספוריהם, בכל זאת לא לשפת יתר יחשב לנו אם נספר לקוראינו הנכבדים את אשר קראנו באחד ממה"ע על דבר כתובת עתיקה אשר נמצא בשנת 1874 באמריקא דרומית, אשר נכתבה זה קרוב לשלשת אלפים שנה, ואלה דברי מבה"ע אשר כתבו לאמר: „אמריקא“ היו"ל בעיר באנאסא אשר בפלך גראנאדא החדשה אשר באמריקא הדרומית, מודיע לנו ע"ד מציאת חדשה חרה, אשר לפי ההקשפה הראשונה כמעט קשה להאמין באמיתתה: איש אחד אשר שמו דאן דושאאקמא דע קאסטא, יספרו לנו מבה"ע, מציא באחת מארצותינו מצבת אבן אשר הקימה אנשים צירים וצידונים, אשר כיננו עיר מושב במקום ההוא בשנה העשירית לחירם מלך צור, אשר היה בימי המלכים דוד ושלמה בנו, על האבן הזאת חרותה כתובת בשמנה שורות, אותיות הכתובת הזאת יפות הנה, אך אין ריח בין מלה למלה, גם בלתי מנוקדות וזאת העתקת הכתובת אשר על הציון הלו: „אנשים כארץ קאפאריה יצאו מחוף האניות אשר בעציון גבר ואחרי אשר שבו על פני הים שנים עשר חדש מפני אשר זרם המים הולכים ביד חזקה מארץ מצרים יצאו על החוף אצל גואקוילא וזה בארץ פער“ . על האבן הזאת נכתבו שמות

אשר הואיל יהושפט לחדש את מסע האניות והכין
 אניות חדשות ללכת אופירה (*), לא הלך, כי נשברו
 אניותיו בעציון גבר. בימים ההם היה עוד חוף אחד
 לבני ישראל ביפו, ואם אמנם לא היה טוב ומרווח כהחוף
 עציון גבר, בכל זאת חנו גם בו אניות גדולות, באות
 תרשישה. יחזקאל בן בוזי הנביא, אשר בימיו עלתה
 הגעאגראפיהע—הפאליטית כפורחת, ומסחר ירושלים פרץ
 על כל גדותיו הגדיל לעשות בהחכמה הזאת. בשפה
 ברורה ולשון למודים הפליא מאד לתאר בלשון מדברת

האנשים יורדי הים האלה אשר הקימו המצבה הזאת למוכרת עולם
 (הצפירה שנת 74 גליון 44) *

(* המפרשים נלאו מאד לבקש באיזה חלק מן הישוב ובאיזה
 מדינה היה המקום אשר שלח שם המלך שלמה אניות להביא הזהב
 ושאר דברי חפץ ככתוב ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר וכו'
 (מ"א ט' כ"ו), ויבאו אופירה ויקחו משם זהב וכו' (שם כ"ה),
 ובכל יגיעתם לא מצאו מקום אשר יתחברו בו כל התנאים הנזכרים
 בכתובים על אופיר, כי הנה קצתם אמרו שהוא מדינת פערו אשר
 באמעריקא הדרומית, אבל אם בימים ההם היה גלוי ומפורסם חלק
 התבל אמעריקא, איך אבד זכרו בדורות שלאחריו עד שזה כמו ד' מאית
 שנה נגלה החלק ההוא כהגלות נגלות ארץ חדשה? ועוד סברה
 זאת מבוארת הביטול, באשר התנגד אל מצב המקומות הנזכרים
 בכתוב, כי ללכת אל פערו שהוא במערב העולם לא היה עושה
 שלמה האניות בעציון גבר, שהוא על שפת ים סוף, אלא היה
 בוחר לעשותם בחוף יפו אשר על הים התיכון, כי משם הדרך
 הישרה ללכת למערב העולם וביותר כי כבר נסו אנשי צור וצידון
 שחזי בימיו— לרדת בים התיכון עד ספרד והלאה (ראה כאמרנו
 הלאה), קצת המפרשים דמו שהיה אופיר בחלק אמריקא באותה
 המדינה ששמה Zaphali עוד היום.

גדולות את מסחר צור המעמירה אשר שלחה את בדי מסחרה בכל ארצות תבל (יחזקאל כ"ז), גם מפרשה ט' עד סוף ספרו יראה לנו, כי לו זרוע עם גבורה בהידיעה הזאת, ומאד נתפלא על הכח הגדול והיר החזקה אשר היה לו בידיעת מחקרי ארץ. — גם במזמורי נעים ומירות ישראל, אשר שר ברוח קדשו בהתבוננו על פעולות ה' ואל התולדה מעשה ידיו, נמצאו דברים רבים המורים באצבע

אמנם אין לדעת הזאת שום יסוד רק דמיון שם המדינה עם מלת אופיר, כי אין בגלילות ההם תוכיים המובאים ע"י עבדו שלמה מאופיר, ולא נמצא בהם זהב וכסף לרוב עד שיתעורר המלך לשלוח שם אניות בהוצאות רבות לזה התכלית, גם הלקי אפריקא הדרומיים לא היו אז נודעים כי בשנים קדמוניות לא הכירו רק החלק הצפוני ממנה הפונה אל הים התיכון כנודע. שוב ראיתי בעל מחקרי ארץ חושב היות אופיר אחת מארצות הערביים מאחר שהתורה הזכירה את אופיר בין בני יקסן אשר התישבו כלם בערב ממשא בואכה ספרה, אמנם אין די בהודעה זו להוסיב את אופיר בארצות המערב, כי מלבד שאין לדון תמיד משם אדם לשם מקום בהיות אפשרי לאמר שאין שום יחס בין אופיר בין יקסן שהתישב בארץ מערב ובין מדינת אופיר שבאו שם אניות שלמה, כמו שנזכרו בתורה שני חיילה אחד שם אדם ואחד שם מקום, ואין יחס לזה עם זה, הנה גם הדברים המובאים מאופיר יבסלו סברא ואת, כי אין בארצות הערב לא תוכיים ולא קופים, לא שנהבים ולא עצי אלמוגים. גם הכסף לא נמצא בארצות ההמה, מלבד שארץ הערב סמוכה מאד לא"י מצד חוף עזיון נבר, והכתוב אומר (ר"ה ב', ט' כ"א) אחת לשלוש שנים תבואנה אניות תרשיש, ואין ספק שלא היה צריך שלמה לזמן רב, כזה ללכת לערב, גם לא היה צריך להעזר בעבדי חירם ידעי ים למהלך קסן כזה. סוף דבר לא ראיתי בדברי המפרשים מה שיתישב על הדעה בזה הענין,

על הכח הגדול והיר החזקה אשר היתה להמשורר הקדוש
ההוא בידיעת מחקרי ארץ. גם בספר איוב מצאנו ענינים
נשגבים בידיעה הזאת, כמו: נוטה צפון על תוהו, תולה

ואשר אחזה אני אחרי ההתבוננת בדברי הכתובים ואחרי הררישה
במפות הארץ ובתכונות המדינות הוא, כי אופיר נמצא בארץ הודו—
המזרחית רחבת הידים הנקראת הינדאסטאן באותו חלק ממנו הסמוך
לים על שפת מאלאבאר. והנה יש בשפה ההיא שתי עירות גדולות
רבות המסחר ורוכלות העמים גם בימים האלה, שם האחת נאָאָ ושם
השניה באַמבִּיאָ ובין שתי העירות האלה נמצאת כהיום עיר ששמה
סִפָּאָרְךְ או סִפֶּרְדָּאָ והיא לדעתי מקום אופיר הנזכר בכתובים אורך
העיר הזאת צ' מעלות אם נתחיל למנות מהאי פערדא כנהו,
ורחבה הצפונית ח' מעלות ומקום מושבה סמוך לשפת הים, והנה
הטעמים אשר הניעוני להחזיק בדעת הזאת הם אלה, המקום היה
אם הייתו כהעת קמן הערך ואנשים בו מעט היה מקדם עיר
גדולה לאלהים מלאה סוחרים ורוכלים רבים כאשר העידו עליה
הסופרים הקדמונים פטאלאמעיוס, אממיאנוס, מארצעלינוס וארריאנוס,
אשר קראו בספריהם לעיר הזאת בשם קופארא, או סופארא בהתדמות
השם ספארך אשר לה כהעת, ואין ספק שכל השמות האלה
נגזרים משם אופיר שהוא העקרי, אלא שכרבות הימים נתוספה אות
אחת בראשו, והראיה לזה כי היוסיפן לרומאים בהזכירו את אופיר
אשר בספרי הנביאים כותב תמיד סִפָּהִיר בתוספת אות, וכן
השבעים זקנים בהעתקתם מ'א' ט', כ'ח' ו'שם' י', י'א, ובאיוב כ"ב,
כ"ד, ובד"ה א' כ"ט, ד', ושם ב' ה' י"ח, וט' י', בכל המקומות
האלה העתיקו תמיד סִפָּהִיר במקום אופיר, וזה יורה שגם הם
כינוו את העיר ספארא אשר מצאנו המדינה אשר העיר הזאת
בתוכה נודעת מאז לרבותי הזהב והכסף ואבנים טובות ועצים נכחיים
אשר בה באופן מסכים מאד, עם כל ההודעות הבאות בכתובים על
אופיר, כי על מציאת הזהב שם לרוב, העיד היוסיפן באמרו

ארץ על בלימה (אייב כ"ז, ה'). אחרי החורבן רבו כמו רבו הסוחרים והתרים את הארץ בישראל, ואין גוי וממלכה אשר לא שם סחרו. לכן התחזק שמעון אשר

שהעיר סופארא היתה נקראת בימיו עיר הוהב גם עצי אלמוגים או אלגומים היו באים לרוב מארץ הודו, כמו שכתב וירגיל, והם עצים יקרים יעשו מהם כלים מכלים שונים, ויחזיקו בהם את הבנינים המפוארים, כי כן עשה שלמה בהם מסעד לבית ה' ולבית המלך ובנורות ונבלים לשרים, וכן תדין על הבהמות והעופות שזכר הכתוב שהביא המלך משם כי כלם נמצאים גם כעת בארץ הודו, ובפרט התוכיים שהם העוף הנודע בשם פאפאניא, כי כן יורה שמו העברי תכי שממנו למדו הרומאים לקרותו כן אלא שהוסיפו בראש השם אות אנית הנקראת **Psi** ובדרך הזה נהיה השם הרומאי **Pistacus** יוד ראוי להתבונן כי הקדמונים לא היו מכירין מחק אויה רק הכחות אשר מעבר הזה לנהר גאנגעס הפונה אלינו. אבל המדינות אשר מהלאה לנהר הזה היו או בלתי נודעות לוח לא יתכן לבקש מקום אופיר במחוז שלא היה או נודע בעולם כמו שגשו קצת חכמי האומות האמרים שהיה אופיר באי זומאטרא או באי יאוא, או אחרים האומרים שהוא באמעריקא, אבל העיר אאופארא שזכרנו יושבת מעבר הזה לנהר גאנגעס והיתה נודעת היטב בימים ההם, גם המרחק אשר בינה לא", יבאר לנו למה הוצרכו האניות לזמן רב בדרכם עד שרק אחת לשלש שנים היו חזרות לעציון גבר, כי מלבד מרחק הדרך שהיו עושים בלכתם תמיד סמוך ליבשה להעדר מחם המאנגעס עור היו צריכים להתעכב שם איזה זמן למכור מה שהביאו ולקנות תחתם דברים אחרים מכל הסעמים האלה יראה בעיני כי נתחברו היטב כל התנאים הנאמרים על אופיר בעיר אאופארא שזכרתי עד שיצדק לאמר כי זהו המקום ששלה לשם אניות המלך שלמה. ואם תשאל מדוע נקראו האניות ההן אניות תרשיש? וכי אל

היה בימי הבית השני ותקן את החוף ביפו. והמלך

תרשיש היו הולכות? דע לך כי גם המפרשים הרגישו כמליצה זו שהשתמשו בה הנביאים לרוב לאמר אניות תרשיש, ולפי שלא הסכימו כלם בדעת אחד במצב מקום תרשיש לכן כל אחד מהם תירץ כדרכו. הרי"ף אברבנאל חשב שתרשיש הוא עיר קארמאנא באפריקא (וכן הוא דעת בעל מאור עינים בדף נ"ח) ולפי שהיה קשה לו לפי דעתו זאת מה שאמר הכתוב (ד"ה ב' כ' ל"ו) וישברו האניות ולא עצרו ללכת לתרשיש, כי הלא האניות נעשו בעציון גבר העומד על שפת ים סוף, ואיך יעברו מן הים ההוא אל תרשיש אשר באפריקא? לכן תירץ הוא ו'ל (במלאכים א' ו' י"ב) בזה"ל: ואולי טעה עורא במה שמצא כתוב שעשה יהושפט אניות תרשיש בחשבו שהוא האניות ללכת לתרשיש, ואינו כן, כי הם היו ללכת אופירה ועל תבניתם אמר אניות תרשיש, והוא א"כ טעות ביד עורא הסופר עכ"ל, ועקר טענת אברבנאל היא כי בספר מלאכים נזכר שנעשו האניות ללכת תרשישה, רק אמר: יהושפט עשה אניות תרשיש ללכת אופירה, שפירושו כך: מצד תבניתם נקראות אניות תרשיש כי נעשו בדמות אותן האניות שהיו רגילין אנשי תרשיש לעשות. אך תעודת מהלכם היה ללכת אופירה לא למקום אחר, לזאת חשב שהכתוב ספר דברי הימים להיותו רחוק מאד מומן המאורעות שסיפר וכו' הוא מוזכר בו בנו אליועני בן נעריה בן שכניה בן חנניה בן פדיה בן יכניה מלך יהודה אשר הגלה נבוכדנצר השתמש בהבנת הכתוב. במלכים וחשב שהיה תעודת האניות ללכת תרשישה. אמנם בעל מחקרי ארץ ברצותו לברוח מן התירץ הזה כתב על מלת תרשיש כי יהושפט היה בדעתו ללכת מתחלה לאופיר שהוא בלי ספק למזרח העולם, כי לכן בחר לעשות האניות בעציון גבר, ואח"כ היה רצונו לסבב אל ארצות אפריקא ולבא אל תרשיש שהוא לדעתו עיר טארטעססא בספרד, והנה אם כי צדקו מאד דבריו בהציבו עיר תרשיש בספרד, מכה המופתים הרבים שהביאו שם, בכל זאת קשה להאמין שהיה

הוררום בנה חוף חדש, חוף יפה ומהולל מאד למעמד

ברעת יהושפט לעשות סיבוב גדול כזה ביגיעה רבה לרדת בכל צד חלק אפריקא המזרחי מראשו לסופו עד הגיעו אל קצהו הדרומי הנקרא ראש-תקוה-טובה, ומשם יפנה לצד צפון ויעלה בכל צדי המערבי עד הגיעו אל מקום צר הנקרא פֶרְעֶמוֹם—גַּאֲדִיטָאנוֹם. וכל זה רק ללכת אל תרשיש אשר בספרד, בהיות נקל לו מאד לבוא שמה בנסעו מחוף יפו בדרך שהיו הולכים אנשי צור וצידון בימיו. וביותר יקשה כי בימים ההם לא היה נודע המהלך הזה סביבות אפריקא באשר זה האיש מפארטוגַאל הנקרא וואס—קא דע גאמא היה הראשון אשר עבר ארחות הים הזה בשנת 1498. לכן אם לא נאבה לקבל תירוץ אברבנאל נניח הפסוק ההוא בכלל אותם שקשה עלינו לפרשם. ודי לנו לידע כי בכל מקום שזכרו הנביאים אניות תרשיש הכונה תמיד על תבנית האניות הרומות לאותן שנעשו ע"י חרשי תרשיש. וזה מה שרצונו לבאר בזה המקום. (בבכה"ע לשנת תק"ץ).— עוד במאה ה'ס"ז כאשר נאחזו הפורטוגזים על חוף מזרח אפריקא הנקרא **Sofala**, מצאו שמה מכרי זהב לרוב שנחפרו בזמן קדמון מאד עם חרבות בנינים ישנים. ומסורת שגורה היא כפי התושבים שמה שנשארו מן בניני מלכת שבא. ואולם הנוסע קארל מאויך מצא בשנת 1871 הרחק משם כדי 41 מרסאות מקום אחד אשר מצאו מכרי זהב לרוב חפורים, וחרבות בנינים נפלאים למאד. וחומות גבוהות מן גובה 16 אמות ועובי 8 אמות מקיפות אותם, בהם מגדלים גבוהים, פיראמידען ואבעליסקען, וכלם מאבני גזית חצובים מעשי ידי אמנים נפלאים, אשר הכרת פניהם תעיד עליהם שנעשו בזמן קדמון מאד.— הדרך שהלכו אניות שלמה ער דרך ים סוף לדרום כל ארך מזרח אפריקא משך שלש שנים עד סוף החוף הזה, מכרי זהב חרבים, המסחר עם שנהבים וקופים, והבנינים הנפלאים שנשארו עד היום לא ינחו עוד שום פסק כי היא ארץ אופיר שהיה בימי שלמה המלך. (ידידנו הרב הח' רה"ס בס' אות זכרון).

אניות — איבה (קריעגסשיפען) ואניות — סוחר (האנדעלשיפען) על יד קסריה (צאזאריע*), כן גם כל ספרי התלמוד הלא יגידו מה רבה חכמת חכמינו בלמורי הגעאגראפיהע ומה עשו חילי ועין בעין נראה את תקפם ואת רוחב לבבם בידיעה המפוארה הזאת, ידיעת מחקרי ארץ, ומי לדינו יתקע שלא כתבו בהידיעה הזאת ספרים מיוחדים המדברים בכמו אלה, אין כל ספק שהיו לנו ספרים כאלה, אפס כמקרה כל ספרי החכמות והמדעים שהיו בעמנו, קרה גם לספרי החכמה הזאת, כי בצאת ישראל מארצו הקדושה ללכת גולה מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר, יצא ממנו כל הדרו ויאברו כלי קדש, ספרי חכמתו

(* קסריה, היא העיר המפוארה צאזאריע פאליסטינא, הנזכרת במס' מגלה דף ו' ע"א ובמקומות רבים בדברי חז"ל. והיא סמוכה ללוד. עד ששמעו בלוד קול תרועת העם מקיסרי כאשר מרדו בשבור מלכא (מועד קטן כ"ז א') ושם העיר בראשונה סורים סטראטונים (סטראטענס—טהורס) מגדל סטראטע, כי אחד מבני האנית אשר שמו סטראטון הרים אותה למעלת קריח עליוה. ואחריו הגדיל אותה המלך הורדוס בבנינים מפוארים ובחמה בצורה סביבה והעמיד בתוכה צלמי אפיטער ויונא. עד שקראו לה, רומא—הקסנה והורדוס קרא לה בשם צאזאריאע לכבוד אויגוסטוס צעזאר (קיסר) ר"ל קרית הקיסר בה היה מושב משנה למלך רומי. ומשחרבה ירושלים היתה היא מטרופולין (איכה רבתי בפסוק היו צריה לראש). בה נהרג רבי עקיבא גם בה נהרגו שנים עשר אלף יהודים על אשר מרדו בשבור מלכא. ומשם יצאה הרעה לבית ישראל בימי היתנים. וכשנברה מלכות בית חשמונאי ונצחום היו קוראים אותה מגדל שד (מגלה ו' א') כגירסת הערוך לגנאי ומי שיודע דרך הקדמונים לקצר המלה כאשר יכתוב חצי הראשונה ויפיל חצית האחרונה יקרא מגדל שד—ראטאנוס והוא הנכון. ועיין בזה דעת ההוקר גרעמץ בספרו

גם חלו בהם ידי זרים עד כי ברבות הימים לא נכרו עוד כי צמחו בכרם ה' צבאות בית ישראל, הם זרע ברך ה' וגם לב היהודים נהפך לשנוא אותם ויחשבום לילדי נכרים, ומקוצר רוח ומעבודה קשה לא הכירו את החכמה אחות התורה הקדושה בנות אלהים חיים ויחשבוה לצרה לה, על כן לנדה היתה, כל מכבדיה לפנים הזילוה, גם היא נאנחה ותשב שממה, והדברים עתיקים.

ידיעת מחקרי ארץ, הנה לבטח תחלינה מני עת החל האדם להיות בארץ, יען כי מבלעדה לא ירים

געשיכטע דער יודען דף 486 וחרוץ משפטך. — ויתר גדולת העיר הזאת ראה במסעות גראף אשר ראה אותה בשנת 1818 למספרם, ואין להחליף אותה בצאוארעא הקרובה למוצא—הירדן (הנקראת צאואריא פילופי) אצל מערת פמיוס (בכורות ג'ה ע"א) תחת הר הרמון הידועה ראשונה בשם ליש, לשם, דן (כמ"ש בתרגום ירושלמי ע"ש וירדפם עד דן—דקיסרון). כי העיר ההיא בנה פילופוס בן הורדוס וקרא לה גם הוא ע"ש הקיסר אויגוסטוס, ואנריפוס קראה בשם געראניוס על שם הקיסר גירא, והיא בקצה הצפונית לא"י בין המצרים; ולזאת כיון הנביא: מדין נשמע נחרת סוסיו, לפי שהיא בקצה הארץ כמו שבאר שבע בקצה שכנגדו ממולו, ח"ש מדין עד באר שבע (ראשית י"ד) ר"ל מקצה אל קצה (ר' יוסף לאור בס' כוכבי יצחק שנת 1866). והעיר קסריה (פאליסטינא) היא כעת הרבה ושממה, ונמצאות בה חרבות בנינים גדולים ונהדרים עד מאד, והם חרבות בנין הורדוס הגדול אשר בנה אותה, וכעת נמצאים בתוך החרבון ההן בתי דינים (פישער היסטען). ובעת שתקן איברהים פאשא את סבצר עכו, הסיע אבנים גדולות מחרבות העיר הזאת, ובלשון ערבית קוראים לה ג'ב קיסאריא, וסמוך לה נופל בים נהר אקדאר, ולפי העתי הוא כהארועיוס תנוכר ביוסיפון שיוצא מיל אחד מקיסרין (הרב רי"ש ז"ל).

האדם את ידיו ואת רגליו במרחבי התבל ובלעדה לא יוכל להתקיים גם רגע אחד. הידיעה הזאת נולדה בראשונה על ברכי העמים הקדמונים אשר הרימו פעמיהם לארצות מאד רחוקות, גם עברו ארחות ימים לבקש ולמצוא ארצות חדשות ואיים חדשים, ויען כי ידיעות דרכי המסחר היה לפנים ענף מידיעת הגעאגראפיע הפאליניקית. לכן רחבה ונסבה או הידיעה הזאת באופן מאד נעלה כאשר יבין כל איש מבין מדעתו.

המצאת האניות העירה את רוח הקדמונים להרחיב את גבולות ידיעת מחקרי ארץ, לעבור ארחות ימים ולחפש אחרי איים חדשים בלב ימים, אשר לא שזפתם עוד עין אנוש מעולם. גזע עץ צף על פני המים, היה נסיבה להעיר מחשבת חרוץ לחרף נפשו במים על עצים כאלה* הרפסודות היו כלי השיט הראשונים מעשה ידי אדם, אשר נשלמו אחרי המון שנים לדוברות קטנות

(* סופרי קורות ימי קדם יספרו לנו הגדה עתיקה: כי פעם נצב איש על שפת הנהר ובעודנו חושב מחשבות לעבור את הנהר וירא עץ צף על פני המים ועליו ישב עכבר, משתומם עמד האיש ויבט עד אשר הניע העץ עם העכבר אשר עליו אל התוף השני מהנהר, או נתן האיש אל לבו ללמוד דעת מהחיה הקטנה הזאת, ויבחר גם הוא עץ וישכב עליו ויהבקהו בזרועתיו ויצף עליו לאורך ולרוחב הנהר, ויהי האיש ההוא הספן הראשון בכל משפחות האדם. — על יד על יד השכילו בני האדם להכין להם ברבות הימים מושב או משכב טוב ונאות על העצים אשר צפו עליהם ואחרי כן חתכוננו בינה גם לעשות חלל בתוך העץ ולתן בו החפצים אשר רצו להעביר מחוף האחד אל משניהו; על גזעי-עץ הלולים כאלה יצופו גם היום הגויים הפראים. — למען הניע את העץ למחוו חפצם התחילו הספנים הראשונים להניע את המים בדיהם ורגליהם אמנם

מחופות עור, ותחת המשוטים (רודער) והקרש אשר בידי מלחי דורנו זה, להוליך את האניה אל מחוז חפצם, היה להם הזרם למנהל אל המקום אשר יהי שם הרוח ללכת, וגם אחרי אשר השכילו להמציא את המשוטים ויהיו מוטות עץ פשוטים אשר חתרו בהם להניע את הרפסודה (פלאסע) ממקום למקום, דבר לו היה להם עם המפרשים, אשר באמת לא הרגישו בחסרונן, אחרי אשר כל דרכם היה על יד החוף סמוך ליבשה, ותחת עוגני ברזל הסתפקו באבנים צורות בחבלים אשר השליכו מהרובה על היבשה לעצור את מרוצתה, וגם אחרי אשר המציאו את המפרשים ויתנו דרך בלב ים על פי רשימות הכוכבים היה מעבר האניות בלתי כלול בשלמותו, כי גם המפרשים גם רשימות הכוכבים לא מלאו ספק די ידיעה ראויה לעוברי ימים. דעת לנבון נקל כי במעבר אניות באפן כזה לא הסבו פעולות רבות לידיעת מחקרי ארץ, ונוסעי הים בימים ההם לא עצרו כח לגלות ארצות ואיים חדשים בדרך מסעם. העמים אשר התבודדו להם בימים ההם לשכון על חוף ימים, ראו והתבוננו עד מהרה כי חבלים נפלו להם בנעימים ושפע ימים יינקו, על פי שפעת עמים שונים העוברים ארחות ימים וינהרו אליהם מכל עברים, על כן שכלו את ידיהם לבנות אניות סוחר ולאחוז במסחר לנסוע לארצות אחרות ולעשות מסחר וקנין עם העמים האחרים, כלו ימיהם בהשליך בים הכה ובפרוש מכמרות על פני מים רבים, ובראותם כי מיום ליום ינוב חילם, ועשרם ילך מחיל אל חיל על ידי מסעותיהם

אחרי כן השכילו לבחור בענפי עצים להניע בהם את המים, ובוה המציא את המשוטים (רודער). (החז רצ"ה ראבינאוויץ בס' תולדות האש והמים).

אלה, העיר אותם רוחם השואף לחדשות ונצורות להרחיק נדוד בימים רחוקים ולחפש אחרי איים חדשים אשר לא שזפתם עין אנוש מעולם, והפצם הצליח בידם לגלות איים וחופים חדשים אשר התישבו שם, ויבנו להם בתי מושב ויכוננו ערים וכפרים, בחרו להם את עבודת הארמה למקור חייהם, וכל ישעם וכל חפצם לשבת אך במנוחות שאננות ומשכנות מבטחים, נאות השלום ושלות השקט. —

הצורים (פעניציער) יוצאי ירך כנען הם. עם קדומים במשא ומתן ואנשי סחורה מעולם, אנשים חרוצים עד מאד ובעלי תחבולה להמציא חדשות מועילות* אנשי בצע גבוהי רוח וקשי לב, בעלי מרמה וערמה ונוטים אחרי התשוקות, אבות הכתיבה והחשבון, בונים נבונים ומחוכמים, בעלי חכמה ומחקר, יודעי העתים וכותבי דברי הימים, הם היו הראשונים אשר המציאו את בנין

(* בתבונות כפיהם ובחריצת ידיהם ושקידתם הנפלאה על כל מלאכת חרש וחושב, המציאו הצורים המצאות חדשות. כמו מעשה הזכוכית צבע-הארנמן, אותיות הכתב ומלאכת החשבון: גם ידיהם רב להם לצקת כלים מכלים שונים מכל מיני מתכות, לטוות ולארג ולבנות בתי מדות והיכלי כבוד וסירות נשגבות, ובמלאכת חפירת-ההרים ויציקת כל כלי מתבות היה להם יתר שאת על כל גויי הארצות, עריהם הנכבדות היו צידון. צור (טיר) העשירה והאדירה והעיר העתיקה אשר התנוססה על חוף ים התיכון גם אני אי-צור, אי סלע ועליו מבנה עיר מפוארה הנקראת גם כן בשם צור, ויתר הדברים על אודות צור ופרשת גדולות יושביה הקדמונים, הלא הם כתובים בספר דברי הימים להח' וערבער ובספרי החכם ציממערמאן, וקוראינו הנכבדים ימצאו גם בס' דברי ימי עולם לידידנו הרב החכם הסופר המצוין ר"ק שולמאן הי"ו. —

האניה והנהגתם על פי ידי הליכות הכוכבים, הם היו
הראשונים אשר הרפו את נפשם לעבור ימים רחוקים
וימצאו ארצות חדשות ואיים חדשים. הם עשו בראשונה
מסחר וקנין עם עמים רבים בכל קצוי תבל, וימכרו להם
את זהב ארץ הקדם ומבחר פניניה (פערלען), את הארגמן
הצורי, את קרנות השן ועורות האריות מארץ אפריקא
הפנימית, את הלבונה ואת ראשי הבשמים תוצאות ארץ
ערב, את גלומי שש ובר תוצאות ארץ מצרים, את כלי
החומר ואת היין הטוב אשר בארץ בני יון, את הנחושת
אשר באי כפתור (ציפערן) אשר הכסף המהור אשר בארץ
ספרד, את הכריל הבריטאני ואת הברזל הטוב אשר
באי עלבא, הם מצאו בראשונה את איי-קאוגוריען בים
האמלאנטי והם באו בתחילה ארצה בריטאניה; הם היו
הראשונים אשר עברו באניות לאורך חופי ים-הצפוני וים-
הקדמוני, הם שטו בצי-אדיר במימי הודו ובלוי תפונה
הגיעו גם עד ארמת אמעריקא, והם כוננו מוצאות
(קאלאניען) בארצות רבות על אי-ברתי (קרענא) וכפתור
(ציפערן), על אי ים אגאא, בארץ ספרד הדרומית,
תרשיש (טארטעסיס), היופאליס וגארוס העשירה הנקראת
היום בשם קאדיקס וגם באפריקא הצפונית ועל מסעותיהם
והמצאותיהם ירו את אבן הפנה בידעת מהקרי ארץ
ברורות קדומים ההם. ארץ צור קצרת הידים, ארץ
הרים וגבעות עמקים וגיאות ולא זרוע, אשר לא תצלח
לעבודת שדה וכרם ולמרעה צאן. להצה מאד מעולם את
יושביה לעבור ארחת ימים. וחפיה ומבואות ימיה ומקום
מעמד אניותיה. הרהיבו עוד בנפשם עוז לדרוך על במתי
ים באניות למוצא חית ידם. שפעת עצי בנן ושפעת
כסף וזהב אשר בארץ ההיא, נתנו ידים ליושביה לאתוו
במסחר ולעשות מקנה וקנין, ועל כן נגלה נגלה בה
המסחר בכל תפארת גדולתו עוד בראשית ימי הקדם,

ותהי הרת המשא והמתן בתבל. בראשונה עשו מלאכתם בים התיכון, ורק עליו כל עסקי מסחרם עליו שמו אל כל מבואותיו בשלשת חלקי העולם הישן. שמה מכרו סחורותיהם השונות וקנו מחירם כסף ושאר צאצאי הארצות האלה. ומעשי ידי יושביהן והביאום לארצות המזרח. כבשו בדרך מסעם חלקי מדינות ונטעו שמה נטעי אדם. וכוננו ערי מושב אולם לא ארכו הימים והצורים הרהיבו עוז בנפשם לשוט הלאה אל ארצות למרחוק וים רחוקים עברו גם את עמודי-הערקולוס (* ובאו אל הים האטלאנטי. ומשם לפעמים דרומה אל אפריקא המערבית, ויקיפו כל חלקי אפריקא באניותיהם, גם אל איי בריטאניה שטו ודרך ים-הקדמוני (אֶסְטוּעֵע) אל מדינת פרוססיא.

עוברי ארחות ימים ההם היו חיי תנודה חיי ששון ושמחה. כל ישעם וחפצם לעשות מעשים גדולים בעולם המסחר וביריעת מחקרי ארץ חדשים לבקרים ולהוציא כל ישן מפני חדש עזי מסעותיהם אלה נודע לנו ענינים רבי התועלת ביריעת הגעאגראפיע. ענינים נעלים ויקרים אשר לא שערום שום אדם מעולם, הם היו הראשונים אשר הרבו לספר דברים נפלאים ביריעת מחקרי ארץ בשוכם מנסיעתם אשר עשו בארצות סעריקא, הודו והינדוסטאן. על פיהם נודע לנו כי במקום אשר יתאחד נהר גאנגעס עם נהר בראהמאפוטרא ואשר משם יפרדו והיו לראשים רבים שם ימצאו קצות תמות, ובתוכן צמחים רבים מאד ושיח השדה עד בלי די, וענפי יערי הבאמבוס עבים שם מאד ואיש באהיו יתלכרו ולא יתפרדו, עד

(* שני הרים על שני עברי נתיב ים-גיבראלטאר, ההר

באפריקא וההר **Calpa** באויראפא.

Abyla

כי הארץ הרחבה ההיא נשכחה מרגל אדם ותהי למשוש פראים ומרבץ לחיתו טרף ובני שחץ הם היו הראשונים אשר ספרו לנו פלאי הודו הדרומית ותכונת אי-ציילאן וכי בימיהם היתה המדינה הזאת סחר גוים בגלל מזג אוירה הטוב והנעים ובגלל שפעת פרי אדמתה גם תנובות שדמותיה ורוב עשרה, וכי אליה נהרו סוחרי העמים מאי הקמן הנקרא ראמעסנוארי עד האי ציילאן. וכי בארץ ההיא מתנוססים עוד שרידי גשר אבני-השחם (דימאנטענבריקקע) אשר עברו עליו אדם הראשון ואשתו ואחרי אשר גורשו מגן-הערן, כי לפי אמונתם היה ערן גן אלהים בארץ המאושרה והיקרה הזאת, על פיהם נודע לנו כי נהר פרת ונהר חדקל אשר תוצאותיהם מרהם הררי-אררט יפרצו להם מסלול ודרך בתוך הרי ארמיניה ההם, ומשם ילפתו מרוצתם דרך ארץ מדבר ציה השוכנת במרום גבעות, ופה ושם ימצאו בה צורים ותלפיות סלעים, רוכסי הרים ואגמי מים גם כברות ארץ ואדמות פרויות וחיפי הנהרות ההם נחפים שם ביערות פלאמינים וברותים, וסגורים במסגרות אהים וברים עשופים בירק דשא, וכאשר תוסיף ארץ מדבר הרים ההיא להשפיל ראשה ולהתהלך במישרים (פלאך), כן יוסיפו הבקעות אשר על גדות הנהרים ההם להשתרע ולהתפשט ולהוציא פרי תבואה ויבול שדמות, וכי הארץ אשר בק הנהרים ההם בתוך ורחוקה מחופיהם, היא ארץ ציה וערבה ולא תצלח רק למסע הרומאים הנוסעים—בעדר (נאמאדען), וכי חמורים פראים ואיים ובנות יענה תרבענה שם.— ביותר הרבו הצורים ההם לספר דברים יקרים ונכבדים ממחקרי ארצם, ארץ צוה, אשר ישבו בקרבה, בשפה ברורה ובלשון למודים הציבו את גבולותיה וגלילותיה ויאלפנו לדעת תבנית הארץ ההיא וממדיה. ארכה ורחבה, הליכות רכה ומרצתה, תכונותיה וסגולותיה אשר הטבעו בה

מששת ימי בראשית, וביעו אומר על המים המובבים אותה, על הרריה וגבעותיה, עמקיה וגיאותיה, על יאוריה נהרותיה פלגיה ונהליה, וישפטו על משפטי הארץ ועל נפותיה ומחוזותיה על מספר עריה וכפריה ויושביה, על פעולות חכמיה ובעלי מלאכת מחשבת, על דרכי מסחרה, על המקנה והקנין, על ארחות יושביה על דתיהם ומדותיהם, הנהגותיהם ולשונותיהם, על חכמתם ומצב השכלתם ועל עוד ענינים רבים ונכבדים כאלה.

המסחר אשר פרץ בימים ההם אצל עמים שונים וילך הלך וגדול באופן מאד נעלה. הרים את קרן ידיעת גלילת הארץ וגבולותיה רחבי ונסבו חדשים לבקרים לשמחת לבב כל השוקדים על דלתותיה והאותוים במעווה, ויען כי לתהלוכות המסחר דרושים היו דרכים סלולים, מסילות מיושרות, מעברות וגשרים ואניות, לכן דעת לנבון נקל כי ע"י התיקונים האלה נפרץ גם חזיון ידיעת מחקרי ארץ בימים ההם. ועלתה פלאים באופן נעלה. בימים ההם. תור הזהב להתפשטות המסחר, החלו הצורים לעשות עוד נסיעות רבות לרגלי מסחרם, ויסעו באניות סוחר גדולות ובצורות המעונות משא סחורות רבות ושונות בים התיכון ומגמת פניהם האי כפתור (ציפערץ) ואחרי אשר עשו באי הזה מקנה וקנין, נסבו את חוף אזיה—הקמנה (קליינאזיען) סביב בריחהם הנקראים בשם דארדאנעלין אל הים השחור, ולפאת מערבה עד ארץ יון באויראפא ויכוננו להם ערי מבצר במקומות שונות לחזק את מסחרם בידם אשר אמנם מרביתם היו לשלל אל בני היונים בעת אשר החל רוח המסחר לפעם גם בם, (מהם נדבר במרוצת מאמרנו הלאה), בכל אלה לא נדחה כלה מסחר הארצות האלה אחרי אשר קצרה יד בני היונים לבוא אחרי הצורים במלאכת מחשבת, אולם בחוף אפריקא הצפונית השגו חיל ויכוננו בתוכה

את העיר ההוללה קרתא—חדתא (קארטהאגא *) ויכבשו את
האי סיציליען ממולה, משם הרחיקו ללכת עד ספרד
וימצאו בה מכרי זהב לרוב, ויוסיפו ללכת סביב קרן
דרומית מערבית לארץ ההיא עד בריטאניה ויקחו משם
בדיל וכל מתכת יקרה, ומשם נסעו ויבאו עד חוף ארץ

(*) היא העיר העליוה קארטהאגא בצפון אפריקא על ים—
התיכון מול האי סיציליען אשר באוראפא, ונחרבה על ידי הרומאים
בימי שפוט השופטים ברומא כנודע, הצורים קראוה בשם קרתא—
חדתא (קריה—חדשה) כי כן נמצא שמה על מטבעה צורית (געזעניוס
בס' קורות לשון עבר), והיונים אשר לא יכינו לדבר כן הסבו שמה
קארטהאגא גם קארטהאגא, והסוריים קראו לה קארטהאגני או קראתאגני
(מנחות ק"י) והחכם בעל מאור עינים פ' י"א פתר אותה ע"ש
קרתא בלשון צורי וארמית עיר, וגיני בלשון יוני אשה, כמו
אנדרוניוס שפתרונו כחשבוני זכר ונקבה, ונסה שם קר תהו לבנות
ארמון בהו מספורי למדוי המשלים אשר אין אמון בהם כנודע; ואם
לא השחק הוא כי תקרא עיר בשם מחוברי² משני לשונות שונות?
גם המטבעה הנוכרה תוכיחהו על פניו ותכזבהו. — גם מה שרצה
לחוק דברי המעתיק להנוצרים שהעתיק תרשיש סוחרתך (יחזקאל
כ"ז) קרתגני, בממ"כ שנה ברואה כי בלי ספק היא העיר קארזוס
או תארזוס גם תארסוס וכלת הצורים בארץ ספרד, כמו שהוכיח
בצדק געזעניוס הנזכר בספר השרשים שלו, ואנחנו מצאנו ראה
לדבריו מדברי הנביא, כסף מרקע מתרשיש יבא (ירמיהו יו"ד, ט)
כנודע כי הצורים כבואם לספרד (אשר כננה בשם אישפאניע ע"ש
השפנים שנמצאו שם לרוב) כצאו כסף מוזקק על פני הארץ לרוב,
והשליכו שם כל כלי עץ ואבן ונחשת וברזל ועשו תחתיהם מכסף,
גם ווי אניותיהם עשו מכסף, ושם בנו לחם עיר מושב רוכלת
העמים טערוס, (ברעדאו בס' קורות שנות עולמים פ', כ"ז), ועיין
ספר שבילי עולם להח' ר"ש בלאך ז"ל.

אשכנז-הצפונית ויקחו משם אבני-אקדה (בערנשמיין) אשר היה יקר מזהב בימים ההם למיעומו מציאותה, וביבשה הפריצו את מסחרם מזרחה צפונה וביתודי הנגבה, וביאו מארץ ערב נכאת וקנה שנהבים וזהב מאשר יביאו סוחרים ארצות אחרות שמה. על דרכי מסחרם כוננו הצורים מושבות (קאלאניען) וערים בצורות ממזרח עד מערב, מהם נודעות לשם ולתהלה הערים קאדעס או קאדיקס, תרשיש (מארטיסוס) על חוף ספרד, וכל האניות אשר הלכו בימים ההם בדרך למרהוק שם „אניות-תרשיש“ להם, וערי אחוזתם אשר כוננו על האיים מאלטא, סיציליען וסארדיניען, היו ערי מנוחה לאניותיהם בדרך הרחוקה הזאת, ועל חוף אפריקא את לעפמים. גם על הים-סוף שלחו בימים ההם את אניותיהם לעשות מקנה וקנין באלות ובעציון גבר מבואות הים, רק בארץ מצרים לא הצליחו לפרוש את נסם, כי המצרים סגרו את דלתות ארצם לפניהם בשנאתם לכל בני נכר, אחרי כן הרהיבו עוז בנפשם לרדת באניה בלב ים סוף וממנו בלב ים אוקינוס ומשם סביב עמודי הערקולוס אל הים התיכון וישובו לביתם בשלום אחרי אשר הקיפו את אפריקא מכל קצותיה במשך זמן שלש שנים, ואחרי אספם ידיעות נכבדות מאד בחכמת מחקרי ארץ.

הסופר הקדמון העראדאטוס יספר לנו כדברים האלה: בימי פרעה נכה מלך מצרים התעוררו חכמים רבים לחשוב מחשבות על דבר תכונת אפריקא, ויוציאו משפטם כי אפריקא נפלאה מחלקי הארץ הנותרים באשר היא מוקפה בימים מכל פאה, וולתי קצה הנגבל באזיה. ופרעה נכה מצא את הדבר בנסיון, כי כאשר נבצרה מזימתו אשר חשב לחבר את הים-סוף על הנילוס על ידי תעלה, שלח את הצורים יודעי הים באניות ויצום לאהוז דרכם דרך לשון הים אשר על יד גדות אל הים-התיכון

ולשוב דרך הים הזה מצרימה, והצורים האלה יצאו איפוא כמצות המלך עליהם מן הים—סוף אל הים—התימני ויסבבו את אפריקא במרוצת זמן שלש שנים, בהורף עלו הנוסעים האלה היבשה באחת מארצות אפריקא ויורעו את הארמה, ואהרי הקציר שבו אל אניותיהם בדרך אשר התוה פרעה להם, ובשנה השלישית הקיפו את עמודי הערקולוס וישבו בשלום מצרימה, ויספרו חדשות ונצורות, אשר לדעת רבים אין לדבריהם רגלים, אבל מי יודע אולי יאמנו הדברים בעיני אחרים לאמר כי במסעם סביב אפריקא היה להם השמש לימנם (*), עד הנה דברי הסופר העראדאטוס הנזכר.

העמים אשר חיו חיי—רועים הנוסעים—בערך (נאָמאדען) הרימו בימים ההם את קץ ידיעת מחקרי ארץ וירחיבו את גבולותיה באופן נעלה, כי חרפו נפשם להרחיק נדוד לארצות רחוקות ואיי ים—רחוקים, ובדרך מסעותיהם אלה גלו חדשות ונצורות הנכבדות ויקרות מאד בעיני המתחקים על החלוקות עמי—הארצות (פּאָלקערקונדע) ומחקרי ארץ מכל העמים האלה הצטיינו בנסיעותיהם הכבירות האריים (אַריער) אשר התגוררו במרום ארץ טיבעט, עם עולם, יפה תואר ובעלי הכשר.

(* הדבר הזה אשר הוא בעיני העראדאטוס משאת שוא ומדוחים, מוכיח אמיתת כל דברי המסע הנזכרה, כי לא לבד רגלים לדבר יש כי גם ידים מוכיחות אשר העובר ממזרח למערב מעבר לגבול קו—המְשוּה והלאה יהי לו השמש ליד ימינו באמת, כנודע היום לכל אשר יביט בעין אחת בספרי התכונה, והעראדאטוס איש רחב הדעת בספרי התולדה קצרה דעתו בהכמת התכונה וכשל בדבר אשר בר בי רב דחד יומא בחכמת התכונה יודע אותה אל נכון, היא העראדאטוס, ענק בדברי ימי עולם וגמד בחכמת התכונה כאחד! —

דעת. בני העם ההוא אשר דורות הרבה חיו חיי רועים הנוסעים בעדר כיתר העמים שכניהם יתר שאת להם בנסיעותיהם הרבות והרחוקות אשר עשו באפסי ארץ ואיים רחוקים, כי מאד נכספה גם כלתה נפשם להרחיק נדוד ולהתלך מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר ויעזבו את ארצם ואת ארץ מולדתם וירחיקו נדוד על ארמת נכר רבים מהם התישבו עם עדרי סוסיהם ובקריהם במדינות ונפות אשר בפאת צפונית להררי-הינדיקו, ואשר נקראו בפי העמים הקדמונים בשם סאגדיאנא, באקטריען, הירקאניען, ואראכאזיען, ורבים מהם הרהיבו עוז בנפשם לנסוע עוד הלאה, ויעברו את מערבות הררי-הינדיקו בפאת מערבית דרומית וילכדו להם את הארץ הטובה והברוכה, ארץ פריה ורבת אוצרות אשר על חופי נהר אינרוס, באלף השלישי לפני ספירת הנוצרים הרימו האריים את פעמיהם ויתהלכו מגוי אל גוי ומממלכה לממלכה, ואחרי תלאות רבות ומצוקות איומות אשר השתרגו עלו עליהם בנסיעותיהם אלה, באו ארצה הודו, בארץ ההיא כוננו להם מוצאות (קאלאניען) ועד סאה חמש העשרה אחרי הספירה ההיא, ישבו להם בארץ ההיא בשלות השקט, וישתרעו עד הנהר הקדש בעיניהם הוא נהר סאראספאמי, ברבות הימים הרחיבו האריים את מוצאותיהם (קאלאניען) לפאת דרומית עד כי לאחרונה כבר הגיעו עד תוצאות (מינדרונג) נהר אינרוס ויבאו במסורת ברית המסחר עם הצורים והמצרים כי נפת אופיר אשר הביאו משם הצורים אבני חפץ, זהב וכסף, קופים ותוכיים עצי ואנדעל ושנהבים (עלפענביין) היתה בארץ הודו על ידי אינרוס התחתון (*).

(* גם בספרי קדשנו יסופר כי חירם מלך צור שלח באני

במסעותיהם אלה העשירו האריים אשר ידיעת מחקרי ארץ עשר רב, כי על פיהם נודע לנו ענינים יקרים רבי התועלת הנוגעים לתכונת הארצות אשר ישבו בקרבם, על פיהם חקקו חכמי הגעאגראפיע בימים ההם מחקרי ארץ הודו בספריהם, ויחלקוה לארצות רבות ושונות; לארץ הוף-הים, לארץ-הבינים (ביננענלאנד), לארץ-הררי ולארץ-השפלה. על פיהם נודע לנו כי חליפות הארצות ההן נסבות הן לחליפת מזג האויר, לחליפת צאצאי האדמה ולחליפות חיי בני האדם היושבים בהן ועל פיהם הגבילו הנוסעים את הארץ ההיא לפאת-צפונית וצפונית-מזרחית בההרים הרמים והנשאים אשר שיאם לעב יגיע ובתוכם הר-הימאלאיא אשר ארכו ארבעים פרסאות, והר-דאוואלאגירי, ולפאת דרומית הגבילוה בימים גדולים ורחבי ידים, ויעשו אותה לארץ נפרדת מכל ארצות תבל ומיוחדת בהליכותיה, וכאלה עוד דברים רבים ויקרים אשר נשאו חקוקים בספרי הגעאגראפיע להקדמונים.

בימים ההם הרימו גם הערביים את קרן הגעאגראפיה לרגלי מסחרם אשר עשו בים וביבשה, כי ארחו לחברה לארצות רחוקות ויעברו ברגל מהלך ימים רבים ויגיעו אל מדינת כוש (אבעסיניען) לעשות מסחר וקנין עם יושביה, גם סחרו אל הודו המאושרת, ואל ארץ מצרים הביאו סחורותיהם על מצר הים המכונה בשם שער-הראבון Babel-Manadel ויעברו לבבל אל לשון ים הפרסית ועל הנהר הגדול נהר פרת לחוף עציון-גבר על

את עבדיו אנשי אניות יודעי הים עם עבדי שלמה, ויבאו אופירה ויקחו משם זהב ארבע מאות ועשרים ככר ויביאו אל המלך שלמה (מלכים א' ס', כ"ו, כ"ה). — ראה הערה צד.

ים-סוף, הוא לשון ים-הערבית לעשות מסחר וקנין
 עם יושבי המקומות השונים האלה, הערביים קבלו
 את כל סחורה הודית יש דרך לשון ים-הפרסי, ונטיעים
 להם שמה באיי דרן, ארד, ובאיים אחרים; ויש מידי
 הצורים והמצרים אשר הביאו מרכולתם פעם ביבשה
 דרך ארץ מצרים ופעם דרך ים-סוף עד עציון-גבר
 ומשם עד עזה ביבשה ומשם עד ארץ ערב, סחורות
 ארצות הנכר אלה, וסחורות ארצם הביאו הערביים דרך
 ים-התיכון ואל שאר גלילות הישוב, וכאשר באו הערביים
 במסורת ברית המסחר עם המצרים הרחיבו את גבול
 ידיעת מחקרי ארץ עוד יותר ועיי מסעותיהם הכבירות
 קנו להם שם עולם בעולם המסחר ובחכמת הגעאגראפיע
 באופן מאד נעלה. באניותיהם היפות והקלות על פני
 המים שמו הערביים והמצרים ועברו ויבאו אל ארצות
 השוכנות לחוף ים-התיכון ואל האיים הרבים אשר בתוכו,
 וימכרו שם את מעשי ידיהם ותוצאות ארצם גם את
 פעלי בני ארצות הקדם ותבואות יבול אדמתם, ותהי
 הנקלה זאת בעיניהם וירחיבו עוד בנפשם עוון לרדת
 באניות שיט עד מרחקי ים עד מהלאה לעמורי-
 הערקולוס (גיבראלטאר) וימירו את סחורות ידיהם בבדיל
 הטוב אשר באיי בריטאניע ובאבני-האקדח (בערנשטיין)
 אשר בארצות תוף-ים המזרחי, ויעברו את לבם לעבור
 עוד הלאה עד ארץ-הודו. — אולם רוב עסקי המסחר
 עשו בימים ההם הערביים והמצרים בארצות המזרח
 ביבשה, לכן דעת לנבון נקל, כי זכרון האניות בספרי
 הקדש זעיר שם זעיר שם, ורק במקום שהכתוב מדבר
 אם מהצורים אם מהאניות שלשלמה ועוד. הדרכים אשר
 סללו להם לעשות נסיעותיהם היו מן כנען למצרים דרכים
 שתים, הדרך האחת התמשכה על יד הים-התיכון מן
 עזה עד פיילוויים Pelusium והוא דרך שלשת ימים.

והדרך האחרת מן עזה עד אילם שהוא חלק מן הים סוף, ומשם לפתו ארחות דרכם אל הר-סיני והוא דרך חדש ימים.

לרגלי הנסיעות הכבירות ההן העשירו הערביים והמצרים את תורת הגעאגראפיע עשר רב. כי בהתגוררם בארצות שונות ובאיי ימים רחוקים, האצילו זמנם לחקור ולדרוש במחקרי גלילותיהם ומחוזותיהם, יאוריהם ופלגי מימיהם, טבע הדוממים והמחצבים, הצומחים ובעלי החיים השונים והמשונים, וביחוד הרבו לחקור אחרי ארחות חיי העמים השונים משפטיהם, מנהגיהם, מדותיהם עלילותיהם וכל תהלוכותיהם, וימנו את מספר הנפות והגלילות, הערים והכפרים, גם מספר יושביהם דרכי מסחרם וכל מקנה וקנין. את כל הידיעות ההן העלו בימים ההם חכמי הדור על ספריהם אשר כתבו בידיעת מחקרי ארץ כפי אשר שמעו מהערביים והמצרים, על פיהם נודעו ונתפרסמו בארץ ידיעות רבות חדשות ונצורות בחכמת הגעאגראפיע אשר לא שערס שום אנוש מעולם, ועל פיהם התעוררו אז אנשים בחירים מעם אשר שאר רוח להם ויתרון הכשר דעת יתנוסס במשכיותיהם, וישליכו נפשם מנגד להרחיק נדוד אל ארצות רחוקות ואוי ימים רחוקים, חפצם הצליח בידם לגלות איים חדשים בלב ימים אשר לא שזפתם עין אנוש מעולם, גם הגדילו עוד לעשות בכוננם מוצאות (קאלאניען) במקומות שונים.

אופן נסיעת הקדמונים ביבשה, היו עגלות בעלות אופנים, אולם הסוחרים אשר נסעו עם סחורותיהם בערבות החול ובתהו ילל ישימון, נסעו בגמלים. הגמל אשר הערביים יכנוהו בשם, אנית-המדבר, היה רוח החיה באופני המסחור והמסע בימים ההם. כי ארחות

הנוסעים אשר נסעו לסחור תמיד לארצות רחוקות העמיסו על כתף רבשת הגמל את מרכולותיהם וקנעתם וכל משאם, כי כאנית סוחר בלב ימים, כן הוא הגמל במדבר בערבה לשאת את בני האדם ואת כל חפציהם על גבו עד הגיעם למחוז חפצם. אל תכו יערבו קוצי המדבר והברקנים והוא יוכל שאת צמאון ימים רבים ופרסות רגליו נכונות גם הן לשאת להט החול הלוהט כאש צרבת, באין כל נזק ותלאה, התלאות הרבות אשר מצאו את ארחות נוסעים ההם במדבר וערבה על ידי עמים פראים ושודדים וחיתו טרף ובני שחץ, נתנו בלבות בני האדם, בינה עוד בימי קדם להתגודד גודדים גודדים ולהקקהל קהל גדול באחוזם בדרך רחוקה דרך המדבר לבעבור יעזרו איש את רעהו ואיש את אחיו יחזק, איש ברעהו יתלכדו ולא תתפרד החבילה כמעט רגע, בפייהם ובלשונם נקראה החבורה הגדולה בשם „קאראוואנע“ והחבורה הקטנה בשם „קאפילנוס“ או „קאפילע“ ובכתבי הקדש נראה הראשונה בשם „ארחא“ והשניה „הליכה“ — כל ימי נסיעתם במדבר היה להם מנהיג ומורה דרך והוא היה להם לעינים, כי לפניו נגלו כל תעלומות הדרך אשר ילכו בה, מקום כל מעין ובור, אבן נגף וצור מכשול וכל דבר למקטון ועד גדול. למורה הדרך היו נהירין לו שבילי המדבר והישימון מן הקצה אל הקצה, והוא השגיח כמנהל צדק על האורחה לבל תאונה לה כל רעה ופגע, כי באשר הכיר היטב את גלו-האבנים, תכונת האדמה ומעמד הכוכבים חפצו הצליח בידו להרים כל מכשול מדרך הנוסעים וילכו ישר דרכם באין מפיר. דברי ארחות נוסעים כאלה עשו את דרכם יום יום מן הבקר עד הערב, ויחנו במקום נאות להם ביותר. ובפרט במקומות מעיני מים ופלגי יאורים בטרם לילה למען אשר יכינו כל צרכיהם בעוד יומם.

בנסעם בלילה, הלכו אנשים אחדים לפני האורחה ובידיהם אבוקות הנתונות בראש בר ארוך להאיר להם הדרך בחשך ואפלה מגודת. בכל עיר ועיר כוננו הקדמונים בנינים מיוחדים לאכופף ולהכניס שם אורחות הנוסעים, ושם לנו חנם אין כסף. בתי מלון אורחים כאלה נקרא בפני הקדמונים בשם „תן“ תבניתם היה מרובע ואח וכירה בתוך * —

בימים ההם התעלה ידיעת מחקרי ארץ על גפי טרומי קרת גם על ידי ההודים (אינדיאנער), כי ההודים ההם אשר הקדישו את כל עתותיהם למלאכת מחשבת, לחרושת המעשה ולכל מעשה ידי אמן ** הרגישו גם את חן ערך תורת הגעאגראפיע ותועלויותיה הכבירות אשר תביא לאושר ולהצלחת מין האנושי במצבו החומרי והרוחני, כי לרגלי מעשה המסחור אשר פרץ בארץ, הרימו את קרן הידיעה הזאת בכבוד על ידי חריצות הנוסעים והתרים את הארץ. והמלכים ורוזני ארץ הוסיפו עוד להעלות את הידיעה

* אולי שם מלון כזה בלשוננו גֶרֶת, וגרות כמהם אשר אצל בית לחם (ירמיה מ"ח, י"ז) נעשתה לתכלית זאת ממכנים אורחים ששמו כְּמָהם

** ההודים הקדמונים המציאו בראשונה את התחבולה איך להקשות את הברזל לברזל — מוצק (שטאהל) ולעשות בכסף בזהב ובכל מיני מתכות להוציא מהם כלים יקרים ומפוארים עד מאד עד כי גם חכמי חרשי היונים התפלאו על מעשיהם ההם כן שכלו את ידיהם במעשה ארנ, והבנדים אשר ארנו מצמר, צמר גפן ומשי היו נכבדים ויקרים בארצות הקדם עוד בדורות קדומים ההם. —

הזאת על גרם המעלות, לבעבור הרבות על ידה את תפארת המסחור. סוחרי הודו בימים ההם סללו מסילות רחבות ידים לארחותיהם אשר יסחרו לארצות רחוקות בנו להם בדרך מסעם בתי-אוסף למרכזותיהם ועובניהם, גם עשו חופים ומבואות ים לבוא שם אניות סוחר מכל ארצות הגוים. הסוחרים ההם נשאו את צאצאי ארצם זהב, כסף, אבני חפץ עצי-זאנדעל וכרכום, ראשי בשמים וראשית שמנים ויבול הארץ ותבואותיה וילכום אל ערים מאד רחוקות ביבשה, גם הביאום אל חופי הים ומשם שולחו עוד הלאה לארץ מרחקים. עיי מסחרם הגדול הזה ועיי התחברותם לכל סוחרי העמים וכנעניהם הרחיבו את תורת הגעאגראפיע וגבולותיה רחבו ונסבו באופן מאד נעלה, וביותר הפליאו להרים את קרנה לכבוד ולתפארת בימים ההם הנוסעים והתרים אשר ארחו לחברה עם הסוחרים וילכו בסוד אחוזתם בכל מקום אשר עיניהם היו נשואות, ובשובם מנסיעותיהם אלה הביאו ידיעות רבות ונחוצות בידיעת מחקרי ארץ אשר לא שערום שום אדם לפניהם. ביותר הפליאו לחקור על מחקרי ארץ הודו, על תכונת מזג אוירה ותקופות אקלימיה, על יאוריה ונהרותיה, על תועפות הריה ועל צאצאיה, תוצאותיה יבולה וכר תבואותיה הם היו הראשונים אשר העמיקו חקירותיהם בתכונת הנהר הגדול נהר אינדוס ויוציאו את משפטם כי הנהר הזה יגית מרחם הרי הימאלאיא ויאחו ראשית מרוצתו דרך גיא גדולה מאד וישמוף. שמוף ועבור מפאת דרומית מזרחית לפאת צפונית מערבית, ומשם יפנה לפאת דרומית מערבית ויבקיע את ההרים הנצבים לו לשטנה בדרך. הם היו הראשונים אשר הרחיבו פה והאריכו לשון לדבר נכבדות על אדות הארץ המהוללה אשר בעמק קאשמאר, ובגלל עלאי הטבע אשר בארץ הברוכה

הזאת החליטו כי פה היה מקום גן—עדן ובה יצר ה' את האדם ואשתו יציר כפיו, כי ארץ צבי היא לכל הארצות, מפוארה בכל עדי תפארת מידי אביר הטבע, פריה במאד מאד וברוכה במגד תבואות וכל שכיות החמדה. על פיהם נודע לנו בראשונה כי דרך ארץ ההיא ישטוף גם נהר אינדוס והבקיע את הרי הימאלאיץ בין ארץ טיבעט הקטנה ובין קאשמאר, על כן יצינו ויפרחו שם ציצים ופרחים, שושנים והבצלות, עצי פרי מגדים המשמחים אלהים ואנשים, כל נטעי נעמנים וכל פרי חמד ותבואות שדי אשר תוציא הארץ בשפע רב למאד, גם עצי תמרים, פיקוס, פיזאנג ועוד עצי פרי הלולים כאלה ישנו שם להחיות עם רב.

הכשדים בימים ההם, הרימו ג"כ קק תורת הגעאגראפיה, וירחיבו את גבולותיה באופן נעלה, כי ע"י מסעותיהם בארצות רחוקות ובאיי ימים רחוקים, העשיריה בודיעות חדשות ונצורות מועילות אשר הביאו בשוכם מנסיעותיהם הכבירות לארץ מולדתם. עפ"י התולדה הנאמנה נודע לנו כי הכשדים הקדמונים ההם רדו מתועפות סלעי—הרי—ארמיניה המונים המונים וילכו לאורך שפת פרת וחדקל, הלוך ונסוע עד בואם אל ארץ ארם—נהרים (מעזאפאטאמיען) ומשם נסעו עוד אנשים רבים מבני עדתם הלוך ונסוע עד בואם להלאה לפאת דרומית ויבאו אל ארץ שנער וישבו בה, ובורוע עזם הכניעו תחתם את יושבי הארץ ההיא מעולם, ובבקעה הפריה והברוכה אשר בה כוננו מוצאות (קאלאניען) ויעבדו את הארמה ויאחווה—המלכה שאמיראמידאס הכשדית הרימה את קק הגעאגראפיע לכבוד ולתפארת, ותכריזה בתור ידיעה נחוצה ונשגבה אשר בידה להביא תועלות עצומות לאשר ולהצלחת מן הארם באשר הוא ארם.

על ידה רחבו ונסכו גבולותיה ועל ידה נפרץ היוונה בארץ באופן
 מאד נעלה היא העירה את רוח חכמי הטבע אשר
 חיו בשעתה להרים את פעמיהם ולהרחיק נרוד לארצות
 רחוקות ואיי ים-רחוקים. לבקר ולתור את כל המקומות
 השממים ובלתי נושבים, להתחקות אחר שרשי מזג
 האויר ותקופות האקלימים, אחרי טבע בעלי החיים
 ותוצאות הארץ, ובאמת העשירו הנוסעים והתרים ההם
 את הידיעה הזאת עשר רב ע"י ההדשות והנצורות
 הרבות אשר אספו בחפניהם במשך ימי נודם בארץ
 נכריה וכל אלה העלו על ספר לזכרון לדור יבא.
 היא הגדילה את תפארת עיר נינוה ועיר בבל בבנינים
 גדולים ונפלאים עד מאד, היא סללה מסילות ישרות
 בכל מקומות ממשלתה, חפרה תעלות וצינורות להוליך
 בהן מים חיים להשקות ארץ ציה ואדמת שואה ומשואה
 לעשותה לארץ זרועה גם בנתה בנינים נשגבים והיכלי
 כבוד וטירות עצומות בכל ערי מדינותיה שם המלכה
 שאמיראמידאס ינון לדור דור וזכרה לא יסוף מלב חכמי
 מחקרי ארץ לעד ולנצח נצחים, כי הגדילה לעשות!—

אם נחרור את מבטי עינינו בקורות החכמות
 והמדעים להיונים הקדמונים, נשתומם למראה עינינו
 בראותנו כי תחת אשר היונים אבות כל החכמות
 והמדעים מאז ומלפנים, תחת אשר הם הרימו את
 ההשכלה מאשפתות ויושיבוה על גרם המעלות לכבוד
 ולתפארת, ותחת אשר הם השיגו בראשונה ביתרון
 הכשר דעתם את איכות ותכונת כל החכמות בצרופן
 למצב האדם החומרי והמוכרי, תחת זאת עמדה בימי
 קדם תורת הגעאגראפיע בשפל המדרגה בארץ יון עד
 כי לא נכר מקומה או? כי לא ידעו מאומה מהידיעה
 הנחוצה הזאת, וכל דבריהם על תכונות הארצות

הרחוקות ומחקרי האיים הרחוקים, אך משאות
 שוא הם ומשלי אפר. החכמים המעטים אשר
 הסבו את לבם לחקור גם על החכמה הזאת, חזו
 להם ברוח דמיונם חזיונות מתעים ומדוחי הבל, ברוחם
 הנתעה בהחכמה הזאת שיערו השערות זרות ויכוננו
 שיטות רזות צנומות ושדופות קדים אשר הנפש היפה
 איננה סובלתן ורוח המשכיל על דבר אמת לא נוחה
 מהן רובם הוציאו משפטים מעוקלים על תכונות ארצות
 ואיים ידועים על מזג האויר ושבע האקלימים במקומות
 שונים על כדור הארץ, על צאצאי האדמה ויבולה, אשר
 על אדני בהו וקו תהו הטבעו אשר לא שערום שום אנוש
 מעולם. — רבות בשנים עמדה תורת הגעאגראפיע במדרגה
 שפלה בארץ ההיא וכוכבי זהרה ונגהה חשכו בעריפיה
 באופן מאד נורא, עד אשר התעוררו אנשים בחירים
 מעם, אנשי סגולה המצוינים ביתרון הכשר שכלם,
 וישימו נפשם בכפם לנסוע לארץ מרחקים ואיי הים
 הגדול ויכוננו שם מוצאות (קאלאניען), רק אז זיקקה
 מעט הידיעה הזאת בידם רק אז החלו היונים להתייש
 ולהכיר את התועלויות הכבירות והיקרות אשר תצור
 בכנפיה להצלחת האדם הכללי, רק אז הבינו כי יתרון
 רב לה על יתר המדעים אחיותיה, רק אז השיגו
 ברוח חכמתם כי מאין כמות לפקוח את עיני האדם
 להתבונן על פלאי אל ברחבי ארץ ותבל ובכל זאת לא
 היה להם עוד ידיעות בטוחות ונכונות עד אשר הביא
 להם הסופר הנאמן העראדאטוס את הידיעות ההן
 במאה החמשית לפני ספירת הנוצרים. הסופר המצוין
 (בשעתו) ההוא הגדיל את תפארת הגעאגראפיע
 ורוח היים חדשים נפח בקרבה, הוא אנר אסף
 וקבץ את כל הידיעות היותר נכבדות בעניני החכמה
 הזאת אשר הרז והגו החכמים הקודמים לפניו ויספהם

אל הספרות והחכמה היונית, בן הוסיף ידיעות געאגראפיות חדשות אשר לא שערום עודנה. על פיהו נפרץ הזיונה בארץ יון מיום אל יום ועל פיו התעוררו הדשים לבקרים אנשים מצוינים וירחיקו נדוד אל ארצות רחוקות ואיי ימים רחוקים להביא ידיעות חדשות ונצורות מועילות להרחיב את גבול הידיעה הזאת עד כי לאהרונה החלו כל חכמי יון להכיר בעיני שכלם כי עוז ביד הידיעה הזאת להנהיג את האדם ולהביאה אל אוצרות נסתרים ולהראותו את האבנים אשר עליהם יפליא אדון הנפלאות לעשות את מפלאות מפעליו, וגבורה בימינה לשימו לאזרח בכל אפסי ארץ ואיים רחוקים.

לתקופת מאה שנים אחריו מות הסופר העראדאמוס, התעורר החכם האדיר אריסטוטלוס לחקור בעניני חכמת הגעאגראפיע— הטבעית (פהיזישע געאגראפיע), ברוחו הכביר ובעוזו שכלו הנעלה העמיק לדרת עד קצוי הררי-עווה וכמעט כל יקרותיה ראתה עינו, ועל ידי הקירותיו הנשגבות בעניני החכמה הזאת הורונו לדעת המון צבאות התמורות וחליפות המתהוללות על כל בני הלוקף תחת השמש, ואת השטף העז השוטף בעוזו כל עלילות האדם ותהבולותיו, את גבורותיו וכל פעולותיו הפלוסוף הנפלא הזה מצא בראשונה עפי הקרי לבבו כי הארץ אשר אנהנו יושבים עליה היא כדורית ככל כדורי השמים, ויען כי האדם בעיני הפשר אשר לו לא ישיג בעיניו אך חלק קטן מאד משטח פני האדמה, לכן דעת לנבון נקל, כי ירגיש רק אותה בתור שטחית ולא כדורית, אכן באמת הארץ בתמונתה מעוגלת היא בכל פאותיה וצדדיה, כמו כדור עגול אך גדולה היא עד מאד עד כי קצרה ראות בן אדם להשיג אף חלק קטן מנטיית כדורותה. אך הדעה הזאת לא נשאה פרי בימי הפלוסוף

הנשגב הזה, כי בני דורו אחוזה לדעה נפסדת אשר אין לה שום סמך ומשען עז מצד חכמת הטבע על אמיתתה, ויביטו עליה כעל יתר דעות החכמים אשר על אדני תהו הטבעו ועל גפי מרומי ההויה יגביהו עוף, לכן נשכחה מאנוש זכרה עד ימי התייר קאלומבוס ממציא ארץ-החדשה, כי הוא הקים אותה מקברה ויפת רוח חיים חדשים בקרבה עד כי נתאמתה ברוב ענין בימי הדור האחרון הוה (ועוד נשוב ונדבר מענין הוה במרוצת מאמרנו הלאה). אריסטו הרחיב פה והאריך לשון לדבר בספריו המחוכמים על כל קורות כדור הארץ אשר באו לו מפאת מערכת-השמים, משנוי אוריה מתמונתה, גדלה ומהלכה, ויאלפנו דעת מחלקותיה כפי טבעה כאשר תארה הטבע את חלקיה בתוך המים המקיפים ומגבילים אותה, ואיך יתקשרו עוד עם חלקי הימים להיות כדור אחד שלם, כן הורה לנו החכם האדיר הוה את גבולות הארץ כפי אשר הציבו לנו העמים בממשלותיהם בימים ההם וכפי אשר חלקו למו בני אדם למשפחותם, את תבל הארץ כל גוי וממלכה אשר אחזו עלי-ארץ ואיך התפוצצו חלקי הארץ תחת האדם המושל עליה, כל אלה הליט אריסטו במעטה שפה ברורה צחה וקלה, בהגיון ישר ובטוב טעם ודעת למען ירוץ הקורא במ יבינום בלי חשבונות רבים.

המסעות הגדולות אשר נסע אלכסנדר המוקדני למרחבי תבל לרשת ארצות לא לו, פתחו שערים רחבים לידיעת גלילות הארץ ויען כי מסעותיו אלה יקרות ונכבדות מאד בקורות התפתחות חכמת הגעאגראפיע, אמרנו כי לא למותר יהשב אם נרחיב מעט את דברינו על אודותיו ועל פעולותיו הנמרצות בהידיעה הזאת, כפי אשר תספר לנו התולדה הנאמנה.

אלכסנדר המלך הגדול והנורא, אשר הרגיו ארצות
 תבל בנצחונותיו העצומים, לא המיש את אהבת החכמה
 מלבו גם בעת אשר מלאו מלחמותיו העצומות ושפעת
 תענוגי אוזיה את נפשו, כי אריסטו מורו ומלמדו להועיל,
 אצל מרוח חכמתו עליו, ותהי החכמה נר לרגליו תמיד
 ואור לנתיבת כל הארץ אשר רגל גבורתו מרחפת עליה,
 ויער בארץ מצרים ובאוזיה רוח חכמה ואומנות ורוח משא
 ומתן נפרץ אשר שמר את תפקידו גם בעת אשר אסף
 הזמן את שלמו מאתם בימי הבאים אחריו; על פיו
 התפשטה חכמת היונים בארצות הקדם ובכל הארצות
 הנודעות או בתבל, ויתמוך את ידי כל חכמי לב וחכמי
 חרשים אשר התנוססו אז כאבני נזר על אדמת ארץ
 היונים. עיי מסעותיו הכבירות עלתה חכמת מחקרי ארץ
 מעלה מעלה יתר הרבה מאשר התעלו החכמות האחרות,
 גם המסחור פרץ מאד בתקופתו ויקשר את העמים
 הרחוקים במעדרות המשא והמתן ונסו היום על כל
 העמים; כי את שטף מי-פרת הוידונים עצר מהציף ארץ
 על ידי המסגרות אשר נתן עליו למשמר וישב את מעבר-
 האניות על כנו בפרת והדקל ביתר שאת ועוז, מבואות-
 ים לעזרת המקנה והקנין ודרכים חדשים כנן לנס עמים!
 חכמים רבים וסופרים מצוינים נלוו אליו במסעו ובראשם
 היו אנאקסימענס, קאלליסטאהנעס, אריסטאבאלאס ועוד
 חכמים וידועים כאלה אשר נכספו לאסוף בדרך מסעם
 גלילות הארצות הרחוקות לפלגותיהם ותכונת תולדות
 המבע. — בראשונה נסע אלכסנדר בלוית אנשי חילו
 הרבים, ושרי צבאותיו ארצה יון להכניע שאן קמיו יושבי
 מהעבען אשר התקוממו על היונים להשבית שאן גליהם
 העזים, בארץ ההיא התמהמהו להתבונן חוקרי גלילות
 הארץ אשר נלוו אליו על הר-הסלע הגבוה בעל פיפות
 הנקרא בשם פינרוס אשר בכל עתותי השנה מכוסה הוא

בשכבת שלג עולמים ויעפילו עלות על תועפות שיא
 ראשו לָמֹד את גובה קומתו ולכונן בקו את הקף שטחו
 מכל עבריו מסביב, כן התמהמהו להתבונן על העמק
 טעמפע הקרוב להחר המהולל בעל פיפות הזה ויתפלאו
 על יפעת הטבע וזהרי המדתו אשר יופיעו שם תמיד,
 מיון נסעו לארץ פרס לעשות מלהמה את הפרסים, ומשם
 הרימו אחרי כן לדרך פעמיהם ויעברו בארץ קיליקיא
 ארץ הרים ומלאה מעקשים ורכסים, אבני נֶפֶךְ וצורי
 מכשול, התחתים צלמות ואי סדרים ובלחות פהדים
 באופן מאד נורא. בדרך מסעם בארץ הנשמה הזאת
 אספו חוקרי גלילות הארץ ידיעות רבות ושונות הנוגעות
 למחקרי הארץ ההיא ויכתבום על הספר. גם את מימי
 נהר קינרוס הביאו במסות כעמיות ומינעראלאניות ומצאו
 כי מים מרים הם הפורים רוש ולענה והמהלואים את
 האדם השותה אותם במחלה עזה מאד. — משם הרים
 אלכסנדר פעמיו ויעבר הלאה בדרך מלאה התחתים
 ומוקשי מות בתוהו ילל ושימון ומדבר תלאובות רבץ
 פלצה נצחת, ואחרי תלאות איומות ומצוקות נראות אשר
 השתרנו עלו עליו ועל אנשי מסעו לרגלי משלחת מלאכי
 זעם המדבר הנורא הזה, באו שלם אל נאות — המדבר
 (אַזֶּז) אשר יסוכוהו יערי תמרים ועצי פרי הלולים
 למכביר, הוא נאות המדבר הנודע „סיווא“ אשר שם
 התנוסס מקדש האורים (אַרְאֶקֶלְמַעַמְפַּעֶל) הנקדש לשם
 האליל צעאום — אמן, הנוסעים התפלאו על הזיונות
 הטבע הנעימים והנהמדים המתנוססים שם לרגעים על
 האהים המעולפים ירקק דשא ושדות העטופים מגד תבואות
 עימש, על העמקים אשר יעטפו בר וכל פרו תאזה לעינים
 ועל הבקעות הדשנות מאד גם על היאורים ומעיני נכבדי
 מים הנובעים שם ממקורים טהורים, והמישמחים אלהים
 ואדם אחרי כן עברו על יד טהאפואקאס את ים — פרס

ועל יד העיר הנקראת כעת בשם מאָזול עברו את נהר
חדקל, ומעברות הררי — הסלע אשר בפרס ויבאו לעיר
שושן הבירה ולהעיר העתיקה פערזעפָאליס ומשם נסעו
עוד הלאה בלב ארץ מְדִי .

כאשר נחו מעט הנוסעים מתלאות הדרך הרחוקה,
הרימו פעמיהם וילכו הלוך ונסוע ארצה הודו, וכבואם
למחוז חפצם, העפיל אלכסנדר בעצמו ובכבודו עלות
על תועפות הררי — הינדיקו אשר בקיוקאזוס — :ההודי הספונים
בשלג עולמים ואחריו כל הנוסעים, ויעברו בדרך המלאה
חתחתי מות ופחדי בלהות, נתיבות נשמות, מדבר תלאובות
מגורות כל צבאות בלע ורביץ פלצה נצחת, המונים המונים
מאנשי חילו אשר עבר גבול רוחם לשאת ולסבול את כל
תלאות הדרך הנוראה חרפת רעב וצמא ספו תמו מן
בלהות תוהו ילל ישימון . עד אשר הצליחו לבוא בפאת
מזרחית דרומית לים-הכספי בארץ-הררי ההיא, ומגמת
פני אלכסנדר היה ארצות הירקאניע, באקמאריע,
וזאגריאנא, כי הוא שפך את רוח ממשלתו על הארצות
ההן, ויסול בכל הארצות ההן מסילות ישרות וארחות
ודרכים רחבי ידים, כי השכיל ברוחב דעתו לקרב מדינה
למדינה, בקרבת המסחר למען חבר אותן עם יתר הארצות
בחבור המשא והמתן, להביא את יושביהן במסורת הברית
עם יתר העמים והלשונות ולטעת בתוכם חכמות היונים
ודרכי חייהם לטוב להם כל הימים .

בשנת 327 הרים אלכסנדר ואחוזת מרעיו פעמיהם
ויסעו אל ארץ הודו, ארץ הפלאות מני עד המעולפת
בספירים ועפרות זהב מימות עולם ושנים קדמוניות,
הנוסעים אשר נסיעתם היתה מטרה-מדעית קוץ לאסוף
בנסיעתם זאת חדשות ונצורות מועילות בידיעת מחקרי

ארץ וילכו למסעותיהם באות נפש ובלב מלא תקוה טובה, בראשונה הלכו אל נהר קצבול ואל נהר אינרוס בדרך הארוכה והכבדה ההיא השתרגו עזו על צוארי אנשי המסע תלאות רבות ועצומות מאד. כלי זעם הטבע התקוממו להם עד כי כמעט הצמיתו אותם והורידום אל ארץ תחתית, ורק אתרי תלאות רבות ועצומות מאד הצליחו להגיע למחוז חפצם ולדפוק על דלתות שערי-הודו הסגורים מעולם לפני כל בני אמראפא. אחרי כן הרימו את פעמיהם וילכו עוד הלאה בדרכים מלאים אבני נגף וצורי מכשול לפאת קדמה עד היפאזעס, ואחרי אשר התמהמהו בארץ הודו ימים רבים להגלי מלחמות אלכסנדר ונצחונות עוזו, עזבו את ארץ הודו וישבו בפקודתו לארץ ממלכתו אשר כונן בגבורתו וביתרוך הכשר חכמתו. „וירד אלכסנדר ואנשי לוחו הרבים בני-אדיר (פלאַטמע) ארחות נהר אינרוס לבעבור מצוא דרך חדשה לבוא אל ארצות הדרום ולחבר את ארץ המזרח עם ארץ המערב עפי' מסורת ברית המסחור, ומקוה הסוחרים יהיה בעיר החוף פאטטאלא, על נהר אינרוס. אחרי כן צוה את נעצרך רב צי-האדיר שהוא לנסוע עם מקצת אנשי החיל לאורך החוף עד ים-פרס והוא עם צבא הרגלי בחר לו הדרך אחרת ביבשה דרך המדבר הגדול והנורא מרבר געדראזיען. אפס כי הדרך אשר הלך בה היתה לו למקתה ולפוקה, כי גלי החול הלוהט אשר במדבר ההוא, ורשפי שלהבת השמש הבוטחים שם שבעתים כבכבשן אש, דכאו לארץ חית אנשי הצבא ושאנה הקו את ראשי גבוריהם ויסיפו ויתמו למאות ולאלפים, גם הרעב הנורא החובץ במדבר צלמות ההוא בעבי גבי מגיניו, והצמאון האיום והעמל והיגיעה ותחלואים רעים ונאמנים הורידו לבאר שחת במשך שני חדשים שלשה רבעים מאנשי החיל ההם, ואף כי בראשית

מסעם מצאו עוד במדבר ההוא עצי תמרים אשר בצלם
המעט נסתרו מעו להט השמש, גם עצי טאמאריסקען
ויערים קטנים צומחים עצי מור (מירטהען) ונרד (נארדן)
אשר הפיניקים הרבים הנספחים אל המסע ההוא אספו
את לשדם (וצפמ) היקר בכליהם וישאום אל כתף עינים
ועל דבשת הגמלים, אך אחרי מהלך יום או יומים ספו
תמו כל שיח וצמח וכל ירק דשא ומוצאי מים רק שרב
וקרני השמש אשר חומם יכבד שבעתים מחום תנור בערה
מאופה, רק גלי חול אדומים ולהמים כזיקי אש, זלעפות
רעב, רשפי צמאון, קטב מרירי ודבר הוות, עד כי גם אמיצי
לב בגבורים אשר שחקו לרובות חצי מות במלחמה ואשר
כר מבצר משחק למו כרעו נפלו חללי רעב ולחומי רשף
בתו יקל ישימון ההוא, נפלו שרודים בלהבת חול מדבר —
ים נפלו למאות ולאלפים נפלו ולא יספו קום, רק הפיניקים
אשר הקשיחו את גוויתיהם לסבול כל תלאה וזועה
ומלאות בתייהם כסף, רק הם לא חתו ולא נבוכו בעת
מבוכה ושלטון מות ההוא, כי הם בטרם שמו אל המדבר
פעמיהם מלאו את שקיהם אוכל ואת נאדיהם מים ובעד
מלא כף אוכל לקחו מאת אנשי החיל העמופים ברעב
כסף וזהב רב, ובעד מעט מים אבנים יקרות ושלל
צבעים רקמה וכל כלי חמדה. ואלכסנדר הראה אז את
יקרת נפשו העדינה, חלק כחלק אכל עם קמון אנשי
חילו ומים במשורה שתה ככל עבדיו הקטנים, ויתענה
בכל אשר התענו הם, ובהגיע אל עיר פוקה הבנויה
בנאות מדבר וסלאה כל טוב, נתן מתנות רבות אל
אנשי הצבא אשר נמלטו ממות, ויעש להם ימי משתה
ושמחה כיד מלך גדול כמוהו, משתה שמנים ממוחים,
משתה שמרים מוזקקים, ובמדה ההיא אשר התענו במדבר
הגדול והנורא אשר עברו בו, במדה התענו על רב טוב
ויפושו כעגלי מרבק בעיר מושב ההיא, ואלכסנדר הכין

בעיר ההיא צדה לדרך לכל אנשי חילו ויסע ררך קארמאניען המלאה אדם רב, ושם בא גם נעארך רב צי-האדיר אחרי אשר חרף נפשו בים סער ונשא תלאות רבות נפלאות ונוראות, ויתחבר שם הוא ואנשי חילו אשר אתו אל אנשי חיל אלכסנדר אשר מצאו שם נחתים" (*).

רבות הנה הידיעות הנכבדות והמועילות, החדשות והנצורות היקרות אשר צרו מסעות אלכסנדר אלה בכנפיהן להרחבת גבול ידיעת מחקרי ארץ ולהרמת קרן תפארתה באופן נעלה, כי החכמים אנאקסימענס, קאליסטאהענס ואריסטאבולאס אשר נלוו אל אלכסנדר בדרך מסעו למטרה-מדעית, התבוננו בעין החקירה והדרישה הישרה על תכונת כל הנפות והגלילות בארצות הרחוקות, על שנוי האויר ותקופות האקלימים השונים, על היאורים והאגמים, הנהרים ופלגי המים, על היערים העבותים ועל ההרים הרמים והנשאים, ועל כל הדברים האלה כוננו את תקירותיהם, וחשבונותיהם בדיוק רב כיד החכמה הטובה עליהם, אך ידיעות רבות בענין הזה וחדשות ונצורות שונות אשר גלו החכמים ההם בדרך מסעותיהם, עלו בסערות העתים ההן ושאון גליהם בתוהו ויאברו מארץ ההיים עד כי לא נשאר זכר למו.

אלכסנדריא של מצרים, העיר ההוללה והעליוה מקדם קדמתה, מקום משכן החכמה בדורות הראשונים, גדלה בכל זמן ועדן חכמים מפוארים וסופרים מהוללים

(* ידידנו הרב הח' ר"ק שולמאנן הי"ו בס' די"ע ח"א .

אשר כל מגמת חפצם ומאויי לבם היה להרחיב רק את מחקרי גלילות הארץ ותכונות יושביה להגדיל את תפארתה בכל מקומות מושבותיהם. בתי מדרש לחכמה ודעת נוסדו מטעם הממשלה לתלפיות לטעת בתוכם חכמת היונים ודרכי הטוב והתושיה לטוב לכל כל הימים ולפחת רוח ההשכלה הצרופה בקרב יושבי העיר אשר היו רחוקים מתבונה. בבתי מדרש ההם נאספו חדשים לבקרים כל ההכמים וכל ארחות הכנענים והרוכלים להמתיק סוד ולהתיעץ ע"ד הרחבת חכמת הטבע בכלל וחכמת מחקרי ארץ בפרט, ומהם נפוצו המדעים והחכמות וכל מלאכת מחשבת עד אפסי ארץ הקדם לכבוד ולתפארת, עד מהרה נוסדה בעיר הזאת חברה נכבדה אשר מטרתה היה להרחיב את גבולות חכמת מחקרי ארץ בפרט ולהרים את קרן תפארתה לתהלה בארץ, לתכלית הרבר הזה נשלחו מדי שנה בשנה במלאכות החברה אורחות חכמים גדולים וחוקרים מהוללים בכל ארבע כנפות הארץ ואיי ים רחוקים לחקור על תכונת הארץ ומוגה ולתור בעין החקירה והדרישה את כל הנמצא בה, ובשובם מנסיעותיהם הביאו כפעם בפעם חדשות מועילות ונצורות נכבדות בידיעת הגעאגראפיע הכללית ויכתבום על הספר לזכרון. — בראש כל חכמי הנוסעים ההם הצטיין החכם עראטאסטענעס המצרי, איש נבון וחוקר טבעי מפואר, החכם ההוא הפיח רוח חדשה בחכמת מחקרי ארץ ע"י שיטותיו החדשות אשר חולל ברוח חכמתו הכבירה, והוא יסד את הידיעה הזאת על ארְנִים נאמנים כיד החכמה הטובה עליו, ומאז והלאה התלו הנוסעים והתרים את הארץ לכתוב בספר את כל החדשות אשר מצאו במחקרי ארץ לפי שיטת עראטאסטענעס ולפי הסדר והמשטר אשר ערך בספריו היקרים. —

המלך המצרי תלמי זאָטער הראשון (מת בשנת 280 לפני ספּהנ"ו) אשר נתן את כסאו באלכסנדריא, כיד החכמה הטובה עליו ירה את אבן הפינה אל היכל החכמה והסדע במצרים, עד אשר היתה במרוצת הזמן חוג חכמת כל הארץ, על פיהו נוסד באלכסנדריא בית — עקר — ספרים מהולל אשר אצר בקרבו את חמדת כל חכמי ימי קדם ותוצאות לבב כל חכמי העמים אשר תחת כף השמים על פיהו נוסד בית—אוסף (מוזעאום) לחכמת הטבע הכללית ולחכמת מחקרי ארץ. הבית הזה היה בית מועד לחכמי הארץ אשר נקבצו באו להמתיק סוד ולהתיעץ איך להגדיל תורת ידיעת—הטבע והגעאגראפיע, על פיו נפרץ המסחור במלוא רוחב הארץ וירם את קרנו בכבוד על מכהור צור וצידון וקרתנא בשעתן, וביהוד נתן רוח המסתור רגלים לפעלי מחקרי ארץ ותולדות הטבע עד כי אורו עיני המצרים באור החכמות והידיעות הנחוצות האלה וינסכו שארית הצללים הווצאים ממסתרי מקדשי הכהנים לכסות את הארץ במשאות השוא והמדוחים אשר מפלו על הידיעות הזכות והצרופות ההן, על פיו כוננו ונסדו אניות גדולות ובצורות וציים אדירים וישלח על הוצאותיו חכמים רבים לתור את הארץ ולחפש אחרי איים חדשים בלב ימים, בכדי להעשיר חכמת מחקרי ארץ, אשר רבק בה בכל נפשו וכחו בידיעות חדשות ונצורות נכבדות ולהגדיל את תפארת המסחור על הים לתהלה. כיד המלך הנאור ההוא הטובה עליו על המשא והמתן במבוא—הים—המשנה אשר בנה לבטהון ובמגדל—המאיר (לייכטטהורעם) אשר הקים להיות לעוברי הים לעינים בליל חושך ואפלה, ועל ידי הטובות האלה אשר עשה להמסחור, הדלו הולכי ארחות אפריקא לנוע בארחותיהם העקלקלים ויקבעו מקום מנוחתם באלכסנדריא הבטוחה בקרבתה אל

צירענא או מעראַניע*) לא נשארן הולכי ארחות, ומסחור בלתי אם באזיה התיכונה לבריה, גם למסחור מצרים בדרום אפריקא ובכוש נתן רגלים במעבר האניות אשר הבין תלמי על הים-סוף, ועל ים-הודו. על פי המלך החכם הנעלה ההוא פרץ מחקרי גלילות הארץ גם המסחור במאד מאד בארץ רבה הלזו ושליחותיהם השתרעו עד ארץ עֶרֶב ועד ארץ הודו וימלאו פני תבל תבונה להחיות עמים רבים, על פיו שבה התעלה המהוללה אשר חפר פרעה נֶכְה לחבר על ידה את ים התיכון עם ים-האדום ואשר קָתְמוֹךְ אחרי כן המצרים-לקדמתה ולאיתנה, כי הוא שב ויחפריה להגדיל על ידה את מעבר האניות. על פיו התנוססו מסילות וארחות חדשות בארץ, להרחיב את גבולות סַחַר-האורחות (קאַראַוואַנענהאַנדל) ועל פיו התנוססו ושוטטו ברחבי ים-התיכון אניות אין מספר עם חוקרים ותרים מפוארים אשר נשלחו במלאכותו להקוד ולדרוש בידיעות מחקרי ארץ ואיים רחוקים. הכלל המלך

*) עיר קסנה מושב המושל (קואשעף) תושביה רעים וחסאים רוב הבתים מלבנים בלתי שרופות, בה יתאספו אנשי האורחות הנוסעים למי מלח נאמרום אשר נזכיר גם ימצאו שמה חרבות העיר הישנה סעראנופיהים. מהלך יום אחד לדרומית מערבית מדבר מאקאריאוס מדבר חול דרך ג' ימים, אשר יתאחד בפאתי מערבית ודרומית עם ערבות חול אשר במדבר בארקא ומדבר ליביען, ובפאת צפון בנבי ההר ניענרא אשר לפניו ישבו שם הרבה נזירים בודדים (איינזידלער) שש פרסאות מהעיר הזאת בית תפלת מאהאקאריוס כמו ארמון מוצד, יען בסביבות ההם ישוטטו שודדי הערביאים, נו יגורו עשרים כהני הקאפערן עורים ופסחים כלם ומכסף נדבות יחיו חיי צער, הראש אשר על הבית נקרא בשם אבי (מיין פאטער).

הנאור הזה ברוח חכמתו הכבירה המפעמת בקרבנו. העיר ויעזר רוח המצרים מתרדמת עצלותם וסכלותם לשקוד על חכמה ודעת. על מלאכת עבודה ולאחוז בדרכי ההשכלה באופן נעלה.

על ידי הנצחונות הגדולים אשר נצחו הרומאים בארץ גאילה, גערטאניע, בריטאניע, קאווקאז, ערב ופרס, רחבה ונסבה ידיעת מהקרי ארץ ביתר שאת וביתר עז. הקיסר אקטאפיוס אויגוסטוס הרומאי, חכם מהובם ובעל תחבולות מאין כמוהו, ידיו היו רב לו בהכמת כחקרי-ארץ ובהכמת הטבע הכללית באופן נעלה, בימיו עלתה תורת הגעאגראפיע פלאים והתפשטה אז במלוא רוהב הארץ, הוא השתדל בכל כחו ואונו להגדיל את תפארתה ע"י המסעות הגדולות והכבירות אשר נסעו חכמים וחוקרים מפוארים במלאכותו ועל הוצאותיו בארצות רחוקות ובאיי ים רחוקים, והפצם הצליח בידם לגלות חדשות ונצורות מועילות ויקרות בהידיעה הזאת, אשר לא שערום שום נוסע מעולם. מסילות ודרכים תעלות ואפיקים, מעברות ונשרים ועוד רבות כאלה נעשו בימי המושל האדיר והנאור הזה באורח פלא לתכלית הרחבת המסע ומחקרי גלילות הארץ, עד כי נשתומם על שאריתם גם בימינו אלה הוא היה הראשון אשר צינה להחכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ וימים לכתוב בספר ולצייר מפות— הארץ והימים ללמד לבני האדם דעת בהליכות עולם, אך הספרים והמפות ההן נסחפו בַגֶּרֶם העת ואבדו מתוך הקהל, ורק פֶּתֶשֶׁגֶן (קאָפּיע) טָפָה אחת מִהַמְּפֹת ההן נצלה באורח פלא ממצולת תהום הַנְּשִׁיחַ ונשארה בידינו עד היום הזה. הכלל הרומאים היו מצוינים בהידיעה הזאת לפי־מצבה בימים ההם באופן מאד נעלה, כי הם העמיקו חקור בתורתה והם היו אבותיה בימי קדם ומהם למדו כל יושבי

תבל הליכות עולם, מחקרי הארצות, קורות העתים ותולדות העמים והלשונות (ענטהאגראפיע), ועד היום הזה ישתוממו כל החכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ על עומק מחשבותיהם על פעולותיהם הכבירות אשר פעלו ועשו לטובת החכמה הזאת במשך מסעותיהם הרחוקות והמסוכנות ועל ידם הגדולה והחזקה בהידיעה הנשגבה הזאת! —

בשתי מאות שנה הראשונות לספירת הנוצרים פרחת חכמת הגעאגראפיע בארץ הרומאים כשושנה וחבצלת. קרימה קרנה בכבוד ונתנה פריה לתפארת, בעיר רומא ובכל ערי המדינות נוסדו חברות נכבדות להרחיב את גבולות תורת הגעאגראפיע לבנות בתי-מועד לחוקרי גלילות הארץ ולשלחם בכל ארבע כנפות הארץ להביא ידיעות חדשות ממחקרי הארצות השונות ותהלוכות יושביהן כן הוקמו בתי מדרש גדולים ממעם הממשלה ללמוד בהם הליכות עולם וארחות תבל לבני הנעורים החכמים רבים הרימו את פעמיהם להרחיק נרוד לארצות רחוקות ולאוי ימים רחוקים לאסוף בחפניהם חקרי הגעאגראפיע ולבוא עד תכונת ארצות ואיים רבים אשר עוד היו מוזרים מהם, וירחיבו כאר את גבול הידיעה הזאת בין הרומאים ומהם התפשטה בכל ארצות המערב. —

פלוטארוס ההכס היווני כתב ספרים רבים יקרים על קורות העמים והלשונות, ועל מחקרי ארצות הקדם, ויתאמץ ללמוד לבני דורו את דרכי הידיעה הזאת בניבים נאווים וארשת שפתים צחה ונמלצה וכל העם מקצה נהרו לשמוע אמרי פיו כי נעמו, אריאן היווני יליד אזיה— הקטנה, פלוסוף נכבד, וחכס מדיני, נסע במלאכות הקיסר אדראיאנוס אל ארץ הודו להקור על תכונתה ויכתוב

בספר את מחקרי הארץ ההיא ומשפטי העמים היושבים בה בשפה קלה וצחה ובטוב טעם ודעת, אנטהענאאוס— האלכסנדרוני חכם לבב ונבון דבר, אסף שיטות ודעות חכמי הגעאגראפיע הקודמים לפניו וכתבם בספר זָכרון לדור יבא. והספר הזה אוצר יקר הוא מאד לחכמי הגעאגראפיע שבכל דור ודור, כי בו אָספי לאספה מחקרי ארצות שונות, שיטות ודעות רבות בידיעה הזאת. קלודיוס פמאלאמעאוס איש משכיל וחכם גדול, אסף בספריו היקרים דעות חכמי הקדם על אדות מחקרי ארץ ותכונת— השמים (אֶסטראנאמיע) וישם עליהם נוספות בהשכל ודעת ויָתוּ דָעוּ על הידיעות ההן כיד חכמתו הטובה עליו. חכמי הנוצרים והישמעאלים הלכו לאור ספריו היקרים. פּוּזאניוס איש חכם וליד קאפוטקיה (באזיה הקטנה) הרים פעמיו שנים רבות לעבור ארצות רחוקות, ובשובו ממסעותיו אחרי סבלו תלאות ומצוקות אימות בדרך ישב בעיר רומא בימי הקיסר אדריאנוס, וכתוב ספר יקר ונעלה על חכמת מחקרי ארץ ויגל לנו חדשות ונצורות בידיעה הזאת ויפליא לעשות! פליניוס סעקונדוס, גבר חכם בעוז משכיל וחוקר לכל תכלית, אסף בספריו היקרים כל חקרי חכמי הקדם בידיעת מחקרי ארץ וישם עליהם נוספות כיד החכמה הטובה עליו. הוא הרים פעמיו להרחיק נדוד לארצות רחוקות ולתור אחרי כל הענינים הנוגעים לחכמת הגעאגראפיע, ולאחרונה בהיותו לרגלי מסעותיו באיטאליע השליך נפשו מנגד וירחיב עוז להעפיל עלות על ראש הר—השרפה (וועזוף) ושם בא קצו בלהבת האש אשר התפרץ פתאום מלוע ההר. —

המאה החמשית לספירת הנוצרים צררה חדשות ונצורות יקרות בכנפיה להרמת קרן חכמת מחקרי ארץ

באופן מאד נעלה. בימים ההם התעוררו מסעי-העמים (פֶּאָלקער־וואַנדערונג) בארץ. לרגלי מסעות האה החלה תקופה חדשה בחיי כל העמים, ועל ידם גדלה גם ידיעת הגעאגראפיע ותשלה פארותיה עד מרחקי ארץ ותבל, כי במסעות ההם לקחו חלק גם חכמים גדולים ותוקרים מהוללים אשר הצטיינו אז ברוב חכמתם וביתרון הכשר שכלם הכביר, ובעברם לרגלי מסעותיהם דרך ארצות שונות, התבוננו על תכונתם בעין החקירה והדרישה, ואת פרי חקירותיהם כתבו בספרי זכרונות, זכרון לדור אחרון. — ידיעות ברורות ונכונות על מחקרי ארצות אויה-המזרחית, הביא לנו האיש משה-הארמתי יליד חֶאָרענא; כי הוא הרים פעמיו לדרכיק נודד בארצות ההן, ובמשך זמן התגוררו שמה לרגלי מסעותיו אסף בחפניו ידיעות געאגראפיות שונות אשר שמחו לקראתן כל החכמים השוקדים על הידיעה הזאת. על תכונת ארץ-כוש (עשיאפיע) ומחקרי גלילותיה הודיעני דברים נכונים החכם הנוסע הנודע בשם קֶאָסמאַס. על מחקרי ארצות אויראפא הצפונית והמזרחית, האיר אור חדש החכם הנוסע יארנאנדעס-הגאטהי (550 לספירת הנוצרים), כי הוא הרבה לחקור על תכונות כל חזיונות הגעאגראפיות הנראים בארצות ההן ועל כלם הרחיב לשונו לדבר בשפה ברורה וקלה בספריו המהוכמים אשר השאיר לנו זכרון לדור אחרון. —

הנֶאָרמאנים, שודדי הים מאז ומלפנים הצטיינו בימים ההם בהמון החדשות במחקרי ארץ אשר נגלו על ידיהם לרגלי מסעותיהם הגדולות אשר נסעו ארחות ימים באניות קטנות וקלות לשוט, נתנו בים-זועף דרך ובמים עזים נתיבה, ויעשו מלאכה בחריצת ידים בימים רבים ויבאו ויעלו תחת יד אדיריהם כדי ארבה לרוב על

חופי אויראפא וישכו ויבזו מדינות ויושבוהן, גם באויראפא—המזרחית בארצות הסלאווים, עברו הנארמאנים ויודעו להם בשם וואריאגים, מקצוי צפון לזרתי נגב אל קרית מלך רב—היא קאנסטאנטינאפאלי במסילה הגדולה הנודעה בשם „מסילת—הנארמאנים אל היונים“, מלשון ים—הפינני הלכו דרך הנעווא אל יאור לאדאגא, נהר וואלכאוו, יאור אילמען ונהר לאוואט, ויעברו ברגל איזה כברות ארץ וישאו אתם את אניותיהם בין הנחלים הקטנים עד הדניעפער, או מים—הבאלטי על ידי הרווינא—המערבית באו אל הדניעפער, ויאתוו דרכם עד שטף קצו אל ים—השחור עד בואם אל מחוז הפצם ביזאנטיא. לרגלי מסעותיהם הגדולות אשר נסעו הנארמאנים ארחות ימים, לכדו את אירלאנד, הגיעו עד איסלאנד וגראַנלאַנד ועל ידיהם נגלו המון חדשות ונצורות במחקרי ארץ ותכונת יושביה.

בימים ההם התנדבו חכמים רבים וחוקרים מהוללים לעבור במרחבי ארצות תבל להתחקות על הליכותיהן ותכונותיהן וסגולותיהן ויעברו בהררי הקרח והגיאיות ברחובות אשר בנארוועגן, שוועדין ופינלאנד בארץ פרס, הודו—המזרחית, טיבעט וסינים (חינא) ועוד ארצות רבות מאד. לרגלי מסעותיהם אלה הביאו לנו מנחה חדשה מפרי מחקריהם בתכונת הארצות ההן, ויאספו בחפניהם ידיעות רבות חדשות ומועילות על תורת החכמה הזאת, ואת פרי חקירותיהם כתבו בספרי זכרונותיהם זכרון לדור אחרון. בראש החכמים והתרים את הארץ, התנוססו בימים ההם החכמים מעסוערא, אבן—חוקל, אדריכסי, יאקות נאבולפערא, הנוסעים ההם הגדילו את תפארת הגעאגראפיה באופן מאד נעלה, כי לרגלי מסעותיהם הכבירות במרחבי ארצות תבל, גלו המון נסתרות בהידיעה

הזאת וירחיבו את גבולותיה בשיטות ודעות שונות
נשענות על חכמת-המאטהעמאטיק וחכמת הנעאלאגיה.
עד כי חכמי הדור השתוממו על רוחם הכביר ועל
ידם החזקה במרחבי הידיעה היקרה הזאת שם החכמים
ההם ינון לדור דור וזכרם יכתב בכתב גדולי החכמים
אשר בידיהם מחקרי ארץ לעד ולנצה נצחים ! —

במאה שלש עשרה לספירת הנוצרים התעוררו
חכמים רבים מחכמי פארטוגאל לעבור את ים-
האטלאנטי השוטף כל פאת אפריקא-מערבית וימצאו
את איי הים הזה הנודעים לנו היום ואח"כ מצאו גם
את איי קאנאריען אשר מצאו אותם הצורים לראשונה
(עיון לעיל) ונשכחו ברבות הימים. והנוסע
הווענעציאני מארקא-פאלא כתב ספר יקר על תכונת
האיים האלה בכלל ועל מחקרי ארצות אוזיה בפרט.

הפארטוגעזים. עשי מלאכה במים רבים. הגדילו
את ידיעת מחקרי ארץ באופן נעלה. כי כל ימי
המאה הט"ו לא חדלו לתור ולבקש ולמצוא איים
וארצות חדשות, על ידם החבה ונסבה הידיעה הזאת
ותשכה פארותיה עד מחקרי ארץ ותבל, ועל ידם
נגלו בראשונה איי אצאָרן חוף אפריקא המערבית
וגבנון-קצר-התקוה-טובה (פארגעבורגע דער גוטטען
האפפנונג) ויען כי ההתגלות ההן הרימו את קרן
תורת הוגעאגראפיע לשם ולתפארת עד כי תקופה
חדשה התלה בקורות החכמה הזאת אמרנו כי לא
למותר יהשב אם נרחיב בזה את דברינו לספר לפני
קוראינו המשכילים את קורות השתלשלות ההתגלות
ההן בכל אשר יספרו לנו חכמי מחקרי ארץ בספריהם

המחוכמים, ומראש אמרנו לספר מקורות התגלות ארץ קאפערן (קאפלאנד). —

עוד בדורות הראשונים התעורר בלבבות חכמי הנוסעים אשר בידיהם מחקרי ארץ הרעיון, להשוב מהשבות ולבקש תחבולות איך למצוא דרך ישר מאוראפא להודו המזרחית למעבר האניות, יען כי העמל והיגיעה אשר סבלו הנוסעים וארחות הסוחרים בהובילם את סחורותיהם מהודו לאוראפא ביבשה עבר גבול רוחם ונפשם ונכשלו בכחם בדרך הרחוקה והכבדה הזאת, באופן מאד נורא, ימים רבים נצרכו להתמהמה בדרך עד אשר באו למחוז הפצם, יען כי בראשונה נאלצו ללכת מהודו לערב דרך המדבר הגדול והנורא מדבר—זאהארא, לכן הרגישו את החסרון הגדול אשר יחסר לרגלי הדבר הזה להרחבת המשא ומתן בארץ. אפס כל תחבולותיהם ומועצותיהם לתקן את המעוות הזה היה לריק ולא עצרו כח להוציא את הדבר הגדול הזה לפעולות אדם. היינריך מפארטינאל, מלך אביר ונאור ומשכיל בכל דרכיו, אשר דאג לטובת ממלכתו ולהצלחת האדם הכללי, השתדל בכל נפשו ואונו להוציא את הדבר הזה מכה אל הפועל. לתכלית הדבר הגדול הזה, הכין אניות בצורות וציים—אדירים וישלה נוסעים וחוקרים מהוללים על ים—האטלאנטי לתור ולבקש ולמצוא איים וארצות חדשות והפצם הצליח בידם למצוא בראשונה בשנת 1418 את האי הקטן פארטא—זאנטע, ובשנת 1420 מצאו את מאדירא והנוסעים גאנצאלעס—זאקא ומרייסמען—פאיץ תכנו את מחקרי הארץ ההיא ויכתבו את פרי חקירותיהם על הספר. אחרי כן מצאו הנוסעים ההם את אי קאנאריען גם את אי אַצאציען ואת קַצַר הר—הירוק המכוסה

ביערי תמרים יחזקים . בשנת 1462 מצאו את חוף גואינעא העליונה הדרומית לזעארא-לעאנא , המלך היינריך מפארטוגאל שמה שמהה בלי מצרים לקראת ההתגלות החדשות האלה כי על פיו מצאו הנוסעים לגלות החדשות ונצורות כאלה , ועל פי חשק לבבו ורוחב דעתו היו הארצות והאיים ההם מאי פארטא-זאנפא עד גוענאע אשר יכילו חמש מאות פרסאות , לאחוזת עולם להפארטוגעזים ואין לאחר חלק ונחלה בהם .

אחרי המלך היינריך החרה החזיק לגלות ארצות חדשות ואיי ים רחוקים המלך יאהאן - השני (1495-1481) . המלך ההוא אשר היה משכיל בכל דרכיו והגדיל לעשות בחכמה ודעת גם הוסיף עוד אומץ להרחיב את הנעאגראפיע מהיינריך , שלח מחדש אנשי לב יודעי הים ובעלי נפש למצוא עוד ארצות חדשות . חכמי הנוסעים אשר ארחו לחברה עם העקספעדיציע ההיא , התאזרו עוז לעבור מקו-המשוה (עקוואטור) והלאה , ויהינו לעבור בערך שלש מאות פרסאות הלאה מקו-המשוה . מגמת הפצם היה בהנסיעה הרחוקה והמסוכנה הזאת , להשיג את קרן אפריקא הדרומית ולסוב אותה ולהגיע דרך הים אל הודו-המזרחית , כוונת הנוסעים ומטרתם מאז . התיר בארטהאלאמעאוס-דיאן , איש חכם ואמיץ לב בגבורים , היה הראשון אשר הגיע אל קרן אפריקא ההיא , ויהין לעבור משם להלאה בים הגדול והנורא , אך אנשי מסעו אשר ברגליו מאנו לעבור אתו הלאה בהתבוננם על גלי הים הסוערים ומשברי מות האיומים אשר הרתיחו כסיר מצולת ים סביבות קרן הדרומית ההיא , על כן נלחץ באטאלאמעאוס - דיאן להטות און קשבת לבקשת

הנוסעים לשוב מדרכו זאת, כי ירא מאד על נפשו
 פן יקשרו עליו קשר וישליכוהו במצולות ים. וימחר
 לשוב במפה נפש לעיר ליסאבאן. את הקרן הזאת
 קרא דיאן בשם קצר-הר-געש" (שטיימישעס
 פארגעבורגע), ויאהאן השני קרא לה בשם קצר-
 הר-התקוה-טובה" (דאס פארגעבורגע דער גוטטען
 האַפפנונג). באמרו כי עתה יש תקוה למצוא בים את
 הדרך להודו המזרחית.

כעשרים שנה אחרי התגלות קרן אפריקא הדרומית
 הזאת ע"י התיר בארטהאלאמעאוס-דיאן, התעורר התיר
 וואסקא-דע-גאמא, איש חיל וחכם לבב מאין כמותו
 (בשעתו), ויציע לפני המלך עמנואל - הגדול (1521-
 1425) את הצעתו, כי יש את נפשו להרחיב עו-
 לעבור מקרן אפריקא-הדרומית להלאה למצוא את הדרך
 להודו-המזרחית, בפקודת המלך עמנואל נבנו ארבע
 אניות גדולות ותחת השגחת וואסקא-דע-גאמא הובנו
 כל צרכי הדרך לנסיעה גדולה ומסוכנה כזאת על צד
 היותר טוב, ובשמיני להודש יולי שנת 1497 עזבו
 האניות את החוף תחת פקודת וואסקא-דע-גאמא, רוח
 צח ונעים הוליד אותן בימים הראשונים לנסיעתם על
 שטח הים במרחבי אן קן צלחה, ותקוות טובות היו
 נשקפות להם מנגד. אך ביום הרביעי לנסיעתם קמו
 סערות נוראות על הים ויתחוללו בכל תעצומות עין,
 סופות נוראות מאד הרתיחו כסיר מצולת ים סביבות
 האניות וחשבו להשבר בכל רגע ולצלול בעופרת במים
 אחרים. המלחים ויתר אנשי האניות בראותם את סכנות
 המות המרהפת להם מנגד לרגלי הסערות הגדולות
 והסופות הנוראות, קשרו על האיש הנלכב שהוא קשר
 ויתנו לו כתף סודרת וימאנו לעבור אתו הלאה בים הגדול

והנורא בין גלים סוערים ומשבירי מות רבץ השחת
 ובלהות נצח! ויאלצוהו לשוב מדרכו, דרך מסוכנה
 ואיומה אשר אימים לפניהם יהלכו ונורא על כל סביבם,
 אך האיש הנפלא ההוא העשוי לבלי חת, לא חָת ולא
 זָע ממשברי שחת ואבדון ומשאון האנשים אשר ברגליו
 נִיצָו להוליך את האניות הלאה (פארווערטס) באין מעצור!
 וגם אחרי אשר רב-החובל והמלחים התקצפו עליו מאד
 ויבקשו להמילו בים על אשר לא יתן אוון קשבת לדבריהם
 לשוב מדרכם לבלתי חרף למות נפשם, גם אז לא שם
 לבו לזה וַיִּצָו לאסור את רב-החובל ואת המלחים
 באזיקים ולהשליכם בירכתי האניה, והוא בעצמו ובכבודו
 התיצב על משמרת רב-החובל וינהג את האניות במועצות
 דעתו ובתבונת כפיו באופן מאד נפלא, ובכן הצליחו
 להגיע בחדש נאוועמבער אל מצר-הר-התקוה-טובה
 בלי כל אסון ופגע. משם הואיל וואסקא-דע-גאמא
 לעבור את חוף אפריקא המזרחית, ומשם עבר על פני
 ים-הודו, אל חוף מאלאבאר, ובשנת 1498 הגיע עם
 ארבע אניותיו אל חוף קאלקוטא מגמת חפצו בנסיעתו
 הכבדה והנוראה הזאת, הנה כי כן הצליח האיש הגדול
 הזה בחכמתו ועוזו רוחו הכביר להגיע דרך אפריקא
 הדרומית אל ארץ הודו בדרך קרובה מכל הדרכים! —

המצאת מחט-הצפוני (דער קאמפאס, מאגנעטנארעל)
 אשר המציא החכם האיטלקי פלאַוויץ-גִּיאָיא בראשית
 ימי המאה ארבע העשרה, גלתה ע"י סגולתה הנפלאה
 אשר הטבעה בה לפנות תמיד לפאת צפונית רזי עולם
 והמון נסתרות שמבראשית, כי מבלעדי מחט-הצפוני
 לא הרהיבו הקרים יודעי-הים בנפשם עזו לעבור ארחות
 ימים ולמצוא איים חדשים ועולם חדש, מבלעדי מחט-
 הצפוני לא ערבו הנוסעים והתרים את לבם להרחיק

מתוך ים-התיכון והלאה אל לב הים, רק בעזרת מחמ הצפוני נתנו גם בים הגדול דרך ובמימיו העזים נתיבה נגלו גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר בחכמת מחקרי ארץ אשר לא שָׁערוּס מורשי לבב כל הכם מימות עולם ושנים קדמוניות, כי על פיהו שָׁנו לטוב תהלוכות תורת הגעאגראפיע ואור חדש הופיע ברחבי הידיעה הנכבדה הזאת, ההמצאה היקרה הזאת העירה את לבות גדולי חכמי הדור לרדת הים באניות ולמצוא ארצות חדשות ואיי ים רחוקים אשר לא שָׁערוּס אנוש מעולם; ארחות-נוסעים רבים הרחיקו בימים ההם נרוד בכל אפסי ארץ והפצם הצליח בידם למצוא באמת ארצות חדשות ואיים חדשים ויעשו להם שם כבוד ותהלה בכל ארצות אויראפא ע"י ההתגלות העמוקות מני הושק ותעלומות עולם אשר הוציאו לאור ברוחב חכמתם וברוב דעתם והשכלתם. —

בימים ההם צץ נור תפארת החכם כריסמאץ קאלומבוס בארץ, איש דגול מרבבה באומץ רוחו וברוחב דעתו עד אין חקר, כי בהיותו עוד נער קטן התעורר רוח קנאה בלבו להתחרות עם יורדי הים באניות ונפשו חשקה להתחקות על שרשי הליכות הנוסעים והתרים את הארץ. בחשק נמרץ שקד קאלומבוס על הידיעות הדרושות לחפצו וישתלם בחכמת מחקרי ארץ, בחכמת תבנות-השמים (אסטראנאמיע) ובחכמת המדידה והנדסה (מאטהעמאטיק) ובמלאכת-הציור (צייכנען) כי מאד הרגיש בנפשו אשר בלעדי הידיעות הנחוצות ההן לא ירים איש את רגלו לעבור ארחות ימים, ויהי קאלומבוס לפלא בעיני כל יודעיו ומכיריו וחכמי דורו נבאו ברוחם כי הנער הזה לגדולות ולנצורות נוצר, עוד בימי עלומיו התעורר בסרבו הרעיון הנפלא לחשוב מחשבות על דבר

התגלות דרך חדשה בים אל ארץ הודו באופן אם יסע הלוך ונסוע במישרים לפאת מערבית, ויקרא קאלומבוס ספרי המסעות של חכמי הנוסעים הקדמונים והאחרונים בחשבו אולי יפגוש בספוריהם איזה רמז קטן למחשבתו הגדולה הזאת אשר יוכל לסמוך עליו ולהשתדל בהוצאות מזימתו מבח אל הפועל, ומה מאד התפלא והשתומם האיש הנלבב ההוא, בפגשו לשמחת לבבו בספר-מסעות לנוסע אחד קדמון, כי מעבר לים האטלאנטי ימצא אי גדול ורחב ידים אשר נעו מעגלותיו ברבות הימים עד כי נעלם מעיני בני האדם, אפס רמז קטן אדות הדרך אשר נוכל לעבור בה אל הארץ ההיא מבלי התעות במדבר ים הגדול לא מצא קאלומבוס בכל ספרי הנוסעים הראשונים והאחרונים, הדבר הזה מלא את דמיון רוחו הכביר להשוב מחשבות יומם ולילה אולי המצא ימצא באמת עוד חלק-ארץ (ערדטהייל) מעבר לים האטלאנטי אשר נעלמה עוד מעין כל. המית רוחו התגעש בקרבו באופן נעלה ובנפשו התעוררה התשוקה למצוא את הארץ ההיא בעצם תקפה עד כי לא נח ולא שקט ימים ולילות, ויגמור עם לבבו להשתדל בכל נפשו ויכולתו עד עשותו ועד הוציאו לאור את מחשבתו הנפלאה והנשגבה ההיא לאושר ולהצלחת מין האדם הכללי, את מחשבתו הנפלאה ההיא וכל מערכי לבבו ומועצות רוחו בדבר הזה, גלה קאלומבוס למכיריו ומיודעיו אשר עשר ידות היו להם בחכמת מחקרי ארץ וידרוש את עצתם ותוות דעתם. החכמים הביאו את מחשבתו זאת בכור מבחן חכמת מחקרי ארץ ויבקשו מופתים לחזקיה ולאמציה באמצעות חוקי הגעאגראפיע הצרופה וימצאוה נכונה ומיוסדה על אדני האמת והנכוחה, אפס למרות רוחם לא השיגה ידם להחיש לו עזר להוצאת הדבר לפעולת אדם, ובכן יעצוהו החכמים לפנות אל סוחריו ועשירי עיר מולדתו גענויא

ולהציע לפניהם את הצעותיו בדבר הזה, אולי יתנו אוזן קשבת לדבריו ויתנדבו לתמוך בידיו, ולתת לו אניות לעבור בהם דרך הים למצוא את הדרך החדשה לארץ הודו, אך בראותו כי גדולי העיר יהתלו בו כהתל באיש תועה רוח, פנה אל המלך יאהאן השני מלך פארטוגאל ויגל לפניו את הקרי לבבו על אודות הדבר הגדול הזה, ויחל את פניו לעזור על ידו, אך גם המלך ההוא בן לשכל מליו וישיב את פניו ריקם מלפניו, — בראות קאלומבוס כי נבצרה מזמתו בעיר מולדתו, הרים את רגליו וילך לארץ ספרד וישם את פניו אל המלך פערדינאנד ויגל את מסתרו להמלך ולאיואבעלא אשתו ולאנשי סודו, המלך והמלכה הטו אזניהם לדברי קאלומבוס, ויתן לו המלך ספר-ברית (פערטראג) וינשאהו לשר האניות (אדמיראל) בכל הנמים אשר יגלה במסעיו, ולנגיד ומצוה בכל הארצות והאיים אשר ימצא מהיום והלאה. במצות המלך הובנו שלש אניות עם כל צרכי הדרך ומאה ועשרים איש, אנשים חזקים ואמיצי לב בגבורים היודעים הליכות הים ותכונתו והעושים מלאכה במים אדירים תחת פקודת קאלומבוס, ובשלשי לחודש אויגוסט בשנת 1492 עזבו הנוסעים את הוף פאלאס אשר במתוז אנדאלוזיען ויעברו שלם עד אי קאנאריען בלי שום אסון ופגע בדרךם בעישה לחודש סעפטעמבר עברו מן האיים האלה והלאה וילכו הלוך ונסוע לפאת מערבית • ימים רבים התנודדו הנוסעים במרחב הים הגדול והנורא בין גלים סוערים ומשברי מות אשר לא הלכה בו אניה מעולם, ויגדו כלם על נפש האיש הנלבב ההוא ויגמרו אומר להפילהו במצולת ים אם לא ישוב מדרכו, קאלומבוס דבר על לבם וישביה את שאון המתם בדברים רכים משמן ויפיה בקרבם תקוות טובות כי לא יארכו הימים ויגיעו למתוז הפצם. תקות קאלומבוס לא

נשארה מעל כי בשנים עשר לחודש אקמאבער ראו
 הנוסעים לשמחת לבבם אי יפה מעולף בירקק דשא
 נכה עיניהם מרחוק. משם כונן קאלומבוס את דרכו
 הלאה לצד דרומית ויבא אל האי הגדול הנקרא בשם
 קובא ואחרי אשר התמהמהו על האי הזה ימים
 מספר עזבוהו ויעברו עוד ימים רבים עד אשר מצאו
 את האי המפואר היספאניאלי או ס"ט דאמינגא (האיטי),
 הנוסעים שמחו לקראת הזיונות הטבע הנעימים אשר
 התיצבו לרגעים חליפות על האי הנחמד הזה.
 ועלזו מאד על נועם המזג היפה ועל הוד ירקק
 היערים והשדות ועל יפעת זהרי השמים היוצקים
 נעימות ערן בנפש האדם באופן מאד נעלה ונפלא.
 ואחרי אשר התעכבו הנוסעים על האי המהולל ברוב
 התשבחות הזה ימים מספר. החליט קאלומבוס לשוב
 לארץ ספרד לבשר להמלך ולהמלכה כי חפצו בידו
 הצליח, ובארבעה לחודש יאנואר בשנת 1493 עשה את
 דרכו לאויראפא. רוח סועה וסער קם והתחולל בים
 ואניות קאלומבוס היטלו מלמלה בין גלים סוערים
 ומשברי מות, רבבות גלי שחת פערו פיהם לבלי חק
 לבלוע את הנוסעים כרגע והאניות חשבו להשבר, אך
 בחמשה עשר יום לחודש יאנואר שבו השמים ויטהרו
 והסער קם לדממה לשמחת לבב הנוסעים אשר לא
 האמינו בחיים ובנפש מתעלפת ראו את מותם ואת
 קבורתם בבטן מצולת תהום רבה, ולעת ערב הגיע
 קאלומבוס אל איי אצצארען. לתקופת ששה שבועות
 עזבו הנוסעים את האיים האלה ויסעו לדרכם הלאה
 ועל ידי רוח הסערה אשר הטיל ה' בים עוד הפעם
 נאלץ היה קאלומבוס לבוא אל נהר טאָיאָ ומשם בא
 ליסאבאנה.

בליסאבאָן התעכב קאלומבוס ימים מספר ויסע
הלאה, ובחמשה עשר יום לחודש מאָרץ חתרו
אניותיו אל חוף פּאַלאַס. המלך פּערדינאנד
ואיזאבעלא אשתו קבלו את האיש הנלבב ההוא בסבר
פנים יפות, ויאלצוהו כבוד והדר ויהללוהו ויפארוהו
על כל הגדולות והנצורות אשר פעל ועשה בחכמתו
הכבירה ואומץ רוח תבונתו בנסיעותיו המסוכנות החן
לשובת הרחבת הגעאגראפיע והרמת קרנה בתפארת.
המלך הבין שבע עשרה אניות בצורות וגדולות ויפקידן
בידי קאלומבוס וישלחהו בלויית מלחים רבים, גם
חרשי עץ ואבן והוצבי—הרים למחוז הפצם אל הארץ
החדשה, ובשנת 1493 בחמשה ועשרים לחודש סעפ—
טעמבר עזב קאלומבוס ואנשי מסעו את חוף קאדיקס
ויעברו ארחות הים הגדול ומטרת הפצו לפאת דרומית.
בדרכו זאת מצא קאלומבוס בפעם הראשון את איי
הקאראיבים, את דאמיניקא, את גואדאלופיע את
פארטאריקא ועוד איים אחרים אשר לא שזפתם עין
אנוש מעולם ובעשרים ושנים לחודש נאוועמבער
הגיע בפעם השנית על האי סַ'ט דאמיניגא. שם
יסד עיר גדולה על בקעה רחבת ידים ויקרא לה בשם
איזאבעלא על שם איזבל מלכת ספרד עד היום
הזה.

אחרי אשר החליף קאלומבוס כה וינה מתלאות
הדרך הרחוקה במשך ימי מסעותיו הכבירות, הרים את
פעמיו עוד הפעם ויסע הנגבה, ומצאו את איי יאמאיקא,
ואחרי אשר מצאוהו צרות רבות ורעות, שב לארץ ספרד,
לא נאבה להאריך בזה מיתר קורות ימי חי האיש הנלבב
ההוא, כי אין מטרת מאמרנו לכמו אלה. וימת
בוואלאדאליאר בעשרים לחודש מאי בשנת 1506 בהיותו

בן תשע וששים שנה וגויתו הובאה אחרי כן
לסיט דאמינגא ויקבר שם בכבוד גדול. — הנה כי כן פעל
האיש הדגול מרבבות עם לאושר מין האדם הכללי ולטובת
הרחבת תורת הגעאגראפיע במשך ימי צבאו עלי אדמות!
ברעיונו הנשגב, ברוחב בינתו, בעוזו רוחו וכחו וגבורתו
הגדיל לעשות באופן מאד נעלה ונפלא, לגלות עמוקות
מני השך לבל באי עולם חדש מלא ברכות ה', ובדבר
הזה הראה לדעת כי רוח ממרום הוערה עליו להפליא
עשות דבר חדש ולמצוא ארצות חדשות ואיים חדשים
באפסי תבל אשר לא שופתם עין אנוש מעולם! —

לרגלי התגלות קאלומבוס הגדולות והנשגבות ההן
החלה תקופה חדשה בקורות חכמת מחקרי ארץ הכללית,
על ידו גדלה הידיעה הזאת ותשלח פארותיה עד מחקרי
תבל באופן נעלה! והוא יצק רוח חדשה על אנשים בחירים
מעם אשר יתרון הכשר דעת להם בידיעת תכונת הים
וחקירת מחקרי ארץ, ויעורר את רוחם לעשות כמעשהו
לדרת הים באניות למצוא ארצות ואיים חדשים. המצוין
מכל חכמי הנוסעים בימים ההם היה יאהאן קאבאט, איש
חי רב פעלים, חוקר לכל תכלית ומגלה עמוקות בחכמת
מחקרי ארץ, יליד עיר ווענעדריג אשר באיטאליע, האיש
הנלבב ההוא התעורר וישליך נפשו מנגד לעבור
ארחות ים בלוית שלשת בניו לגלות ארצות חדשות
ואיים חדשים, ויעזוב את חוף העיר ברוסטאץל ומגמת
פניו צפונה, אחרי תלאות רבות ומצוקות איומות אשר
מצאוהו בדרכו המסוכנה הזאת, אחרי מלחמת גבורה
ועוזו כח עם רבבות אבני נגף וצורי מכשול אשר נצבו
לו לשטן בדרך ויעצרהו מהוציא את רעיונותיו הנשגבים לאור,
גלה את ארץ הרחוקה, ארץ לאבראכאר. אחרי מותו התעורר
בני סעבאסטאן קאבאט ומרעו קארטעדעאץל ויעברו ג"כ

ארחות ימים לגלות עמוקות ונצורות מני חשך, כי כח דמיונם העז המריצתם להתחרות את יאהאן קאבאט ולעשות שם עולם כמוהו, ואחרי תלאות רבות מצאו את ארץ חוף הצפונית (דאס נאָרדליכע קיסטענלאַנד) המשתרעת מקצה פֿלאַרידאָ עד ארץ העסקימאסים — אחריהם התרה החזיק התיר הנודע באלבאָאָ שמו והוא הגדיל לעשות בימים ההם להרחיב את גבולות הגעאגראפיע ולהגדיל את תפארתה על ידי התגלותיו ארצות חדשות ואיי-ים—רחוקים, בלויִת אנשי מסעו ומְתֵי סודו יתר חכמי הנוסעים אשר ארחו לחברה אתו עבר את מִצְר ארץ ההרים, ארץ פאנאמאָאָ ואחרי תלאות נוראות וּתְתִמְתִי מָנֶת אשר השתרגו עלו על צוארו בדרך הכבדה והמסוכנה הזאת הגיע אל ראש הר גבוה ותלול אשר משם נשקף הים הגדול ורחב ידים ים — הדרומי (זידועע) וישמה לקראת המצאתו היקרה הזאת שמחה בלי מצרים.

פערדינאַנד מאגעלאַן הפארטוגעזי, איש נלבב ורב פעלים, הרים בימים ההם את קרן תורת הגעאגראפיע עד למעלה ראש, ויגדיל את תפארתה על ידי התגלותיו החדשות והנצורות כי הוא השליך נפשו מנגד לעבור ארח ים הנקרא על שמו „דיא מאגיללאנישע שטראסע“ ומשם בא אל ים—השקט (שמיילער וועלטמער), ואחרי אשר מצאו אותו צרות רבות ורעות, ואחרי אשר סבוהו מוקשי מות וּתְתִמְתִי שְׂאֹל וולעפות רעב חתרה אניתו אל איי—מאריאנא, ופיליפיניען אשר בהודו המזרחית בשנות 21—1519. בנסיעתו הכבדה והמסוכנה הזאת בצע מאגעלאַן דבר גדול ומאד נכבד לחוקרי חכמת הגעאגראפיע, דבר אשר לא שערוהו שום תייר מעולם; כי הוא היה הראשון לכל הנוסעים והתרים את הארץ

אשר הפצו הצליח בידו למצוא בים דרך לסוב את כל כדור הארץ מכל עבריו מסביב ! ויגל פלאות ונצורות בדיעת מחקרי ארץ לרגלי נסיעתו הנפלאה הזאת, אשר לא נשמעו עוד תחת השמש. וזעבאסטאן אלקנה Elkano אשר כח דמיונו העז המריצו להתחרות את מאגעלראן ולעשות לו ג'כ שם עולם בין הנוסעים והתרים המפורסמים בארץ, ירד אחרי מותו (מאגעללאן נרצה בשנת 1521 בתגרת זדון הפראים יושבי אי צעבצ אחד מאיי פיליפיניען) באניה ויעבור ארחות הים הגדול והנורא, ויהי הוא השני אשר סבב את כדור תכל ארצנו, ויעש גדולות ונפלאות במרחבי תורת הגעאגראפיע אשר לא יכלו לעשות כן כל חכמי דורו ! —

אחד מגדולי הנוסעים והתרים את הארץ בעת הנפלאה ההיא, היה האיש ארעללאנא איש ה'כס לבב ואמיץ כח ויתעורר לתור ארצות וימים רחוקים לגלות חדשות ונצורות, ויסע מארץ אופיר (פערו) למצוא עוד ארצות חדשות, וימצא בראשונה את הנהר הגדול מאראנאן או אמאצאנען (*), ועל ידי המצאתו זאת גלה המון נפלאות בהכמת

(* הנהר הזה שומף באמעריקא — הדרומית, מוצאו מברכת היאוריקאכא, ירוץ אורח בעז שטפו ויתנפל מראשי הצורים מגובה 12000 רגל ארצה בשאון ורעש, יתפרץ דרך גיא הרים הנקרא בשם פאנגעא מאנזעריכא ויזרום בין רוכסי הרים עלי שפלת ארץ בראזיליען. בדרך מרוצתו ינדל וישנה במאד מאד עפי הנהרים הרבים השוטפים לתוכו. עמקו שלש מאות גם ארבע מאות רגל, ופעם אחת בשנה יעבור על כל גדותיו להשקות ארץ השפלה אשר לרגלו, וים האטלאנטי יגיח אותו אל פיהו (ראה ד'יע).

מחקרי ארץ אשר לא שערון שום אנוש מעולם ,
ויהקור את ארץ הזהב עלדאראדא , ויצליח למצוא
חדשות שונות בגלילות הארץ היא להרחבת גבול
הגעאגראפיע . קארטעץ אשר נמל עליו ללכוד את
ממלכת מעקסיקא בארץ אנאהואק (משנת 1519 עד
שנת 1521) הפליא לעשות בימים ההם ביריעת
הגעאגראפיע , עי מסעותיו הכבירות , והוא גלה בראשונה
את קאליפארניען מציאה יקרה ורבת התועלת , וגבר
עמיתו של האי פינארא אלמאגרא שמו מצא את
ארץ החוילה (כילא) .

מסעות התרים ההם והתגלותיהם הגדולות והנשגבות
העירו בארץ את האהבה אל חכמת מחקרי ארץ
ביתר עוז וביתר שאת , בעז רוחם ירו החכמים והחוקרים
את החכמה הזאת בכל בתי הספר ויאירו בספריהם
היקרים אשר חברו בהמקצעה הזאת את עיני אלה
המתחקים על שרשי תכונת ארצות תבל ואי
ימים — רחוקים , הרבו חזיונה בארץ ויטיפו לקח
טוב ואמרו בינה לבני הנעורים אשר נהרו אליהם
מכל העברים , פתחו להם אוזן לשמוע בלמודי החכמה
הזאת ויחשפו לפניהם את אוצר כלי המדתה אשר
אצרו חכמי הדורות אשר קדמו לפניהם , לא נחו
ולא שקטו עד אשר בנו כמו רמים את מגדלה , ועד
אשר הפריצו את חזיונה בכל הארץ . כמעט בכל ערי
הממלכות הגדולות נוסדו חברות חכמים ומשכילים
(וויזען אונד נאטורפארשער פעראיינען) אשר מטרתם
היה לשלוח על הוצאותיהם חוקרים וחכמים אשר
בידיהם מחקרי ארץ , בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים
לתור ולבקש אחרי ארצות חדשות ואיים חדשים אשר לא
שופתם עוד עין אנוש מעולם ולהתחקות על תכונותיהם

ושבע אורים . על פיהם נגלו המון נסתרות בהחכמה הזאת ועל פיהם הרימו את נסה לעיני כל העמים לכבוד ולתפארת .

מראשי חכמי הגעאגראפיע בימים ההם , היה החכם מארמין בעהצאים , הוא הפליא לעשות בעניני הידיעה הזאת , הפיץ את מעינותיה להשקות עם רב , וחבר ספרים הרבה אשר עד היום הזה ישמחו לקראתם החכמים , ומכל אשר היה בכחו לעשות לטובת החכמה הזאת , לא השיב את ידו מעשות לא עיף ולא יגע עד עשותו אותה לתהלה בארץ . הוא היה הראשון אשר שכל את ידיו ויעש תבנית—כדור—הארץ והמפות (ערדגלאבוס) ותלמידיו המובהקים סטעפלער וזעבאסטיאן מינסטער אשר שמעו לקח למודיו מפיו ימים רבים , יצאו בעקבותיו ויכתבו על ספר כל הידיעות בחכמת הגעאגראפיע על פי תבנית—כדור—הארץ והמפות אשר כונן בחכמתו , ויספחו גם את אמעריקא אל המפות ההן .—

ההאלאנדים בתוך העמים המשכילים המרחיבים גבולות החכמה והתושיה מאז ומלפנים , הפליאו לעשות לחכמת הגעאגראפיע ולהרחבת גבולות הארץ . כי הם הפיצו את מעיני הידיעה הזאת בכל ערי ארצם הקטנות עם הגדולות אשר לא עשו כן כל חכמי העמים בירת ארצות אוריאפא במאה הי"ז השליכו האלאנדים רבים נפשם מנגד ויעברו ארחות ימים גם הם , וחפצם הצליח בידם למצוא בראשונה את האלאנד—החדשה , ויבאו במסורת ברית המסחור עם ממלכת סינים (כינא) ויעשו מקנה וקנין עמהם , מבתי מדרש החכמה אשר כוננו ידי ההאלאנדים נגה אור חכמת מחקרי ארץ על רבבות תלמידים אשר הקדישו שנותיהם לעבודת

המדעים חכמים גדולים חקרי לב אשר בידיהם מהקרי ארץ, היו מורים ומלמדים להועיל בבתי המדרש ההם, ויעוררו שם את האהבה להחכמה הזאת, ורבים וכן שלמים שקדו על דלתות החכמה המפוארה הזאת ויצליחו גם עשו פרי הלולים. —

בין כה וכה צץ צפירת תפארת החכמים הלא הם החוקרים הנפלאים קאפערניקוס, קעפלער וגאליליאו, החוקרים הנשגבים ההם פאר ותפארת המין האנושי, תפארת הבריאה בלה, הרחיבו את תעלומות הכמת מהקרי ארץ באופן מאד נעלה ועל ידיהם נוסדה הגעאגראפיע המאטהעמאטית על מכוניה בל תמוט עולם ועד. קאפערניקוס הכס לבב וכבוד כה בכל דבר הכמת בינה והשכל, התהקה על שיטת הליכות-עולם (וועלט זיסטעם) אשר יסד תלמי המצרי ואשר אסרה בנחושתיים את ידי חכמי כל דור ודור, ובעוצם ידו התזקה בחכמת המאטהעמאטיק אשר למד בארץ אשכנז, הרס את השיטה הזאת אשר התעודדה כאלף וחמש מאות שנה בעצם תקפה, ויפיליה למשאות נצח בל תקום לעולם. ויגל את סוד מעשה בראשית עפ"י שתי התנועות אשר תתנועע הארץ סביבות השמש, קעפלער החוקר המהולל, גלה בספריו הנעלים הנקובים בעם „מערכת-עולם“ (וועלטהארמאניע) עמוקות מני חשך בחכמת הגעאגראפיע-המאטהעמאטית והמון נסתרות שמבראשית דעות נשגבות ושיטות רוקמות במסתרי החכמה הזאת אשר רוח מכורם נוססה בהם ואשר תעמודנה לעד ולעולם לגם עמים ולכבוד ולתפארת למין האדם הכללי. גאליליאו, אשר גלה חדשות ונצורות בחכמת הטבע בכלל ובחכמת הגעאגראפיע-המאטהעמאטית בפרט, נתן היתרון לשיטת קאפערניקוס על שיטת תלמי המצרי כיתרון

האור מן החשך, ויחלוט בהחלוט גמור כי נוע תנוע
הארץ סביב השמש והשמש לעולם עומדת! —

אחרי החכמים ההם קמו ויתעוררו עוד חכמים גדולים חקרי לב, ויצרפו כבוד את סיגי הכמת הגעאגראפיע אשר טפלו עליה החכמים הקודמים לפניהם ויסירו את בדיליה אשר ספחו חכמי הנוסעים העתיקים עד אשר יצאה מזוקקה כוהב טהור מזוקק שבעתים. חכמי צרפת היו כמעט הראשונים אשר עמדו וימורדו את כדור הארץ וימצאו את מְמָרִיתָ ואת תבניתה האמיתית. הם ירו את אבני הפנה למבנה שיטות חדשות בהליכות החכמה הזאת אשר עליהם תכונן בל תמוט לעולם. בין החכמים אשר הפליאו לעשות אז בחכמה הזאת, היה איש חכם ונבון הנודע בשם אַנזָאָהֶן, האיש הזה התודע לאנשים ידועים היודעים הליכות הגעאגראפיע ותכונות ארצות תבל לפלגותיהן, וישמע לקח למודיה מפייהם קרא גם הרבה בספרי הגעאגראפיע אשר כתבו החכמים הקודמים לפניו, ואז שב להתחקות על שרשי חכמת המאטהעמאטיק ויעָרַךְ על ידה לדעת ולהבין את שפוני טמוני מסתרים אשר בחכמת הגעאגראפיע—המאטהעמאטית. בשנת הארבעים לימי חייו, הרים אנזאהן את פעמיו ויעבור ארחות ימים ומשך שנה תמימה קבב את חוג הארץ, ויביא לנו חדשות ונצורות בדיעת הגעאגראפיע אשר לא שערון שום אנוש מעולם. — אחריו החרו החזיקו החכמים בירָאָן וניבוהר וירחיקו נרוד בארצות רחוקות ואיים רחוקים, ויגלו חדשות ונצורות בחכמת הגעאגראפיא אשר לא שערום שום אנוש מעולם. אחריהם התנוססו החכמים קארטערעט, וואַלִים ובוגענוויעללע ויתמכרו לסבב את כדור תבל ארצנו, וחפצם הצליח בידם למצוא אחרי תלאות ומצוקות רבות אשר השתרנו

עלו על צואריהם דרך חדשה בים הדרומי, והחכמים הידועים קלוזווערוס, ווארעניוס, מאליסאנדער, גראסיער וקאָרנעליוס אספו את כל החדשות אשר מצאו הנוסעים ההם במסעיהם ויעלו על ספר לזכרון לדור אחרון, ולא הניחו דבר גדול ודבר קטן מהקורות אשר נקרו את הנוסעים בימי מסעותיהם אשר לא העלום על ספרם.

החכם בישינג והחכם גאטטעהרער האשכנזים, השפו את זרוע עוזם בחכמת מחקרי ארץ ויעשו גדולות ונצורות כי הוסיפו עוד לאסוף הקורות רבות המתחדשות בכל עת בידעת הגעאגראפיע ויהיו לבני דורם לעינים. ספריהם אשר כתבו בענין הזה יקרים עד היום בעיני כל מבין ואנשי הרוח, וכל קוראיהם בשום לב יתפלאו עליהם.

במאה הי"ח עלתה חכמת הגעאגראפיע פלאים עוד ביתר שאת, חכמים מחוכמים אשר בידיהם מחקרי ארץ, התחרו לשבח ולפאר את הידיעה הזאת ויגדילו את תפארתה באופן מאד נעלה. בתים גדולים רחבי ידים לדרוש ולחקור בהם חכמת הטבע ובחכמת מחקרי ארץ התנוססו ברחבי ארצות תבל במצות מלכי ארץ להרבות את כבוד החכמה ואת יקר תפארת גדולתה ויפעת הוד רוממותה. רבים כחוקרי הדור ההוא הרימו אז פעמיהם וירחיקו נדוד אל ארצות רחוקות ואיים רחוקים, והפצם הצליח בידם לגלות עמוקות מני חשך ונסתרות שמבראשית ויעשירו את תורת הגעאגראפיע בהמון הידיעות החדשות אשר מצאו במסעותיהם. מכל חכמי הנוסעים אשר היו באחרית המאה ההיא, הכי נכבד הספן המהולל דועמס קאָאק אשר מבלי לשנות מדרך האמת נוכל לדמות אותו ברוחו הכביר ובמעלליו הגדולים והנפלאים לקאלומבוס

בשעתו. התייר הגדול הזה עבר ארחות ימים גדולים וימצא חדשות ונצורות לא שערום כל חכמי לב מעולם הוא גלה איים רבים ביים אוקינוס, גם הביא לנו ידיעות ברורות ונכונות אדות אמעריקא הצפונית והמערבית ועוד רבות כאלה. דור ההכם הנפלא הזה היה דור דעה ודורש עד תכלית כל דבר בחכמה ודעת ומה גם בחכמת מחקרי ארץ. דור אשר חכמת הטבע הכללית הגביהה עוף כנשר ובין כוכבים שמה קנה, דור אשר כל חכמה ומדע ישבו על גפי מרומי קרת וכל מלאכת מחשבת וחרושת המעשה עלו עד מרום קצם, אך יתר מכל החכמות והמדעים העפילה אז חכמת מחקרי ארץ לעלות למעלה למעלה ולהקות הנוסעים והתרים את הארץ הביעו נפלאות, התגלותיהם החדשות יצאו בכל הארץ ויעירו ויעוררו את מתי חלד מתרדמתם להבין אל פעולות ה' ואל מפלאות מפעליו בכל קצוי ארץ ואיי ים רחוקים. חבר חכמים וחוקרים חברו יחדיו ויוציאו קול קורא לאסוף נדבות לשלוח ארחות—נוסעים חדשים לתור ארצות תבל ואיי הים הגדול. וחפצם בידם הצליח לגלות חדשות ונצורות כאלה בתורת הגעאגראפיע לרגלי מסעותיהם הרחוקות, אשר התפלאו והשתוממו עליהם כל חקרי לב הפלא ופלא! ועל ידי ההכם הנוסע המפורסם מונגא פראנק אשר ארח לחברה עם ארחת—הנוסעים ההם, נודע לנו תכונת ארץ אפריקא בדיוק עצום אשר עד הימים ההם כסה אותה ענן וערפל ונעלמה מעיני כל חכמי לב. —

אלכסנדר פאן הומבאלדט, החוקר היותר גדול ברור האחרון הזה, העשיר מאד את ידיעת מחקרי ארץ במחקריו החדשים אדות אמעריקא הפנימית ומזרח אזיה, כי באהבתו העזה אל הידיעה הזאת, עזב את ארץ

מולדתו ומשפחת אבותיו ונטה שכמו להיות מן התרים את הארץ וישם נפשו בכפו לעבור ארחות ימים וארצות רחוקות, דרך ארץ גזרה ותלאובות מדבר שכמה ויעפיל עלות מרום ההרים הגבוהים והנשאים מקום אשר לא דרכה כף רגל אנוש מעולם, ויקבץ ידיעות רבות בחכמת מחקרי ארץ מאשר מצאה ידו. ואנחנו לרגל המלאכה אשר לפנינו במאמרנו הנוכחי מצאנו חובה לעצמנו להאריך מעט את דברינו על תהלוכות כל מסעותיו הכבירות והרחוקות ועל פעולותיו הנמרצות בחכמת מחקרי ארץ. כי כדאי הוא האיש הנלבב ההוא להציגו לנשם ולפלא בקורות השתלמת חכמת מחקרי ארץ בתור מפליא לעשות מאין כמוהו! —

אלכסנדר פאן הומבאלדט, האיש המהולל ברוב התשבחות, תפארת מין האנושי ויפעת הוד הבריאה כלה, חשב עוד בימי חרפו ללכת לבקש ארצות רחוקות, אשר לא חקרו אותן חכמי אוראפא מעולם, התשוקה העזה הזאת בערה בקרבו באופן נעלה, וירם פעמיו וילך לקרית וויען להשלים את ידיעותיו בחכמת הטבע ומה גם בחכמת מחקרי ארץ שם התנכר אל החכם פרייסלעבין אשר בידיו מחקרי ארץ ויועצו שניהם יחדו לנסוע לארץ השווייץ עד נעאפאל וסיציליען, לחקור אחרי מחקרי הארץ ההיא ולבוא עד תכונת טבע החרים המוריקים אש (וואולקאנען) המתנוססים שם, וילכו שניהם יחדו ויבאו אל איטאליען העליונה, אבל ע"י סערות המלחמה אשר התחוללה בימים ההם בארץ איטאליען התחתונה, לא יכלו עוד ללכת הלאה, כי בנפשם היה.

בימים ההם נועדו חכמים רבים בפאריז לרדת היס

באניה לעבור ארחות ימים לתור ולבקש חדשות בארץ על חצי כדור הדרומי. הומבאלדט מהר ללכת פאריזה ויגל את אוון חכמי הנוסעים כי יש את נפשו להסתפח אליהם ולתור בליותם את הארץ, הנוסעים נעתרו לבקשתו ויהי עמהם נכון לדרך. אפס ע"י תהפוכות ונסיבות שונות נשארה אז תקות התרים מעל והומבאלדט נסע עם מרעהו באנפלאנד באניה ההולכת לאמעריקא, רוח קדים הוליך את האניה על פני הים עד כי לעת ערב כבר נסתר חוף אויראפא מעיני הנוסעים אז באה העת אשר כלתה אליה נפש הומבאלדט זה כמה, אז באה העת אשר הגיע אל מטרת תקותו הנשגבה הזאת זה שנים. לבו פחד ורחב ורגשות נעלות עד אין חקר התרוצצו במשכיות לבו באין הפוגות ותקותו היתה חזקה לגלות בנסיעתו זאת מצפוני ארץ אמעריקא וכל תוצאותיה לתועלת חכמת מחקרי ארץ. —

האניה התנועעה על שטח פני הים במהירות נפלאה ותלך תחת פקודת רב-החובל צלחה על הדרך אשר פניה מועדות באין מכשול ופגע רע ואחרי עבור ימים מספר חתרו הנוסעים על חוף האי גראקאסיע המשתרע בנגב אויראפא. הומבאלדט ומרעהו באנפלאנד היו הראשונים אשר עלו על החוף לתור את האי המוזר להם באליצת נפש התבוננו הנוסעים החכמים ההם על הדר תפארת הטבע הנעימה השוררת על האי הנחמד הזה, הרגשות מאד נעלות התעוררו במשכיותיהם בהביטם לכל עבר ופנה, על כל צעד וצעד על כל פסיעה ופסיעה ראו חדשות ונצורות, חזיונות נעימים ומראות מאד נעלות אשר לא ראו מעולם, ובעוד לא שבעה עינם מראות את כל החדשות והנפלאות

עובו את החוף ויסעו הלאה, ויש רב החובל לרדת אל האי טענעריפא, וירדו שמה הנוסעים על החוף לראות פני האי הזה המהולל בפי כל הנוסעים ברוב התשבחות, בהציגם כף רגלם בפעם הראשון על אדמת האי הנחמד הזה, התפלאו על מראות הטבע הנחמדים אשר שם, ויבאו אל העיר לאגונא, ויעפילו עלות על ראש ההר הגדול פיק המכוסה בשלג עולמים, ואחרי חקרם על תכונת עפר האי ומוצאי אבניו ורגביו מהרו לעזוב את החוף ולנסוע הלאה, וביום האחד וארבעים לנסיעתם נטו לרדת אל חוף בענעצואללא ותחן האניה אצל קומאנא. עיני מבטי הנוסעים שוטטו לכל עבר ופינה לראות ארץ חדשה ונפלאה לפניהם, רגשות מאד נעלות התעוררו בקרב לב הומבאלדט על חזיונות פני הטבע העשירה והכבירה שמה, על כל תמונות התולדה הנחמדות והנעימות אשר התיצבו לנגד עיניו ועל יופי הדרתם והתחלפות תוארם. ותלך משם האניה לדרכה על פני הים ויבאו אל קאריפיע, שמה התבוננו על העמק ועל המערה הנפלאה „גואהאררא“ ויערכו בחינות ונסיונות רבות על כל אשר נשאו בהעמק הזה עיניהם, ומשם שמו את פניהם לתור את כל מישור הארץ לאנאם, וירדו באניה וילכו לאורך הנחל מאנצאנארעס ויבאו אל קאראקאם אשר יגורו בתוכה כשלשים אלף נפש אדם. ואשר נחרבה בשנת 1812 ע"י רעש הארץ (ערד—בעבעק) ועד כדי י"ב אלפים מתושביה מצאו קברם תחתם ויאבדו בחיק האדמה, ואחרי אשר תרו את כל סביבות העיר הזאת; הכרים הנרחבים המלאים עצים רעננים שונים, שדמות נאות דשא וגני המד, פנו הנוסעים את דרכם ללכת דרך תלאובות המדבר הנורא

לאנאם לבוא עד הנהר הגדול ארינאקא עד מקום שרמות הנהרות ריא-נעגרא ואמא צאנענשטראָם המשתפכים בו, דרך עמל ויגיעה למאד מרחק חמש מאות פרסא! אחרי תלאות ומצוקות רבות העברות גבול נפש האדם לשאת ולסבול בדומיה. באו התרים אל העיר קאלאבאצא ויחנו שמה, בסביבות העיר הזאת התבונן הומבאלדט על הנהרים והיאורים השוטפים שם בשקט ובדומית חן ורוחו לא מצא די רויה להעריך בחינות ונסיונות רבות על מיני הדגים הארוכים העוצרים בקרבם כח - העלעקטרי הנקראים בשם גימנאטען וכל הנוגע בהם ימלאו כל יצורי גאורתת וחלחלה.

בשנת 1800 ביום 27 מאָרץ הגיעו הנוסעים הומבאלדט ובאנפלאנד עד ס"ט פּערדינאנדא, ומשם ירדו באני-שיט בלוית חמשה הודים לאורך הנחל אפורא ומגמת פניהם לבוא עד מקום השתפכות הנהר ריא-נעגרא למען יוכלו למדוד עפי בחינה שמימית את מקום השתפכו על מפת הארץ, וילכו בנחל ההוא ויבאו עד מקום השתפכו בנהר הגדול ארינאקא אשר רוחבו מגיע עד כדי ששה פרסאות אנגליות, וזרמת מימיו בשאון גלים יהמיון משם פנו באניה על הנהר קאסיקוויאריאָ וישובו אל פני הנהר ארינאקא וביום החמשה עשרה לחודש יוני באו אל העיר אנגאסטורא קרית גוויאנא אשר לממלכת ספרד. באנגוסטורא התמהמהו כירח ימים עד אשר החליפו כח מתלאות האיומות והמצוקות הנוראות אשר השתרגו עלו על צואריהם בדרך הגדול הזה, ואחרי כן גמרו אומר ללכת ולשוב אל קומאנא דרך תלאובות מדבר באנעצועלא, ויעברו דרך העיר פאָאָ

ויבאו למחוז הפצם קומאנאה צלחה ביום 23 יולי ,
שמה התעכבו עד יום 24 נאוועמבר ויעשו דרכם
הלאה ויבאו 19 דעצעמבר להאוואנא . בשבת הומבאלדט
ובאנפלאנד בהאוואנא הגיעה אליהם השמועה כי
מחברת הכמי הגעאגראפיע בצרפת נשלחו שתי
אניות תחת פקודת רב - החובל בודין לנסוע לאורך
החוף מיצר הארץ ולסוב את כל ארץ החוילה
(כילי) ופערו , ולבוא אל האלאנד החדשה לתור
אחרי ארצות חדשות בארץ הדרומי . השמועה
הזאת העירה את הוח שני התרים הגדולים האלה
לשנות את דרכם מן מעקסיקא ללכת ולבקש את
שתי האניות ההן . לתכלית הדבר הזה לקחו להם
אני - שיט על יד החוף באטאבאנא לנסוע בה אל
קארטהאגענא , ועל ידי הוח סופה וסערה אשר קם
והתחולל באופן מאד גורא , נאלצו הנוסעים לתתור
על חוף ניא-סינו וירדו שמה היבשה ואחרי אשר
קם הסער לדממה אהוו את דרכם הלאה ויסעו משם
אל קארט-האגענא . משם שמו לאורך הנחר מאגדאלענענשטראם
עד בואם האנדא משם רכבו על סוסים ויבאו
באגאטה מקץ 35 יום , ואחרי אשר התעכבו שם כירח
ימים עברו את הרי-אנדען עד פאפאיען . ואחרי
תלאות רבות ומצוקות איומות אשר הלכו בדרך
משך זמן ארבע ירחים באו אל העיר קוויפא
והוא ביום הששי לירח יאנואר שנת 1802 . בעוד
הזאת התמהמהו הנוסעים תשע ירחים ויתהלכו
ויתורו בכל סביבות העיר וכל מגרשיה , ויעפילו
הומבאלדט ובאנפלאנד עלות על ראש ההרים הגדולים
פיכנכא וכימבאראכא ויגיעו עד מרום ההרים בגובה
3036 טאָאזען , גובה אשר לא הגיע לשם כף רגל
אנוש מעולם . משם נסעו דרך שדמות השלג אשר

באסואי-קוענקו עד לאסקא ועד הנחל אמאצאנענשטרעם, וילכו באניה עד בואם אל רעטאמא, משם עברו את הררי-אנדען ויבאו בגבול פערן, בלכתם בדרך בקרו את הררי-גואלגאצאק אשר בבטנם מצאו מוצא לכסף, ואת מעיינות המים החמים אשר בקאקסאמארקא, כן התבוננו על הרבות (רואינען) העיר העתיקה כיאנויכא ועל פארי-העמודים (פיראמידען) הנשאים המתנוססים ביקר תפארת גדולתם, ואהרי כן באו לעיר לימא, היא קרית פערן, ויתעכבו שם ירה ימים, ויחקרו את כל סביבות המחוזות והנפות שמה, ויערכו את בחינותיהם ונסיונותיהם הרבות אל כל אשר נשאו עיניהם, תכונות היושבים, מדת החום, מזג-האוויר כובדו, כמות רטיבתו, נטיות הרוחות הנושבות, מעמד העלעקטערי באויר, ונטיית מחט המאגנעט בכל מקום, ובירה יאנואר שנת 1803 ירדו באניה ויכעו לדרכם צלחה עד בואם אל חוף אקאפולקא אשר במעקסיקא, ויתמהו בסביבות העיר הזאת משך שלשה ירחים.

בהתגורר הומבאלדט במעקסיקא חקר על תכונת מחוזותיה, כל גלילותיה ונפותיה, על כל מחמדיהם, וסגולותיהם הטבעיות הנמצאות בארץ הפלאות ההיא, ויבקר את צינור-המים הגדול הנעשה בנקרת ההר סינאק להוליך את המים מסביב להעיר, כן בקר את החוצבים בהרים אשר במאראן ואת הר-השרפה יארולא המשתרע במישור מאלפאים, וישליך נפשו מנגד להעפיל עלות על תועפת שיא ראשו ולרדת לתוך לועו (קראַטער) בעומק 250 רגל. ואחרי עבור שנה תמימה בשבתם במעקסיקא אחזו את דרכם וילכו להאוואנא, וילכו אל מחוזי אמעריקא הצפונית ויבאו פילארעלפיע, ובשנת 1804 בחודש אויגוסט שבו

מנסיעותיהם הכבירות והרחוקות אל ארץ אויראפא ויבאו
אל חוף בארדאוי אשר בצרפת מקץ חמש שנים
לצאתם משם ! —

הרוח הכביר והנשגב אשר התנוסס במשכיות האדם
הגדול והנפלא הזה לא ידע עוד מרגוע, עוד לא נחו
מורשי לבבו הנעלים ועוד לא קמו שאון רגשותיו העדינות
לדממה, כי עוד נכספה נפשו המשכלת לתור את פנימיות
אזיה ולחקור אחרי מצפוניה. בשנת 1829 חפץ הומבאלדט
ומטרת חפצו הצליח בידו על אופן נכון מאד לפניו.
לשמחת לבבו ולעליצת רוח כל המתחקים אחר שרשי
חכמת מחקרי ארץ, כי בהגישו את בקשתו לפני הקיסר
ניקאלאי מרוכסיא, נתן לו הרשיון ללכת ולתור את כל
חלק ארץ אזיה אשר תחת ממשלתו גם נטה אליו חסד
לתמכהו במשען כסף ובכל הדברים הדרושים לחפץ הנסיעה
הזאת, וביום 12 אפריל 1829 יצא הומבאלדט מקרית ברלין
ויקח עמו שני חכמים מאד נעלים ללכת בחברתו בדרך
הזה, האחד גוסטאף דאזע והשני עהרענבערג ויבאו
פעטערבורגה, ביום העשרים לירח מאי יצאו הנוסעים
מקרית רוססיא וילכו דרך מאסקווא עד ניוני-נאווגראד,
שמה ירדו באניה על נהר וואלגא ויבא לקאזאן וכמשם
הלכו דרך פערס עד יעקאטערינענבורג אשר תשתרע ברנלי
הרי-אוראל ויתעכבו שמה משך חרש ימים, שם חקר
הומבאלדט על תכונת ההרים הרמים והנשאים המשתרעים
בין צפון לדרום המתנוססים מעל שטח פני הים עד כדי
5000 רגל, משם נסעו דרך טיומאן עד מאבאלסק ויעברו דרך
טאראז את הישימון הגדול בארבינסקי. ביום השני לירח
אויגוסט באו אל בארינאל אשר אצל הנחל אבי, ויתורו
את לבם לחקור שם את הים-קאליוואן ואת מוצאי הכסף
אשר בהר שלאנגענבערג אצל ברידערסק במורד הרי-

צ'לטאי, משם נסעו אל המבצר אוסטקאמיניגארסק עד גבול
 חינא, ויעברו את הגבול עד בואם מצפון לים דואיואנג,
 ובסוף חודש ספטמבר באו לעיר ארענבורג, משם נסעו
 לאילעצק מקום הקאזאקען אשר באוראל ויחקרו שמה על
 מכרי-המלח, ומשם פנו אל מגותת האשכנזים היושבים על
 שפת הנהר וואלגא במהוו סאראטאוו ועל ים-המלח
 עלטאן ובאמצע חודש אקטאבער באו אל העיר אסטראחאן
 וינוחו שמה, שם חקרו על תכונת טבע הים הכספי, על
 סגולת מימיו, על חקר תהומו ועל מיני הדגים ובעה"ח
 אשר בקרבו, משם שבו למאסקווא ויבאו ביום 13
 נאוועמבער פעטערסבורגה, ויגיש הומבאלדט את תורתו
 וברכתו לפני הקיסר על הטובה אשר נטה עליו בחסרו
 במשך ימי נסיעתו זאת, וישב שמה ושוב לב לארץ
 מולדתו, וביום 28 דעצעמבר הופיע בקרית ברלין מקץ
 תשעה חרשים לצאתו משם אחרי אשר הלך דרך רחוקה 2500
 פרסאות! —

את כל החדשות והנצורות אשר ראה הומבאלדט
 במשך ימי מסעותיו הכבירות והרחוקות במקומות שונים
 על כדור הארץ, העלה על ספרו הראשון אשר כתב בשנת
 1808 בשפת אשכנז תחת השם: *Ansichten der Natur*
 בספרו יתאר לפנינו בלשון מדברת גדולות ורמות ובטוב
 טעם ודעת את תכונת טבע כל הארצות אשר עבר בהן
 את פעולות הטבע ותקופות האקלימים במקומות שונים
 מכדור הארץ, סגולות כל הארצות החמות, טבע הצמחים
 ובעלי החיים, עצם ומהות ההרים הרמים החוצבים להבות
 אש, והעמקים הנרחבים העוטפים בר וכל תבואות השרה,
 וברוב שכלו ורוחב תבונתו יחקור על כל הענינים האלה
 בעומק לב וברעיון נשגב ונעלה עד להפליא בספרו:
Relation Historique אשר הוציא אחרי כן אצר כל

קורות המסעות בפרט, מחקרי הארצות וצאצאיהם ותכונות הררי-אנדען וסביבותיהם, קורות העמים ללשונותיהם וחרבות-העולם הנמצאים בארצות מעקסקא ופערו, בספרו אשר הוציא תחת השם : *Fragments de geologie climatologie Asiatique* ישא מדברותיו על מחקרי ארצות אזיה, תכונת ההרים הרמים זורקי-אש, על סגולת טבעם ופעולתם על אורך ורוחב גבולות הארצות ההן ועל מדת גובה ההרים מעל שטח פני הים ועוד דברים רבים ונכבדים כאלה, והאחרון מהמון ספריו אשר כתב הומבאלדט בידיעת מחקרי ארץ הכי נכבד הספר המתואר בשם הכולל:

Asie centrale, Recherches sur les chaines de montagnes et climatologie comparee הנדפס בשנת 1840 בפאריז בשלשה חלקים. בספרו זה העמיק הרחיב את ידיעת הגעאגראפיע על אופן מאד נעלה ונפלא וכל איש משכיל על דבר אמת ישתומם על רוחב לבבו ותבונתו העצומה ועל מלאכתו הכבירה בגלותו לעינינו דברים כמוסים במסתרי המדע ותולדות הארץ אשר לא שערום שום חוקר טבעי מעולם (*).

הנה כי כן פעל ועשה האדם הגדול הזה במשך ימי הולדו פעולות כבירות ונמרצות בחכמת הטבע בכלל ובחכמת מחקרי ארץ בפרט להגלי מסעותיו הכבירות אשר עשה במקומות רבים ושונים על כדור הארץ, והוא העלה את חכמת מחקרי ארץ על מדרגה היותר גבוה ויפח בקרבה נשמת רוח היום חדשים אשר ממזרח שמש

(* ויתר הדברים על פרשת גדולות האדם הנפלא הזה והמון פעולותיו הנמרצות אשר פעל ועשה לשונת החכמה ולאישר הפיון האנושי הלא הם כתובים על ספר „אות זכרון“ לידידנו החקר הרב הח' הנעלה רח"ו סלאניטסקי הי"ו. —

עד מבואו יציץ נזר תפארתה וכל ימי השמים והארץ לא יועם זהרה וברק נגחה אשר אצל עליה האדם הנפלא הזה מהוד חכמתו הכבירה ובתבונתו הנשגבה, שם איש חי רב פעלים הזה ינון לדור דור וזכרו לא יסוף מעל לבות חכמי מחקרי ארץ לעד ולנצח נצחים! —

בעקבות החוקר הומבאלדט הלכו חכמים רבים אחריו, ויביאו לנו חדשות רבות בתורת הגעאגראפיע. גם הם. חכמי ענגלאנד בימינו האחרונים האלה העלו אור חדש על ממלכות אוזיה הפנימית ועל תכונותיהן והליכותיהן. החוקרים הנודעים גאססעלינג, די-אנווילא, העערען, אוקערט, נישט וזואננערט הגדילו את ידיעת הגעאגראפיע בספריהם היקרים החוקרים והתרים את הארץ שפרענגעל, עהרמאָן, בערשטוך ועוד רבים כמותם, שמו מערכות וסדרים חדשים וישרים בידיעה הזאת, ספרים יקרים המפיצים אור יקרות על חכמת מחקרי ארץ כתבו בעשרים שנה האחרונות החכמים מאלטעברון, וואגאנדי, מענטטעלי, באַלבי, גוטהריע, פינקערטאָן, גוטסמוטהס, שטיין, פאברי, קאנט, באדע, בערגמאָן, סויסורע, גאספארי, קאנאביך, פאגלער, עבעל, ציממערמאָן, וואָלטער, וו. האַפּפּמאָן, ופ. האַפּפּמאָן. — החוקר הנשגב קארל פּאָן ריטטער ירה אבן הראשה בידיעת הגעאגראפיע — הפתויש, ובדעתו הרחבה העלה אותה על גפי מרומי קרת ככל המון המדעים, גם מפות-הארץ מצאו להם גואלים בימים אלו עיי חכמי חרשים אשר אזנו, הקרו, תקנו את המפות הראשונות ועל ידיהן פקחו את עיני המורים והתלמידים בבתי-הספר ללכת ברחבה ברחבי מחקרי ארץ. —

מסע נביות *

במדבר בארץ ערבה ושוחה, בארץ ציה
וצלמות, בארץ לא עבר בה איש
לא ישב אדם שם (ירמיה ב' ו').

כל עוד נשמת שדי תחיני, לא ימחו מעל לוח
זכרוני כל התלאות והזועות, המקרים והפגעים. הדרות
המות ובלהות השתת אשר מצאו אותנו בעברנו להגלי
מסעינו דרך המדבר הגדול, מדבר נביות" (נוביען)
המשתרע בארץ נוביען בחלק אפריקא לפאת צפון ארץ
מצרים, לפאת מערב ארצות ניגריזיען, לפאת נגב
ארצות גאללאער וכוש (אבעססיניען) ולפאת ים סוף

(*) העתקה חפשית ממכ"ע בשפת אשכנז. המאמר הזה
נקוב בשם: **Die Afrikanische Wüste Nubien** כתבו הנוסע
המפורסם ענדעמאנן בשפת צרפת וע"י חין ערכו וגודל תועלתו נעתק לכל
הלשוונות המתהלכות באיראפא, כי נכבדות מדובר בו על חזיונות
טבעיים שונים כמו על הרוחות המזיקות סאמוס, חאמזיהן,
הארמאטסאן וכדומה, על חזיונות האויר ואותות השמים, על ראי—
האויר (לופטשפינגעלונג) ועל פלאי הטבע בנאות המדבר (אאזען).
כל אלה מעולפים בספור—מסעי יפה אף נחמד, אשר הנוסע ראה בעצם
עיניו, והוא אונס וחקרם כיד החקירה הטובה עליו, לכן נקוה
כי לא למותר יחשב בעיני הקוראים אם אמרנו להעתיקו בפעם
הראשונה מחול אל הקדש. —

המזרחי עוד יצלול באוני קול רעש צלצלי שמע המדבר
 ציה ושממה המלא גבעות חול והרדי אבק על כל גדותיו!
 עוד ילהטו פני מקרני השמש הבוערים שם כלפירי אש
 צרבת באין הפוגות, והאדמה מתחת כשלהבת מתלקחת
 עוד יתחוללו על ראשינו רוחות המזיקות רוחות זלעפות
 המשחיתים סאמום האמויהן והארמאטאן שמש, אשר
 עוללו נוראות לנפשנו ויעציבנו בישימון דרך הזה באופן
 מאד נורא ומחריר ועוד יתעונו מבלי דרך ונתיב חזיונות
 מתעים חזיני רוח (לופטשפיגעלונגען) אשר כמעט הצעידונו
 אל מלך בלהות, ויהדפנו לבאר שחת, השוותי לנגד
 עיני את כל החזיונות האיומים אשר חזו עיני במדבר
 הנורא הזה, תסמר שערות ראשי ובשרי יאחו פלצות,
 כי איה שוקל ואיה סופר את כל המון גרי המצוקות
 אשר עברו על ראשינו וכמעט נגזרנו מידם לולא ה' סכך
 עלינו באברתו ובצל חסדו הנדיבה. הן אמנם מדבר
 איום ונורא הוא המדבר נוביען הגדול הזה, אשר לשמו
 ולזכרו יאחו שמה ושער והנוסע אשר נסה הצג כף רגלו
 על ארץ תלאובות זו, יתפלץ ממקומו בתארו בנפשו
 את חזיונותיו האיומים ובלהות המות אשר יעופו ממעל
 לראש כל מדרך כף רגלו. המדבר הזה יכלכל בקרבו
 חלק צפוני ממלכת נוביען הכללית, ויפגע מעיר זיענא
 אשר בקצה דרומית מצרים עד הכפר גיטץ אשר בקצה
 הדרומית המדבר, אוירו הוא חם מאד והאדמה חרבה
 ויבשה, מלאה הרים וגבעות, עמקים וגיאות, אבקת
 חול פורה, צורים גבוהים וסלעי מגור נשאים ולא תצלה
 להיות זרוע עד קץ הימים. אך בכל זאת ישנם מקומות
 רבים בהמדבר הגדול הזה אשר יצמחו שם צמחים
 רבים. גם אָחים (וויעזען) מעולפים עשב וירק דשא ישגו
 שם ונקראים בשם „נאות-דשא“ (אָאזען), שם יפגשו
 חיתו טרף ובהמות שדה, כנף רננים וכל רמש זוחלי

עפר, המבחילים נפש ההולך. הגשמים השומרים את מועדם בארצות הקדם, ימטירו על המדבר הזה אך לעתים רחוקות, וכאשר יבא מטר על הארץ, אז נאות המדבר ההם יעטפו בר וגיל תחגורנה וכנאות שדי ילבישו דשא וירק עשב בשפע רב, כל חיתו המדבר למינם ועוף השמים יבאו או שמה לרבוץ בנאות דשא, בריאה חדשה גם מחזה נעימה יתיצב או לנגד עיני ההולך להרנין את לבבו. אבל לא לימים רבים ימשך החזיון הנחמד הזה; כי השמש בלהט חומו העז ילהט כל ירק כל עשב ותיבש כל מרפי צמח הארץ והיו כלא היו כי הימים הטובים האלה לא יארכו כ"א עד שלשה חדשים, וככלות הימים האלה, תתהפך הארץ כחומר חותם מזלעפות השמש, שרשי הצמחים יקמלו, אך מי הגשמים האלה ישארו שם בנקיקי הסלעים זעיר שם זעיר שם וישיבו את נפש הנוסע כאשר יצמא למים. וכאשר נתפלא לראות כי יד הטבע תפליא לעשות נפלאות גם נצורות בארץ הנשמה הזאת, ותצוק רוח היים באף כל היקום, אז נוכל לקוות כי גם האדם, יגביר חילים בחכמתו ובתבונתו הרבה לברוא בריאה חדשה בזמן מן הזמנים בארץ ההיא, ולהפוך ארץ מלה למקום בריה וארץ ציה למוצאי מים.

על פני שטח המדבר מלמעלה, מפורות ומפורדות הרבה אבני גראניט, אהאט, ישפה (יאשפים) ושש גם הרבה נציבי מלח. רוב המדבר הזה הוא מישור רק באורך חוף היים—סוף תשתרע שלשלת—הרים (קעטמענגעבירגע), ובאורך מערבי ילפות היאור נילוס ארחות דרכו. מים לשתות לא ימצאו בו, כי הבורות יכילו מים מעטים והנוסעים האומללים בנפש עיפה וצמאה אשר לשונם לתכם דבקה, ייגעו

טרם ימצאו אותם לשבור מעט צמאונם הנורא ולהשיב את נפשם אשר עולפה מחום השמש הבוהק שם ככבשן אש, וגם מעט המים הנמצאים הם רעים ודלוחים לצבות בטן. הערביאים הנוסעים בעדר (נאָמאדען) ישוטטו תמיד על המדבר הזה המונים המונים לשלול שלל ולבוז בו מהעוברים ושבים, והם חרדת כל הנוסעים והתרים את הארץ, כי אנשים פראים הם מבטן ומלדה, ופרועים מכל חוקי המוסר ואהבת החמלה והחנינה, יתנפלו על הנוסעים האומללים כחיתו טרף, אותם יכו נפש וכל קנינם ורכושם ישללו להם, ועוד אשוב לדבר מהם במרוצת מאמרי הלאה.

קורא יקר, במדבר איום ונורא כזה, קבר לאלפי אנשים מאז ומלפנים, מימי עולם ושנים קדמוניות היה הפעם מגמת פנינו בנסיעתנו הנוכחית. השמש יצא על הארץ בהדר גאון עוזו וחוסן יקר תפארתו, ויפו בברק מתנוצץ את ראשי הצורים וכיפי-הסלעים אשר התנוססו מכל עברינו מסביב, האמנם המקום אשר בחרנו בקצה המדבר למרביץ אורחתנו (קאראוואנא, עקספּעדיציע) בלילה ההוא, משך אליו את עינינו בחזיונותיו האיומים, ואנכי התמהמהתי להתבונן על כל הכבר מסביב זמן כביר; פה התנוססו הרים גבנונים מהררי-עד הנשאים, אשר אבנים גדלות ירצדון מעליהם כענקים וארזי אל ירימו ראשיהם עד לשמים, ופה שן סלע מזה ושן סלע מזה ינמו מרום קציהם זה לעומת רעהו ועל חוג הצר המפריד בינותם עלה כלה קמשונים ומלוחי שדה, עד כי גם בריה קלה קטנה ורזה לא יכלה עבור בו. פה חוטר שבור ופה שבירי סלע ואבני גיר מנופצות שם גבעות עולם ועמקים שוממים ונוראים ושם יערות

עבותים אשר אור קוי השמש התמו למו בטרם עלה הכורת עליהם תשתרענה לנגד עינינו מרחוק • נהר גדול בהמון גליו ובחומר מימיו הרבים יסער בלי חשך אשר כנבור משביל ירוץ אורה לא כלולה ויש אסוריו בין סלעי מגור וחלמיש צור ויהרוך ברגל גאווה ומפיו יז קצף נורא , וברעש ורוגז יגמא ארץ ואת כל הנצב לו לשמן אבני נגף וצורו מבשול עד אשר ירחיב צעדיו תחתיו , עד כי לאהרונה יעלם בעבי יער וחורש ועקבותיו לא יודעו עוד . בכל זאת נחמד למדאה ותאווה לעינים המקום המשולח והנעזב הזה ; כל הסלעים , סבכי העצים והמים האלה סגר עליהם שלשלת הר גדול אשר על הגליו יציצו שושנים ופרחים למכביר , המפיקים ריח ניחוח באופן נעלה . אולם הם ילכו הלוך וחסור במרה אשר החר ילך הלוך וגדול , עד כי על קרקדו כלה כל ירק תם כל עשב , הוא ישא ראשו החשוף והקרוח עד העבים ממעל . — בתהו ילל ישימון נורא כזה תקענו את אוהלינו ונלן שם הלילה . כמעט נפקחו עפעפי השחר קמנו כלנו מעל הארץ ונכון לדרך פעמינו , לקדם בפעם הראשון בימי חינו את המדבר הגדול והנורא הזה ולבוא בברית עם משלחת מלאכיו הרעים והאיזמים . בין הערביאים אשר לקחנו אתנו להורותנו הדרך נלך בה , התגלע ריב ומצה עד להשחית , וינצו איש את רעהו זמן כביר , גם קראו למהלומות בשנף קצף ובחמה שפוכה . שורש דבר הריב היה , כי כל אחד מהם האמין אשר על גמלו העמים משא לעיפה יתר רב מאשר העמים חברו , ולולא התערבתי בריבם לעשות שלום ולפיטר ביניהם בדברים רבים ובהבטחת תשורות יקרות כאשר נגיע למחוז חפצנו , כי עתה השליכו את ארחתנו אחרי גיום ואותנו

עזבו בארץ תלאובות זאת באין מנהל ומורה דרך .
 ביגיעות עצומות ותלאות רבות מרבה להכיל, עברנו
 את שלשלת הרי גבנונים הנזכרים אשר עמדו כצר
 לעומת פנינו ויחסמו את דרכנו מבלי לנסוע הלאה
 כאשר צלחנו את תועפות ההרים האלה, והנה
 מדבר נוביען במרחבי אין קץ השתרע לנגד עינינו .
 משומם ונבהל, בפיק ברכים ובהלהלת מתנים עמדתי על
 עמדי למראה ארץ תלאובות הלזו, המתעדרת לקדם את
 פנינו בלוית משלחת מלאכיה הנוראים וכלי זעמיה האיומים .
 ואין קצה להתלאה אשר יקרה את ההולך שם לתומו .
 שויתי לנגד עיני ותארתי ברוח דמיוני את כל המקרים
 והתלאות המצוקות והזועות הנשקפות לנו מדי עברנו בים
 חול לזהט, בערבות ציה ושממה כזאת! לבי נפוג ורוחי
 הגה אימה! אהה! איכה ישליך האדם את נפשו מנגד
 בתוהו ילל ישימון, רבץ המות עם כל צבאות בלע, אשר
 על כל מדרך כף רגלו קברים לו וערום שאול נגדו, ציירתי
 בנפשי את סכנת המות המרחפת על ההולך לרגלי הסערות
 רוחות זלעפות, לרגלי הרעמים והברקים המתהוללים
 והמתנוצצים בתעצומות עוזם בהמדבר הגדול והנורא
 הזה! את האסון והשבר לרגלי חיתו טרף ובני שחץ
 בנפול חבלי שנה על עיניו, ועוד רע ומר מכל
 אלה פן ימות גמלו ברעב ובחוסר מספוא! ואז צפוי
 הוא הנוסע האומלל אלי מות בתוהו ילל המות
 ההוא . ברעיונות איומים ומבהילים כאלה הייתי
 נאחו ברוב שרעפי בקרבי זמן כביר עד כי לא ידעתי
 מכל הנעשה מסביב לי, ולולא העירני מדעי החכם
 הנוסע מאד—אשר התארח לחברה אתי בהנסיעה—
 המדעית הזאת—מתרדמת המחשבות העמוקות ההן,
 כי עתה מי יודע מתי היה קץ לדמיונות ורגשות

נעלות ונשגבות האלה. — בראשית מסענו נראו עוד כה וכה לנגד עינינו עצי שמים אחדים אשר רובם קמלו ויבשו מזלעפות השמש, עוד הכו קמשונים וחרולים את שרשיהם בארץ תלאובות הזאת, אשר נשארו לפלטה מתגרת ידי האיתנים מרגזי ארץ תחתיהם, לנחם ולשעשע את הנוסע האומלל. בתקות נעימות כי עוד ישוב לראות את ארץ החיים וכי עוד לא בא הקרץ עליו. עוד צלצל קול הקפוד והעגור באזנינו, ועוד שרק העורב לפנינו את שיריו האימים המעוררים קינים והגה והי באופן נורא ומעציב מאד, במצאם עוד מחסה בגל דליות העצים החשופים והיבשים ההם, ועוד הלפו לפנינו השפן והארנבת ברוצם מבוהלים ודחופים רצוא ושוב, ומגמת פניהם להתרחק חיש קל ממקום הנורא הזה ולהשליך את המדבר אחרי גיוס בידעם ג"כ נאמנה כי בנפשם הוא.

מן הבקר עד הערב התנהלנו לאט לאט בכברות, בין שכבת החול ואבני גיר המנופצות אשר רופדו לרגלינו, ולשמחת לבבנו אותות החיים עוד נכרו בסביבותינו, אף כי מדי רגע ברגע נצער עקבותיהם (שפורען) ולאט לאט לטמיון הלכו. אולם כמעט פנה השמש לערב, חמקו ועברו פתאום כל החזיונות האלה, ועקבות החיים ספו תמו מן בלהות המדבר הנורא הזה. עצב נורא נפל עלינו ועל אורחתינו, עינינו נמקו בחזיהן ופנינו כסו במשאון, אמש שואה ומשואה סכך בכנפיו על פני כל הישימון, דומית קבר על פני כל הככר לארכו ולרחבו ורממת תהו על כל עבר ופנה. שחוח וכלי כה סהבו גמלינו כובד משאם בין שכבת החול ואבני החצץ אשר עקבות חיות רעות עליהם

יראו והותם אברון נחתם על פניהם, ויתנודרו לאט לאט איש אחרי רעהו בפסיעות צרות ומרודות, ויצעדו צעד אחר צעד קדימה, מתנועעים ומתנודדים ישבנו במרום כר—גמלנו (ואטטעשיין) ונסול את ארחות דרכינו מבינות לערפלי העלטה ועבי נשף, אין דובר דבר ואין קול ואין קשב.

עיפים ויגעים הגענו בשעה העשירית בלילה למקום רחב ידיים ותקענו שם אהלינו, את משאנו הסרנו מעל דבשות הגמלים ונתן להם מספוא גם די מים לשתות ואחרי אשר אכלנו ארוחת הערב רפדנו את יצועינו על קרקע הישימון הזה וכפת השמים היה מכסנו, ונלן שם הלילה ושנתינו ערבה לנו, בהיות הבקר בקר לא עבות כאשר השכמנו קום ללכת ולשום לדרך פעמינו, אזי הופיע הישימון בתמונה אחרת מאשר ביום אתמול, ולכל חזיונותיו לא היה שום שווי והמיון אל חזיונותיו הראשונים; כל רגש חיים וכל עקבות איזה גוף אָרגאנו לא נראה עוד על פני האדמה, כאלו נמתה כל היקום מתחת השמים; הקפוד והעגור לא יצללו עוד את מנגינותיהם הנעימים באזנינו, החסידה והעורב לא ישרקו עוד שרקת, גם קמוש והוח ועצי השמים חדלו בכל הככר השמש הזה, רק מדבר חול במרחבי אין קץ השתרע ביקר חפארת גדולתו לנגד עינינו, רק ים—חול המלא על כל גדותיו אבק פורח, כתרנו וסובבנו מכל עבריני מסביב! ורמי חול ועפר כסו את ההרים והגבעות העמקים והגאיות עד אשר לא ידענו להזהר ולהשתמר לבל נפול בשחיתותם! הגמלים האומללים היודעים היטב את חליפות עתותי וצבאי המדבר יותר מהאדם, ואשר אושר והצלחת הנוסע בידיהם נתנו, בגרו הפעם בנו

זימו אשוריהם בארחות עקלקלות; כי אבני הנגף וצורי המכשול אשר התיצבו כצר לקראתינו לשטן להם בדרך מהלכם התעום מדרך הישר ויכתתו את רגליהם בעמל ותלאה רבה, חדלי כח ואון הלכו בדרך המלאה חתחתים ומעקשים, ועל כל שעל ושעל כרעו כשלו ונפלו בעמקי פי הפחתים והמערות כצלול אבן במים אדירים, הה! מחזה איום ונורא אשר כמוהו לא ראו עינינו כל ימי חיינו, היה המחזה הזה, ודמינו בנפשנו כי אל ארץ רפאים מקום מרבץ מלאכי בלהות ושדי שחת יצעידונו הפעם רגלינו, ואל ארץ צלמות גיא בן הקנום מועדות הפעם רגלינו!

בדרך מלאה חתחתים וצלמות כאלה אשר יעברו גבול כח האדם לשאת ולסבול אותם, התנודדו לאט לאט בכבדות ובצעדים ספורים ומדודים, משך זמן עשרה ימים רצופים, אהה! לא דבר נקל הוא לסבול תלאות וזועות איומות כאלה עשרה ימים ארוכים ומשוכים באין הפוגות, יום לשנה יום לשנה נחשבו בעינינו! נפשנו קצה בהנסיעה הזאת המסוכנה על כל צעד ונחכה בכליון עינים עד אשר יקרא לנו אלהי הרוחות דרור מעמק רפאים, ונתפלל אליו בלב נשבר ונדכא ובצקן לחש, להצילנו ממצוקותינו ומתלאותינו אלה, כי כמו אנשים אין איל היינו וכל כחותינו עובונו, תוחלתנו נכובה תקותנו מפה נפש וישועה רחקה מאתנו; כי כל המקרים והזועות, המצוקות והתלאות המוצאות אותנו במשך עשרת הימים הנוראים האלה, כאין וכאפס נחשבו לעומת התלאות והצרות אשר עוד התעתדו לכלות חצי חמתם וכלי מפצם בנו וכאשר נספר בפרט במרוצת ספורי מסעותינו אלה.

האסון היותר גדול והיותר נורא אשר קרה
 אותנו בראשית ימי מסענו , היה „חסרון — המים” .
 החסרון הגדול הזה הצעידנו כמעט אל ארץ תחתית ,
 ויחמוס מאתנו את כל נחמתנו בענינו , היא שארית
 תקותנו כי עוד נשוב לראות טוב בארץ החיים ; כי
 במשך עשרת הימים הנוראים ההם כלו כל המים
 מכלינו , ובכל דרכינו לא מצאנו מים אחרים למלאות
 את כלינו מחדש . הצמאון התגבר מיום ליום בתוך
 ארחתנו ולשונינו לחכנו דבקהו . חום השמש והשרב
 הנורא אשר יבער שם כבשן אש הוסיף מגפותיו על
 צמאוננו הנורא . ונאבד את כל תקותנו , וכאשר התגבר
 עלינו הצמאון בכח משנה עוד יותר מבתחילה ,
 שפכנו את מרי שיחנו בחיקנו כי ימהר יבא הקרץ עלינו
 לבל יעננו עוד בחיים המרים המאזרים האלה , כי
 מה חיינו ואורך ימינו בדוחק ובצער גדול כזה ?
 בשארית כחנו שוטטנו במלא רוחב הככר לחפש
 בחפש מחופש שם אחורי הביפים והסלעים אולי יצליח
 הפצינו בירינו לגלות איזה מעין מים זהרות בהם
 את צמאוננו ולהשיב את רוחנו אלינו , כי זה שלשת
 ימים אשר לא בא גטף מים אל פינו , מן הבקר
 עד הערב חפשנו וחקרנו אחרי מים וכל עמלנו
 עלה בתוהו , כי סגר עלינו המדבר את כל תוצאות
 מימיו לאמר „פה מות תמותו , ופה תגעו בצמא
 ולא תוסיפו עוד לשחר את פני כאורחים לא קרואים !”
 כמתיאשים באין תקוה וכמצפים למות ואיננו , שבנו
 כלנו לעת ערב אל מרבץ אורחתנו חלשים ועוובי
 כח , פתאום והנה קול ערבי אחד קורא מרחוק
 בחיל : „מים , מים , מצאתי מים , עושו חושו , מים
 מצאתי !” לשמע הבשורה המשמחת לב הזאת , קמו
 כל אנשי האורחה על רגליהם המתנועעים כאשר ינוד

הקנה במים, וכחץ מקשת השנו כלנו ונרץ בשמחה רבה אל המקום אשר קרא אותנו הערבי; אבל כאשר התאספנו סביב באר המים אשר מצא הערבי, נהפך פתאום שמחתנו לאבל, כי המים היו מים עכורים ודלוחים המעלים צחנה ובאשה והפורים ראש ולענה, אולם מרוב צמאוננו לא שמנו לבנו אל אי-נקיות המים האלה, ואיש איש כדו ובקבוקו בידו שאב מן המים הנרפשים האלה ויגיה אל פיו בחשוקה נמרצה למאד, ואף כי שתינו אותם בגועל נפש, בכל זאת שכחנו כרגע את צמאוננו הנורא ותחי רוחנו. כעשרה אנשים מן הערביאים מצאו את קברם אצל באר המים הזה, כי מרוב צמאונם העצום לא ידעו שבעה וישתו יתר על המדה עד כי צבתה בטנם, אחוזם השביץ (קרצמפף) וימותו כרגע. את המים הנותרים שמנו בכלינו ונשמח שמחה בלי מצרים ואין קצה להגיל והחרוה אשר רבשה רוחנו.

בחמשה עשר לירח אויגוסט (1876) בבקר השכם, הקמנו את גמלינו ונעמים עליהם את משאנו, ואחר ארוחת הבקר שמנו לדרך פעמינו הלאה ומגמת פנינו קדמה מזרחה, פתאום לבשו השמים הטהורים קדרות וערפל חתולתם, אור יום נהפך עד ארגיעה לאפלה, וכוכבי נשפו חשכו מענני חול שחורים אשר עלו כהרף עין. השמים המזהירים כעצם לבנת הספיר, והשמש הלוהט בעוז לפידי רבבות זוהרי יפעתו, יחד כתולע האדימו, גם החום עלה פתאם מעלה מעלה על מדרגת המהערמאמעטער וכביד את אכפו. עלינו ועל גמלינו באופן נורא ומחריר, בראשונה לא הרגשנו הנסיבה הפתאומית להתחלפות האויר התמידי למצב נורא ומוזר כזה, ולא ידענו שהרו, אבל עד מהרה השמעונו הערביאים כי סכנה גדולה מרחפת עלינו לרגלי רוח זלעפות הנקרא

בשם „סאמוס“, הפועל בעתים ידועים בשנה, פעולות
 איזמות ונמרצות במדבר החול הגדול והנורא הזה, וכי
 אותות השמים האלה יבשרו את עת בוא האורח האכזר
 הזה. הרוח הנורא הזה, יספר לנו ערבי זקן אהר
 מאנשי מסענו, יפיל אימתה ופחד על האדם ועל הבהמה
 יחד, ויעולל נוראות לנפשות כל ברואי משה ולכל גוף
 ארגאני, נשמת החיים תקצר ותכבד אז מאד, עור
 בשרם יצמד על עצמם, מעיהם יחמרו, וגרונם צהה
 צמא, ובקרבם תבער שלהבת נוראה מבלי יוכלו
 לכבותה; מלהט כובד רוח זלעפות זה, כל ירק ושית
 כל העצים והנפעים יכולו ויקמלו ויפלו, בן רגע, ואני
 להם להנוסעים האומללים בעברם אז בחוץ עת קטב
 מרירי כזה יתחולל בתעצומות עוזו, כי עד ארגיעה
 ימותו לגוע וינוחו כישנים עליו אדמה וכל אותות
 מות לא יראו על פניהם, אך בכל זאת תחבולה אהת
 תועיל להנוסע האובד בעת רעה כזאת, והוא להתנפל
 עד מהרה מלא קומתו ארצה ולשכב ככה עד יעבור
 זעם והרוח כליל יחלוף ויעבור.

נבהלים ונדהמים שמענו את הבשורה הנוראה הזאת
 מפורש יצאה מפי הערבי, אשר דבר דבריו אלה בחוס
 לבב ברטט ובזועה, כי זה כמה היה למטרה לחצי רוח
 זלעפות כזה והיטב ידע כמה כחו גדול. רוחנו חובלה
 ופלצות אחותנו, ונתעתד כלנו להמות הנורא והאיום
 הזה! — בין כה וכה והאוויר התאדם כתולע עוד יותר
 מבתהילה ויתראה במרחק רב וקישורו חם כקישור הכבשן.
 אחי ורעי, קראו הערביאים פה אחד—נחיתה נמהר ונפול
 כלנו על פנינו ארצה, כי עוד מעט והקטב מרירי יחלוף
 על פנינו! כמעט יצאו הדברים האלה מפיהם, והרוח
 סאמוס החל לשלוח את חצי מכותיו ומגפותיו בנו; פנינו

אדמו כדם, עינינו נמקו בחוריהן, ראשנו היה עלינו כגלגל וכמעט לא נותרה בנו נשמה, כל אנשי האורחה נפלו פתאום מלא קומתם ארצה. גם אנכי ומרעי מאד יותר חכמי הנוסעים אשר התארחו לט לחברה בנסיעתנו זאת, עשינו כמעשיהם ונסתיר את פנינו בשולי בגדינו ובמטפחות ידינו. גם הגמלים היודעים גם הם את גבורות הרוח ותעצומותיו, גם הם נפלו ארצה ויסתירו את פניהם בין רגבי החול עד אשר יעבור הוות. כה שכבנו על הארץ כמתים שעות מספר, וכאשר הרגשנו כי הסאמוס חלף ועבר, הרימונו את ראשנו מעל הארץ ונקם עיפיים ויגיעים על רגלינו, לשונינו בצמא נשתה ורוחנו חובלה כנשר הש על טרפו. כן חשנו לפתוח את כלינו ולשתות את המים אשר היו אתנו. אבל מה מאד אחז את בשרנו רעדה ופלצה נצחת. בראותנו לתגוון לבבנו כי כל כלינו דללו וחרבו ורוח הקטב הוביש את המים עד כי לא נשאר שריד *) אנכי ואחותי מרעי המתקנו סוד ונשם

*) רבים המה הדברים אשר יכבירו חוקרי הטבע על הכנות הרוח סאמוס, ובכדי לתת לקוראינו ציור אמיתי ומושג נכון על כל סגולותיו בפרט, אמרנו להציג בזה את דברי ראש החכמים ה' ציממערמאנן כפי אשר ידבר מזה בספרו היקר **Naturwunder im Reiche. Luft** בכתבו ובלשונו: „אין גניפסן אנד אראביען בלאוט איין וועסט ווינד וועלכער דארט סאמיל. סאמוס אדער סמוס הייסט; אליין ער ווירד הויפֿיג דעם נאמען נאך מיט איינעם אנדערקן אויס גרוועססען קאממענדען פערוועכסעלס, וועלכען מאן באלד חאמזין באלד האררר נענט; דיעזער וועלכער אויס דען וויססען פאן אפריקא איכער דאס זומפפיגע נילטהאל הערוועהט, ויך פלייכט מיט דעם זידווינדע אויס דער גראסען אראביסחקן וויססע מענגס, ווירד פיר גופטיגע געהאלטען דיא איינוואהנער בעדדקען

עצות בנפשנו איך למלט את נפשנו ממות, אבל כל תשועה רחקה ממנו וכל תוחלתנו נכזבה כנואשים באין תקוה עזבנו את גורלנו בידי המקרה ונחכה למות. אולם

זיך דען קאפף מיט איהרעם צוא דיעזעס בעהופע אליין דיענגדען קעפיעה, איינעם וואלענען טוך, דאס פאן איהנען שטאט דעס טורבאנס געברויכט, בייא דעס הייסען ווינדער אבער אום דאס געזיכט געשהלונגען ווירד. זא אטהמענד, בעהאלט פאן זיינע אייגענע פייכטיגקייט, דאס טוך זעלבס וויר פאן דעס האך דעס מונדעס באלד נאס אונד הינדערט דעס איינדערינגען דעס שטויבעס אין דיע לונגע. ווער דיעזע פארויכטסמאסרענעל פערנאכלעססיגט, ווירד לייכט איין אפפער וויינער אונפארויכטיגקייט. דיא אראבער אונד דיע וויסענבעוואהנער איבערהויפט פפלענען דאהער, ווען זיא איס פרייען שלאפען. זיך בלאס דאס טוך, זאנדערין איהרען ווייסען וואללענען מאנטעל, דען פעכלאה (אייס גרונדע אויך נור איין וואללענעס טוך. יעדאך פיעל גראסער) ניכט נור איבער דען נאנצען קערפער, זאנדערן פארצובשווייע איבער דען קאפף אונד דאס געזיכט צוא דעקען, אום זא דען מעגליכערען וויינער איבערראסענדען ווידקונגען דעס הייסען, גיפטיגען ווינדעס צוא ענטסעהען. — דיע בעהויפטונג, דאס דיעזער וויסענהויך טאדליך זייא, מאטאוירען דיא אראבער דאדורך, דאס זיע בעהויפטע דער קערפער איינעם פאן סאמוס געמאדטעפין געהע אויסערסם שהנעלל אין אויפלעזענדע פערוועזונג איבער, זא דאס שהאן נאך צווייא שמונדען דער ארם, דאס בון זיך פאן דען קערפער, אויס דען נעלעיקסונגען טרענט, אלס אב דאס גליעד נור געבען דען לייבע נעלענען, ניט, איין סהייל דעזעלבען געוועזען זייא. גאנץ ענטענענעזעצט דיעזען בעהויפטונגען ווירד פאן דען בעדוויינען ערעהלט דאס נאנצע קאראיאנען, וועלכע אין דער גראסען וויסע פא דיעזען ווינדע ערגריפען אונד געטארטעט ווערדען, שהנעלל

הערביאים אכירי הלב מטבעם אשר לא יתנו את נפשם
 ניהרה להיות מרף לשיני המחסור הנורא, וכל עוד נשמתם
 במ ילחמו את תלאותיהם כגבורים משכילים, על שדה
 קטל בעצה ומוימה וביתרון הכשר דעת, לא נתנו את נפשם
 לשלל כרגע להיות לברות לשיני הצמאון הנורא ולא אמרו
 ועוד נואש להיום המרים האלה. פתאום נהרו פניהם
 משמחה ותקוה חדשה החלה להתנוצץ במשכנותיהם
 כאשר אספר פה לפני הקוראים, הגמל אשר פי הערביים
 יקבנו בשם, אניות—המדבר גם בשם, חיה קדושה,
 הגומל טוב וחסד להנוסע הערבי במדבר, אשר בלעדיו

ואלכער געשטאלט אייסטראקען, דאס מאן נאך נאך יאהרהונדעסען
 דען לאנגען ציג פאן אונגליקליכען געשהעפען, מענשען אונד סהיערען
 זעהן קאנן, אינדעם זיעצוא מוטיען געווארדען אינספרעזעולד זינד.
 אפט זאל דער ווינד אינגעהאלב דער וויסטע זעלבסט מעכטיגע זאנד
 וואלקען אויפהעבען, טיילענווייט פארטפיהרען אונד דאן פלעצליך
 פאללען לאסען, בעפינדעם זיך איינע קאראוואנע געראדע אן דיעזער
 שפעללע, ווא דער זאנדשטורק פאר זיך געהעט זא ווירד זיע
 גענצליך פערשהיטעט, אפט—זאנט מאן—הונדערט שוס אונד דאריבער
 טיט זאנד בעדעקט. דיע בעדוויגען בעהויפטען, יעדער היגעל אין
 דער וויסטע זייא דאס גראב איינער קאראוואנא אונד זיע פזאל—
 געמיינערן אין איהרער ויזע, שהאנטאזיערייך וויא זיע זינד, דען
 איינצעלנען פאלל איניט אונזעהליגע דאס נעמליך דערגלייכען זאנדבעדעקונגען
 פארקאממען, אונטערליענט קיינעם צווייפעל, אינד יעדער ריזענדער
 דער דיע וויסטע אויף זעלכעם וועגע עס אויך זייא, דורכזייהט,
 ווירד זאבאלדער איין פאאר טאנערזייען ווייט איינגעדרינגען איזט, אן
 אונזאה ליגען קנאכענגערוסטען וואהרנעהמען, דאס דער טאד היער
 רייכליכע עהרענסען געהאלטען האט, ער ווירד אויך מאנכעם
 אבעלגעריפטע, דרייפערסעל טיט זאנד בעדעקט, זעהן, איין

לא יעצר כח לעמוד יום או יומים בארץ רפאים היא רבץ המות והשחת, על דבשתו ירכב הנוסע בשימין דרך בהעמיסו עליו גם אהלו וכליו וכל קנינו, את חלבו ישתה ויענם מאד לחבו, גם יתיבהו ויקפאיהו ויעשהו לחריצי חלב, גם יעשה ממנו חמאה וימרח על פתו למאכל תאוה: הגמל, אשר יאכל לפעמים גם בשרו ומעורו יעשה מנעלים לרגליו ושמלה לעורו, הגמל הזה הביא הפעם להערביאים אשר בתוך אורחתנו עוד תועלת גדולה אשר על ידה החיו את רוחם וישובו את נפשם. והוא, כי התיעצו לשחוט את גמליהם ולהרוות את צמאונם הנורא מדמים החם עד אשר יבאו אל מקום מוצא מים. בפיהם דברו ובידיהם מלאו ויכריעו את גמליהם האומללים ארצה לטבח, וישחטום בסכיניהם החדים ויזילו את דמם בכליהם וישתו באות נפש לרויה. גם לנו נתנו את יין-הגמלים האלה לשתות, ונשת ותחי רוחנו ואחרי אשר החלפנו כח שמנו לדרך פעמינו הלאה.

והנה בטרם נבוא אל המשך ספורנו אמרנו לעכב

צייכען וויי פערענדערליך דער באדען איסט, אויף וועלכעס ער שטעהט, דער זאנד דער וויסע איזט מעהר שטויב אלס זאנד, ויין קאָרן זא פיין דאס עס דען ווינדע פאלנט, איינע שסיר פאן פייכטיגקייט מאכט, דאוועלכע שהייער בעויענליך אונד דיע מיט דעם ווייכען זאנדע אבוועכסעלנדען שטרעקען פאן פעלזגרונד ווערדען עבען או אפט פאן דיעזעס ראטהען שטויבע בעדעקט, וייע טיעפע זאנדמען וועלכע דען שהריסט העממען, פלעצליך הינמענגעויעהט ווערדען אונד דעם וואנדערער נון קאהלען פעלזגרונד דארכיטען עכ"ל, ויתר הדברים הרות הזה הלא הם כתובים בספרנו, אוצר נהמד' ח"ר דפוס ווילנא. —

מעט רגע את הקורא היקר ולספר באזניו דברים נכבדים מתולדות טבע הגמל מארחות חייו ומתכונותיו ותועליותיו ולגול לפניו בקצר מלים את ספר היחס שלו, לבל יהי מוזר לפניו בזכרנו את שמו פעמים רבות בספורי מסעותינו אלה.

הגמל הוא בעל חי גבוה כארבע אמות, וארכו כראשו עד זנבו שש אמות, שערותיו המכסים את צוארו המה רכים וארוכים ממראה צהוב או חום זנוטה לפעמים למראה אמוץ וללבן או למראה שחור, ועל גבו דבשת (האֶקְקֶר) אחת או שתיים.

הבעל חי הזה יביא תועליות רבות לכל הגוים השוכנים על ארץ רבה, מן קצה מדבר אפריקא זאהארא המערבי ועד קצה ארץ הינה מזרח, וגוים רבים לא יכלו להתקיים בארץ לולא החי החזק הזה, הנוטה שכמו לסבול משא כבד משקל אלף וחמש מאות ליטרא, ולא ייעף ולא ייגע בהליכתו. במדברות אפריקא הגדולים והנוראים, בערבות ציה ושממה, בימי החול הגדולים ורחבי הידים ההולכים ומשתרעים בלי מצרים ובאין גבולות, המכים גלים ובגאותם יתנשאו עד גבהי שמים לרגלי הרוחות העזות הנושבות בערבות חורב, לא דרכה כף שרגל אדם מעולם לולא הכין לו ה' את הגמל, ובלעדו לא אצר כח לעמוד יום או יומים בארץ רפאים ההיא, רבץ המות ושחת בלי לולא הגמל מעוזו ומשגבו, כי עתה יתם הנוסע הערבי לגוע במסע ים חול כזה, ברכבו על דבשת הגמל בשימון דרך לא יחת מכל אסון ופגע; הערבה עם כל רבבות תלאותיה וזועותיה, אימות מות ומצרי שאל אשר תבואנה לרגלי הנוסע, תהפך לארץ שלום ולארץ המישור לרגלי הגמל, מדבר ציה ישיש

לפניו, וערבה תגל אף גלת ורנן, והמדבר יהיה לו
למבצר משגב אל רוח הדרור, אשר ישאף שם מבלי
גבולות, לרויז אורה בערבה הנוראה המשתרעת במרחבי
אין קיץ, לפלס נתיב לו בין גלי החול הקודחים ולהטים
כרשפי אש, לנוה בנאות מדבר (צאזען) על יד מעינות
נכבדי מים קרים ומתוקים, ולהחליף כח תחת צאלי
צללי התמרים והאליים העבותות.

בעד כל הטוב והחסד אשר יגמול הגמל להנוסע
הערבי במדבר, לא יבקש מידו כ"א מחיה דלה וקלה
ויסתפק במועט כרע ואח מלידה ומבטן. והערבי יחלק
את הכל חלק כחלק עמו, אכילתו ושתיתו, עמלו ועול
סובלו, מנוחתו ושלותו שישונו עצבונו חיו גם מותו,
הוא יתור מדבר מרעהו ובכל מקום ימצא רחמו, קיץ
ודרור, חרולים וקמשונים, שרשי לענה וקנים יבישים,
הצומחים במדבר, גם גרעיני תמרים הקשים כמו אבן
וצמחי אדמה מלחה יאכל בכל פה ובאות נפש, ואם
יושיט לו בעליו מלא קומצו גרעונים או מלא חפניו פול
וערשים, ישמח עליהם כעל כל מטעמים; אך האוכל
אשר ישעם לחכו מכל מאכל תאוה הוא קמת שעורים
גלוש בבצק עב, והיה באכלו בצק כזה משקל לטרא
אחת בכל יום, יהיה בו כח ללכת במדבר הנורא ימים
רבים, בלי מרגוע ולא יכשל בהליכתו, גם דבשתו
תמלא חלב עד כי תגבה למעלה ותתקשה כדבר מוצק;
אמנם אם יחסר לו לחמו תשפל ותרפה עדי לא יכירו
עוד כמעט מקומה, הדבשת הנה היא אוצר מלא מזון
וצדה לעתותי הרעב, בטרם יסעו במדבר יושם לפני
הגמל מספוא למרבה, למען תמלא דבשתו היטב לצמאו
ישקוהו מים צלולים או מלוחים, כמים הנמצאים בצית
מדבר, כאשר צמאה נפשו ימים רבים וירית מרחוק מים

בישימון, או ישא קול רם וימהר ללכת, ובבואו אל מוצא מים ישתה הרבה מאד, אשר רוב המים האלה יתחבאו בחדרי בטנו לאוצר ואוסס לעת הדחק, כי לא יתעכלו בו כארבעה עשר יום, והיה באכלו מאכליו היבשים או ישפכו משם מעט מעט להרטיבם: גם כאשר לא יוכל עוד הנוסע לעצור כח בצמאונו הנורא ומים אין! אז יקוב חור קטן לאוצר המים אשר להגמל באוצרו פנימה וישתה לרויה.

ארץ מכורתו של הגמל. היא אפריקא הצפונית, גם מקומות מדבר תוהו וערבות ציה ומלחה אשר לא ימטר עליהם גשם נדבות למכביר, כי שם חלק לו השבע לגוה, ושם יפרה וירבה במספר רב ועצום למאד, ארץ מצרים תוציא לרוב גמלים הרבה ממחוז זעננאר אשר באפריקא גם בארץ ערב יש גמלים הרבה, אבל הגמלים הטובים והעצומים יותר ימצאו במחוז נערשאד אשר בערב פנימה, כי גמלי המחוז הזה נאזרים ברב כח אשר עוז במתניהם ואונם בשרירי בטנם לשאת משא המסע לעבר דרך ערבות מדבר, משם יובאו שנה בשנה אל ארץ סוריה שמונה עד עשרת אלפים גמלים למכור, ושם ימכרו ויובאו אל המקומות אשר לפאת צפונה, או מזרחה, מצפון למדבר זאפארא ועל גבולו תימנה, שמה יגדלו גמלים הרבה מאד, מים משאדי קדמה מזרחה אצל זעננאר, שמה מוצאו הנוסעים האחרונים עררי גמלים אין מספר, אשר מהחל ימי הגשמים יעזבו את המקומות מנגב זעננאר הרטובים ממטר, ויסעו שנה בשנה לציור מאנדארא ובארבאר צפונה, ובעת יכלה הגשם בקיץ ישובו שנית למשכנותיהם. — גם בחופי ספרד הדרומית ובסאן סאוארא נפגוש את הגמל. פערדינאנד השני כונן עוד בשנת 1229 פדרס גדול לגדל שם גמלים, אך עמלו הרב לא

הצליח בירו להזריע זרע הגמלים באויראפא . כי לאויראפא
המאושרת אין הגמלים דבר נחוץ כ"כ , והנארמאנים הביאו
בשנת 1700 את הגמלים מאפריקא אל איי-קאנאריען .
הומבאלדט , התבונן אל הגמלים על האיים ההם בתחילת
המאה הזאת , ויבא אל תכונת טבעם עד תכליתם , בארצות
ערב הנזכרות התעתד הגמל לעבודת אדם עוד . בימי קדם
קדמתה , ויהי אשרם ועשרם , משגבם ומנוסם , כי מבנה
ניוו , עווזו ואילותו מסוגל מלידה ומבטן לרכיבה ולטעינת
משא , והנהו כמו אוהל-חי , נוה שאנן מפלט ומשגב
בציות מדבר ; על דבשתו ישא את אוהל הערבי , את
רכושו והונו , את כנעתו ומרכלתו וכל אשר לו , גם אותו
ואת אשתו ובניו , צאצאיו וצפיעותיו , והוא יעבירם את
נבכי תהום החול , יתן לו חלב ובשר למאכל , שער ללבושו
וגללי צואתו לבער , וכאנית סוחר יביא כמרחק סחר הכנעני
וישאהו על דבשתו למרחקי ארץ . הגמלים אשר להקירגוזים ,
להטאטארים ולהקאלמיקים , הם בעלי שתי דבשות היוצאים
ובאים מזרע גמלי באקטיריא וישאו אותם ממקום למקום
ואת כל אשר להם דרך ציה וערבה רחבת ידים .
להקאלמיקי יהיה הגמל לדבר הכרחי מאד , כי עליו ישא
את אהלו , אשתו ובניו גם אליליו ובלעדיו אין לאל ידו
להשיג בימות החורף כל מאומה , לא עצים ולא קנה
וסוף להסיק במ תנור וכירים באהלו , משערות עורו אשר
תפול מכנו בעת האביב יעשה נרות להאיר את ביתו ,
הקאלאמיקי , יודע את תולדות גמלו וספר היחש אשר
למשפחתו יותר מאשר יודע את תולדות בני שבטו ויחש
אבותיו .

הגמלים בכלל יחיו לרוב , אם יעבדו בהם , כדי
עשרים שנה , וגמלים אחרים יאריכו ימים מהמוש ועשרים
עד שלשים שנה . עת יהם הגמלים הוא בהודשי

פעברואר ומארץ, ואז יהיו הזכרים שובבים, נושכים ומכים ונוהקים נאקת פחדים, ומפיהם יצא לעתות קצף מרוקם בעורקי דם. הנקבה תלד אחרי עשתי עשר או שנים עשר הודש ולד אחד, וכאשר יגדלו הצעירים במלאת להם ארבע שנים, אז ילמדום לשאת סבל ולרבוץ לארץ בעת יטענו אותם, כי אם יאבה אדונו להעמיס עליו סובלו, אז יתן לו אות כי יכרע, וברבצו לארץ יטען אותו, ולמען יהיה לאל יד האיש להטות גמלו לכל אשר יחפוץ, ישים חח באפו, ובתוך החח ישים חבל למשכהו בו. אם המשא אשר יעמיסו על דבשתו יכבד מנשוא, אז ינהק במרירות תחת סבל משאו ולא יקום מהארץ אף כי יכוהו מכת בלתי סרה.

הרחקנו מעט מכשרת ספורנו, קוראים יקרים, כי מדי דברי בהגמל התאפק בל יכולתי מלהטיף בזה דברים אחרים מתולדותיו ותכונתו, ובתקותי כי הדברים האלה לא יהיו למעמסה עליכם, נתנה ראש ונשובה אל המשך ספור מסענו זה.

כל עוד נשמתי בי לא אשכה את חצי מגפות הרוח סאמוס הנ"ל, ומכותיו האיומות אשר נחתו בנו בעת התחוללו על ראשנו, וכל חזיונותיו הקשים השאירו רושם קיים בזכרוני. לכן אמרתי כי לא למותר יחשב אם אטיף בזה עוד דברים אחרים מתכונת טבע הרוח הזה בכלל, ומתוצאת מגפותיו בפרט, הסאמוס יתחולל בעתים מזומנים בשנה וגדולה רעתו מכל מקרי הטבע הנוראים אשר שפכו רוח ממשלתם בארץ תלאובות זאת בהתגעשו בתעצומות עוזו ישחית ויחריב את כל אשר יפגוש בדרך כי מלהט עוזו ורשפי אשו העצום. כל ירק וכל שיה יקמלו ויבולו כרגע, העצים הגבוהים והרעננים

ייבשו ויפלו עד מהרה ארצה, השדות לשרמות סדום ועמורה יהפכו וכל נפש חיה העוברת אז בחוץ, תגוע עד מהרה וכל רוח חיים לא ישאר בקרבה, את עת בוא הרוח הזה, יבשרו ערפלים מאדמים כמראה הקשת ועמוד ענן כמראה צבע תכלת יתראה על חוג שמים, גם קול רעש והמון נורא כרעש הסירים תחת הסיר ישמע מרחוק. האותות האלה הם אותות אמיתים וברורים להכיר מראש עקבות האורח האכזר הזה, להתחבא בבתי כלאים ויחוסו בצל חדרים קרים, כי בבית המסוגר היטב לא יחדור הרוח הזה ולא יגע מאומה לרעה, בהאנשים היושבים פנימה, הגמלים יחושו את הסערה הזאת בטרם תבוא בעודה רחוקה מהם כברת ארץ, והערבי הנוהג הגמלים יכיר לידע גם הוא מראשית אחרית הסערה, בהביטו עליהם בעין חודרת; כי תסמר שערות בשרם מיוחדים ומוראם, ובחרדה נוראה יעמדו כנטועים על מקום עמדתם בפיק ברכים ובפלצה נצחת, ולא ימוש ממנו, עורם ירטב מזיעה עיניהם תמקנה בחוריהן וצעדיהם יתנפחו כנאד נפוח, כי האויר הקשה ישב רוח הקטב באפם, ובבואו אל קרבם יהפך לשלהבת לוהטת למוקדי עולם.

האנשים הגרים על חופי סיציליען וספרד אשר לנוכח אפריקא ישתרעו, יפקרו ג"כ בעתים ידועים בשנה ברעם וברעש הרוח האיום והנורא הזה, גם שם יעולל נוראות לנפשות היושבים האומללים, ואף קצה למכותיו, פרעותיו וחצי מגפותיו הרבות אשר ינחת בגלילות ההם! כי כשוד משדי כחתף פתאום ירחיב ויוביש עצים ונטעי שיח השדות יצמתו וידעכו ממקומם. בסיציליען ששם רבו חללי חרבו הקשה מאשר ביתר המקומות, נקרא הסאמוס בשם, סציראקא, וטרם בואו יחישו ולא יאחרו

היושבים להתחבא בחדרים קרים, לבל יגיעו אליהם
לפירי רוח הקטב הזה הבוערים כאש צרבת.

אולם לא הסאמוס לבדו עשה פרעות באורחנתו,
כי גם שפטים אחרים כלו חצי חמתם בנו, ופנעים
רבים עמדו למפגע לנו לשום קץ לחיינו; להרוח סאמוס
יש עוד אח הנקרא בשם הארמאטטאן*. ואף כי גם חמתו
כנחל גפרית ואש בוערה. בכל זאת נופל הוא מהסאמוס
בחזקתו, וכחו לא ככה אחיו הראשון. הרוח הזה יצטיין
מן הסאמוס ביתר קרירתו ואי-תמידותו, ויתחולל ג'כ
בגלילות גואינא, זאהארא והוף-הוהב (גאלדקיסטע) אשר
באפריקא. ביתר שאת וביתר עוז ינשב במדבר טוביען
הזה, ולרגלו הולך ענן כבד המכסה את השמש הזורה
בהדר גאונו ובחוסן גבורתו על הוג שמים. הרוח הזה
עולל ג'כ נוראות לנפשותינו; כל אנשי האורחה הוכתו
במכאובים אנושים ובפצעים נאמנים כי החריב בכחו את
השפתים, הנחירים והחיק, ויפשיט עורם מעליהם וכל
בדי גופם כתנור נכמרו. לגודל שמחתנו לא התעורר
הרוח הזה זמן רב, כי בעוד חצי שעה חלף מעל פנינו,
ואחריו בא רוח צח שפיים אשר היה כשקוי לעצמותינו
היבשות וכמרפא לנפשנו העיפה, והרוח הנעים הזה
הסיר עד ארגיעה כל נגע וכל מחלה מגופנו אשר הסב
בנו ההארמאטטאן האכזר, ויגהה כל פצע ותבורה ומכה
אנושה, ותחי רוחנו (*).

כמעט נרפאנו ממכותינו האנושות האלה, והנה

(* בספר Naturwunder im Reiche. Luft החוקר

צימטערמאן הנזכר כתוב עד הרוח הארמאטטאן כדברים האלה:

אסון אחר הכביד את אכפנו עלינו, והוא הרוח הנורא

„דער הארמאטסאן איסט איין אסטווינד, וועלכער אויף דער אס שטארקסטען נאך וועסטען פארשפרינגענדען קוסטע פאן נארדאפריקא וועהט, זענענאמביען פארצוגסווייזע בעריהרט, דאך שהאן אס קאפ בלאַנקא אונד זעלבסט נאך ווייטער נארדליך בעמערקט ווירד אונד זיך ביס אין דיע נאהע דער אונסערהאלב דעם סענענאל ליענענדען קאנג — געבורגע ערשטרעקט, וועלכע זיינע זידליכע גרענצע בילדען. דער הארמאטסאן צייגט זיך געוואהנליך אים אפריל, ער דויערט לענגערע אדער קורצערע צייט, ניכט זעלשען 12 טאגע לאנג אונאונסערבראכען, אונד ער קינדיגט זיין נאהען דאדורך אן דאס דיע זאננע אינגעוואהנליך ראטה אויפגעהעט, אין יענען גענענדען, אין וועלכען דיע לופט וואלקענלאז אונד אינגעמיין דורכזיכטיג איזט, האָט מאן (וויע שהאן אין איסאליען) מארגעך אונד אבענדראטהע ניכט—איין ראטהליך געפארבטער מארגענהימעל אונד גאר איינע ראטהע זאננע איסט דאהער איין מעסעאראלאנישהעס עראייגניס. דער נאהענדער אסטווינד העבט דען זאנד אונד שטויב דער וויסטע, איבער דערען גאנצע פלאכע ער הינשטרייפט, אויף אונד ערפיללט דיע לופט דאמיט. באלד געוואהנליך שהאן אס נעכסטען טאגע נאך דר צוערשט געזעהנען ראטהען מארגענזאננע, ווירד דער גאנצע היממעל סריבע אונד ראטהליך דיע זאננע ערשהיינט זעלבסט אס מיטסטאג שטארק געראטהעט, איין זייטע ווינד ערהעבט זיך וועלכער אין דעם געבוידען אללע פתוראן, דיעלען אונד דעקען, צעררייסט אונד צום לויפען. ערשהרעקענדען קנאללען ברינגט: באלד ווירד דער היממעל גאנץ אונדורכזיכטיג, דיע זאננע שהיינט וויע דורך איינען דיקען ראטהען געבעל אונד איזט ניכט זעלבסט צוא ערקענען (אויסער אום דיע מיטטאגס צייט), ואנדערין פערראטה איהרען שטאנדפונקט נור דורך איינע העללער סראנסי פארענטע שטעללע דעם לופטגעוועלבעס, דער פיינע שטויב, וועלכער

הנודע בשם „חאמוין“ (הוראתו „חמשים“, והוא יתחולל חמשים יום בשנה לסירוגין, מסוף חודש מאָרץ עד חצי חדש מאי, ואולם במדבר זאהארא ונוביען יסער גם ביתר עתותי השנה, ובחבורנו, חזיונות הטבע באפריקא „אשר

דיעזער ראטהונג פּעראורזאכט, דרינקט איבעראלל איין דיע בעסט פּערשלאסענען ראומע ווערדען פאן אים ערפיללט (כעמישהע אינסערווכונגען האבען בעווייעזען דאס עס דער פּיין פּערסהיילטע וויסענאנד זייא), אונד מאן קאן זיך אויף קיינע ווייזע גענען איהם שהיטצען: ער זעצט זיך עבען זא אויף אינד אין דיע קליידער דרינגט צוויסען דיזעז אונד דען קערפּער דעס פּענשען איין אונד פּיינגט אויף איינע ענועצליכע ווייזע, אינדעם ער צוערשט איין אינערטעגליכעס יוקען, דאן אבער דיא העפטיגסטען שהפּערצען ערדענט, דיעס לעצטערע יעדאך גור אין פּאלגע איינער אנדערען אייגענשהאפט דעס ווינדעס, דער ערסטגעדאכטען נאמליך. דע הארמאטטאן איסט אויסערארדענסליך טראקען אונד הייס, דיזעז טראקענע היטצע ענטפיהרט דעס שהיערישען מערפּער זיינע פּייכטיגקייט זא שהנעלל אונד זא פּאלקאממען, דאס דיא הויט זיך דורך פּויענד קליינע ריססע שפּאלטערט אונד נאך אונד נאך גאנצליך לאסט, אבשהעלט; אין דיע בלוטענדען ריססע אונד שפּרונגע זעצט זיך נון דער פּיינע שטויב, טראיקנט זיע פּאלליג אויס אונד פּעראורזאכט איינען זא ברענענדען שהמערץ, דאש דיע מענשין אין לויטע קלאנען אויסברעכען אונד שהיערע ביס צום טאללועערדען גערייצט זינד. דא דיזעז ווינד טאדליך ווערדען קאן, האט מאן איהם גיפטיגע אייגענשהאפטען צוגעשריבען, אונד מאן זוכט זיך אויף יעדע ווייזע גענען איהם צופערוואהרען. פּערלאסט דיע וואחנגונען ניכט, פּערהענגט דיע אפּונגען דער זעלבען זא פּעל אלס מענליך מיט דעקען, דיע אימפּערפּארט נאם געהאלטען ווערדען: גיפטיג איזט ער יעדאך ניכט, ער טארטעט גור דארוך, דאש

עודנו בכתובים, הרחבנו את דבורנו על אדותיו, לפני בוא הרוח הזה נהפך אור השמש לארמדם כהה, ויתראה ככדור גדול וצהוב על חוג שמים. השמים לבשו קדרות וערפל חתולתם, זרם אויר יבש ולהט כמו קיטור (דאמפף) נשב עלינו, הגמלים השחו את ראשם לארץ וישאפו רוח חרש, עינינו נמקו בחוריהן, הוש השמע נחלש הפה יבש ולשונונו לחכנו דבקה, ואחרי אשר חלף הרוח הזה מעל פנינו, נקמט עור בשרנו לקמטים רבים, ויסבו כעב עצום בחלקת בשרנו, הרוח הזה התחולל מן הבכר עד בוא השמש, ויהי בסופה וסערה דרכו, ובכל שעה ושעה גבר החום מעלות אחרות, עד אשר בצהרים היה הרוח החם לרוח בוער.

בלילה ההוא, אחרי אשר כוכבי נשף העלו את נרותיהם להאיר את ארץ תלאובות זאת, בליות מלכת הלילה בצעדה בצעדי גאון על חוג שפירי שמי יה מבין אלפי צבאותיה מסביב, ראינו מתזה יקר, מתזה

ער פינע שטויב, וועלכען דער זיך איהם אויסגעצנדע נאטה געדרונגען איינאיינאטהמען, דיע לונגע ערפילט אונד אהרער אייגענשאפט, וויערשטאפף אנצונעהמען אונד קאהלנויירע פארטצושהאפפען, בערויבט; אים געגענסהייל איסט ער געגען מאנכע קראנקהייטען, גאלליגע, פאיליגע, פעסט ארטיגע פיעבער אונד דיסקראזיע (פערדעבנים דער זאפטע) פאן היילזאמער ווירקונג; שהיפפע, וועלכע קראנקע שקלאפען אס באדען האבען, זוכען דיע קוסטען אין דער געגענד דעס זענענאל אויף, אום זוע דארט אויסצוהיילען, וואס אס ויכערסטען צור צייט דעס הארמאטטאן געשייעט עכ"ל ויתר הדברים על אדות הרוח הזה תמצא בספרנו, אוצר נחמד הראשון היסס הקדשנו מאמר מיוחד תחת הרוח הארמאטטאן מצד

איום ונפלא אשר לא יראה כמוהו בארצנו מעולם, והוא עגול גדול מאיר ומתנוצץ בקוים מזהירים ואשמים התראה ביקר תפארת גדולתו ובחוסן יפעת זהרו מסביב להירת בעין טבעת ועטרת תפארת. על החזיון האסטראנאמי הנפלא הזה, הרביתי להתבונן זמן כביר בעין החקירה והדרישה הישרה, כיד חכמת התכונה הטובה עלי, להתחקות על שרשו ונסיבתו הטבעית עד כי לאחרונה נוכחתי לדעת, כי החזיון הזה הנהו אחד מחזיונות האויר אשר יתראו תליפות בארץ תלאובות זאת חדשים לבקרים. (בספרנו „חזיונות הטבע באפריקא“ הארכנו לבאר את נסיבתו ותוצאותו על נכון, לפי חוקי חכמת התכונה בימינו אלה). — הבקר היה בקר לא עבות וכל שינוי לא נראה בסדרי הטבע, גם כל אותות המבשרים מקודם את עת בוא החאמזין, המקו עברו ולא באו עוד, לאות כי אינם קבועים במדבר הזה, ואין להם מצב קיים באויר השמים. אחר הצהרים חשך פתאום האויר אשר היה עד כה זך ונקי, טהור ישקוף, ובעוד רגעי מספר התעורר החאמזין שנית בתעצמות עוזו ויעולל נוראות לנו, ולעת ערב שכחה חמת הרוח, ודומיה לנו ולכל הככר מסביביו ונבחר כר מישור לפרוש שם את אוהלינו, ונסעד את לבנו בארוחת הערב ונשת מים לרויה, כי לשמחתנו ולאשרנו מצאנו בעמק אחד די מים קרים ומתוקים, ואחרי כן רפדנו את יצועינו לתת שינה לעינינו ולהחליף את כתנו מתלאות ומצוקות היום אשר עבר עלינו לרגלי הסער המתחולל הזה. —

למחרת היום בבקר השכם, בטרם עוד נפקחו עפעפי השחר, קמנו כלנו מעל יצועינו, חבשנו והעמסנו את גמולינו ונכונן את דרכנו הלאה. היום ההוא היה היום הראשון מימינו מיעט אשר היה בהיר בשחקים. מלך

היום צעד בהדר גאונו וחוסן תפארתו על פני רקיע השמים להאיר בקויו האישיים והמבריקים את הערבה השממה באופן מאד נעלה. הגמלים התנהלו על שכבת החול בעצלתיים, כי הום השמש החליש את כחם ויעולל נוראות לנפשם, אבל אנשי מסענו היו שמחים ומטובי לב, צהלו ועלוזו לקראת יום בהיר בשחקים מלא, וישתעשעו בתקוות טובות ונעימות ופניהם לבשו גיל וחדוה. בחשבם כי מלאכי זעם המדבר לא יוסיפו עוד לשלוח את הצי מגפותיהם וכלי מפצם כמו, וכי עד מהרה יצאו להפשי מעמק עכור זה לראות שמים חדשים וארץ חדשה. בשעה העשירית לפני הצות היום ראינו והנה להקות צפרים שחורים כעורבים ידאו ממעל לראשינו באויר השמים בצפצוף נורא כקול צלצלי שמע. כל אנשי האורחה שמחו לקראת צפרים עפות האלה, כי אמרו במה יבשרו לנו את אפס קצה המדבר; אבל אני ואחוזת מרעי ויתר הכמי הנוסעים, גם הערביאים מורי הדרך, הכרנו עד מהרה לפי מצב המקומות עפי חוקי הגעאגראפיע על מפות הארץ, כי הצפרים האלה עוד לא צררו ישועה בכנפיהם, וכי לא במהרה נראה קצה המדבר השני, רק זאת החלטנו כי הצפרים האלה תעופפנה מנאות-מדבר (אאזיס) המשתרע במה לא רחוק מאתנו, ונשם עינינו בכלי מבטינו-מרחוק (פערנראהר) ונצפה במרחבי המדבר, והנה כרים נרחבים המכוסים בירקרק דשא ועצים רעננים תאוו לעינים לפנינו. בשמחה רבה הודענו את הבשורה הנעימה הזאת לאנשי האורחה ונחכה בכליון עינים לקדם את פני נאות דשא אלה, ולמצוא מרגוע לנפשינו העייפה בארץ תלאובות זאת. ונדפוק את הגמלים להרחיב את צעדיהם תחתם, למען נבוא חיש מהר למחוז הפצנו זה, ובשעה הראשונה אחר הצות היום, והנה על אדמת האאזיס הנחמד

עומדות היו הגלינו, לבנו פחד ורחב למראה הזיונות
הטבע הנעימים אשר התיצבו לנגד עינינו ביפה נוף נחמד
ונפלא כזה, ונודה לה' הסרו כי אמרנו למצוא מרגוע
לנפשנו העיפה מרוב התלאות והזועות אשר השתרנו עלו
על צוארנו! —

האח! מה נחמד החזיון אשר חזינו ביפה נוף
הנפלא הזה! אין מספר לרבבות החזיונות והמראות אשר
יראה בן אוראפא על ארץ תמדה טובה ונעימה כזאת!
שם יפשישו השמים את מעיל הערפל והארץ תסיר את
שמלת שביה הם אבקת החול הפורח מעליה, שם
הרקיע משוח בששר כעין ספיר וארגמן, והעבים לוחטים
מברק אורם כוכבי אור ונוגה הסהר יכהו, מבין רסיסי
לילה קרני אור יהלו, ואגלי טל כתרשיש ינוצצו, שם
יהל השמש באור יקרות שבעתים מאשר בארצנו, ואחד
הוא שם ברוחב הרקיע המזהיר בצבעיו הנעלים, ורבבות
קרניו מפוזרים ומפורדים לכל עבר, להפיץ אור יקרתו
על הכבר הנחמד הזה, ועל כל צאצאיו מתחת! —
נאות—אחו אלה יציגו לעינינו חזיונות נשגבים ומאד
נעלים, לא לבד בכל תקופות השנה, אבל גם בכל
שעה ובכל רגע! הנוסע האוראפי המשליך נפשו מנגד,
לרדוף, לדעת ולהשכיל, למצוא דברים טבעיים נכוחים
למבין אשר יסבון עלימו משכיל על דבר אמת, וראה
ויתבונן איך התגדרה תבחר לה במקום הזה פנים אחרות;
בנות השיר יעירו את כנורותיהם ותזמרה, הזונים יהגו,
יתופפו על לבביהן ויחפרו בעמק; צפרי הפינקים ידעו גם
הם מועדם, ישרקו ויצפצפו; צפור הדרור תפצת פיה
ותצרח בקול את שירה היומי, ברן יחד כל כוכבי—
שחר! האילות השלוחות אשר קסם החן והיופי תופף על

פניהם יתקבצו עדרים עדרים לפעמים זוגות זוגות ויסתתרו בעד החציר וסבכי הדשא, יתורו הרים ועמקים מרעיהם ואחרי כל ירק עשב ידרשו; הלוקסים יעירו שחר, יחפרו אוכל למו להשיב נפשם כחום היום, כי בו שמן חלקם. חתול היער ישחק וישתעשע בהעלותו את צפרניו על עצי הקפריסין המתנוססים שם בצבע ירקק אמוץ; הנץ יפרוש כנפיו לתימן יעלה אבר כנשרים, יתנשא בשיא שחקים, ובגובה וגודל לבב ישוט במרחבי ים הבריאה והאוויר הנעים והבתיר, ועל חוג שמים טהורים מזהירים בעצם טהרם ויפעת זיום, יעוף במעוף, יגזור על ימין ויחמוס על שמאל, בעוד אשר הנשר המהולל ברוב התשבחות יתענג בדהרותיו ותעופותיו הנפלאות אשר בהמה נתעלה מאת הנוסעים והתרים את הארץ בשם התואר, הקוף-השמימי (היממעלס אַפֿפֿע). כל הגיאות והעמקים אשר ישתרעו בסביבותינו, יעטפו ירק דשא, ועל פני כל הכר מכוסה בירקק חרוץ, חיות קטנות עם גדולות ירקרו כאיליך ושבעי שמחות ידלגו ויפוזו על הכרים והאחים הנעימים והנחמדים באין הפוגות. מבעד גבעולי הדשאים הגבוהים וסבכי עצי היער העבותים, יארב במסתר היאגואר להתנפל כחתף פתאום על טרפו, וכרגע יקפץ ויונק עליהם ויחטוף מכל הבא בידו ואין מידו מציל, פה יטה הנוסע אוננו להקשיב שאגת נמר אכזרי יליד ארץ תלאובות הזאת, הרובץ ביקר תפארת גדולתו בירכתי מערתו, ושם קול שחל איום ונורא השוכב תחת עץ רענן יצלצל באזניו, פה האראנג-אוטאנג מפצל אגוזים על ראש עץ האגוז, ושם הקוגואר אורב בסתר קנה החורשה לשלול שלל מחיתו. פה תראינה עינינו ערמות עפר עולות מן הארץ, וברעש תבקע האדמה תחתיהן ורגבי עפר מתפוצצים לכל רוח; בקום הנחש באץ מקברו לחפש טרף חוקו למלאות כרסו די מחסורו.

ושם יגיה התנין הגדול בעבי גבו מגניו לתור לו מקום שאנן ובטוח להתחמם לאור השמש כחום היום .

חזיונות נפלאים ונעלים כאלה יעברו הליפות על פנינו בהיות הבוקר בקר לא עבות, מהשעה החמשית עד השעה העשירית לפני חצות היום . אך אחרי אשר הבקר האהוב לכל יצורי הטבע, גז היש ויעבור ותור הצהרים יגיע אזי חזיונות חדשים יחלפו על פנינו, חזיונות אשר כל החזיונות הראשונים עוד כאן נגדם, חזיונות הממלאים חדרה וגיל כל בתי נפש המתענג על מעשי הבריאה ומרהיבים בת עינו באופן נעלה ונפלא ! ואם בעל נפש יפה ויקרה אתה, ידידי הקורא, אם תמצא עונג ונחת בפלאי הטבע ובמפעלות תמים דעים במרחבי התולדה, לכה אנהגך לשוח מעט במרחבי האאזים הנפלא הזה אחר חצות היום, ואם אמנם לא לעונג ולא לנחת יהיה לך המסע הזה, כי כמטרה תהיה לרשפי המאור הגדול לממשלת היום, אשר בלחומו ישלח עליך את זיקי זהב קרניו המתולעים אשר כברקים ירוצצו, כחצים שנונים ירדו על ראשך . אך אחרי כל אלה אם באמת השקה נפשך להתבונן על מפלאות הטבע, אל תתעצל ללכת אתי, כי שם תמצא כל מאווי נפשך . שם תראה את צאצאי התולדה אשר כלם יגדלו וינשאו למעלה ראש, את פלאי הטבע ושפוני טמוני שכיות המדרתה, כלם אומרים כבוד התולדה הנאדרת בכח, ממפלאות תמים דעים ומפעלות ארון כל היצור, לבך ימלא רגשי קדש, ועצמותיך תאמרנה אין צור ואין צַר כאלהינו ! נשליכה נא את מבטי עינינו על החזיון אשר יופיע עתה לנגד עינינו, והנה השמש בהוד יפיו ונוגה זרחו יצעד בצעדי און על פני שפירי חפת הרקיע, אשר כראי מוצק מלוטש יתראה לעינינו ; קרנים מידו על אדמת

החומר מסביב להאזוים אשר כבר נתבקעו לרגבים משביביו הבווערים כתנור ולהבת אש אוכלה ואין נסתר מחמתם. כל המישור יעמה אור בשלמה, האויר יועף ויזחל, כלו יצלול בנהרי נחלי אש בהמדבר הלוהט הזה, ובזעמו יברא מראות שרב (מיראו, לופֶּטֶשֶׁפִּיעֶנְעֶלוֹנֶג) הזיונות שוא ומדוחים לעיני ההולך בארץ ציה וערבה הזאת, אשר כבר רבת שבעה לה נפשו כעש ומכאבים בדרך הנורא הזה, ענה בדרך כחו, גרונו נחר מצמא, לשונו להכו דבקה ורגליו תמעדנה באין אונים, כל חי כל הולך על ארבע נאלם דומיה, כלו ישן שנת עולם הם השלך מסביב, אין קול ואין קשב, דממת מות שלמת בכל המישור הזה, החיה תבא במו ארב ובמעונותיה תרבץ, הצפרים בנות השמים תתעלמנה בעד עלי העצים ועפאיהם, שם יסוככו אותם צאלים צללם, רק לעתים רחוקות יתנועע בהמיה נעימה סבך עצים דקים, יען כי עוף גדול הנוצה וארך הכנפים שם עליו קנו, לפעמים תשרוק הדבורה הזקנה, בהשקיטה את אפרוחיה אשר הדריכוה מנוחה ולא ידעו שלו ברוחם, גם הנצים, אחרי אשר מלאו את בטנם לשובע שבו מנסיעתם הגדולה והרחוקה ברחבי עולם האויר למעונם, יורידו לארץ כנפיהם וינומו שנתם במצאם מנוחה על מעבה האדמה, אשר כבר נתקשה והיתה לאבן מוצק מחום השמש; היחמורים והקאמעלעאפארדים יתורו למו משכנות מבטחים תחת העצים אשר סר צלם מעליהם ורק מעט יכסומו, כי פה העניקה להם הטבע הנדיבה ביתר שאת בשוכות וזמורות כמו ביתר ארצות המבורכות, האת! מי זה בא בתרועת קול המון רב צאצאי המקום הזה? מי זה מעיר כל בשר מתרדמתו? בא ממזרח-המוץ בגדים, בחציו יפלה נשפי בקר, הלא אתה הוא מלך-היום, שליט העת! תפיץ זרע חרוה על

לב גבר, בך יבורך כל יקום ונגרש צללי לילה ויעופו, אז יתגודדו הצפרים מבין עפאים יתנו קול נגינתימו ויעטו לשלל, אז יצא האדם לפעלו, האח! מה נעמת שמש עדינה אתה היא סאכאת הזמן אשר לא ימד בלעדך, אתה עדינת החלד! בך יחליפו כח כל הזוים שוכבים על ערשמו, תחיה כל מתי לילה; כמו הבוקר אור וראשי הגבעות בתפארת הודך יכתירו, לעת הצהרים אז תביט לארץ וגם העמקים באורך ימלאו תפֶתֶת כנפיך; כל בנות תבל תיתמנה, תפתח הארץ את פיה וזרועיה תצמיח— גם כי תמי גפיך מול ימה, ינטו צללי ערב ותמהר חלק שלל ליושבי השפלה— גם אז לא בשצף קצף תסתיר פניך, אך לאט לאט תשקיע זהרך למען ידע העובד לשוב אל מעונתו ולמצוא מרגוע בביתו. —

כל המחזה והמנוחה המדברית השאננה הזאת, תתאר לפניך קורא יקר, תוים נאמנים ואמיתים כחותם תכנית השלוח והדומיה בערן גן אלהים, אשר רק בדמיון יסודה, ועל במתי ההזיה (פאנמאזיע) תגביה עוף... כל עוף כנף וכל הולך על ארבע בהשקט ובבטחה ינוח וינפש, וברית שלום אמת וקיים ביניהם, עתה נח שקט כל יפה נוף, חום חצות היום ושרב הצהרים הכריעם תחתיהם ובעל החי קטן הערך תנעם לו שנתו עם שור הבר, או עם הנמר העשוי לבלי חת מלך על כל בני שחץ ונורא על כל סביביו. רק הטורפים לבדם חמה לא ידעו שלו ברוחם, כיום כלילה, כחשכה כאורה, עת מצוא ושעת הכושר להם לעשות את פעולתם ומעשיהם זר מעשיהם, ולעולם שנאה ואיבה נצחת ינטרו בחובם לכל יתר בעלי החיים, עד כי יאצוים לשמור את נפשם מיראה ופחד גם בזמן שלום הצהרים הזה, ועוד ירהבו בנפשם מורדי אור האלה, לפרוע פרעות

בהצלחה הכללית, כתהפוכות הצוררות אשה את אחותה בעת הזאת לעת חצות היום.

אחרי אשר תארתי וציירתי לפניך קורא אהוב את תכונת האאזים המהולל ברוב התשבחות הזה, אחשוב כי תמצא ידך די השיג מושג נכון מחמדת וחליפת חזיונות הטבע השוררים שם בתוקף עוזם ודי לך להבין את יתרון נאות כרים זה, מארץ תלאובות ותהו ילל ישימון, הסובבת אותו מכל עצריו מסביב. כיתרון האור מן החשך. ויען כי ביפה נוף הזה מצאנו זמן רב מרגוע לנפשנו העיפה ונחליף כחנו מאוירו הזך והנקי ומימיו הקרים והמתוקים, גם פרי עצי ותנובות שדותיו הרוו את צמאוננו ורעבוננו, עד כי דמינו בנפשנו כי בעדן-גן אלהים נחסה הפעם, לכן נטל עלי להטיף לפני קוראי מסעותי אלה, עוד דברים אחדים על אדות האאזים הנחמד הזה, ולספר בפרט מכל אשר חזיתי וראיתי במשך הימים אשר התמהמה אורחתנו שם.

האאזים הזה אשר פי הערביאים יכנהו בשם „עדן-נביות“ (גליקליכע נוביען) או „פרדס-הישימון“ (פאראדיעו דער וויסטע), ישביע את הנוסע האומלל, אחרי סבלו זועות ותלאות מרבה להכיל, בשפעת ברכותיו ורב טובו, כי אדמתו מבורכת היא ולא יחסר כל בה, הטבע תוציא את צאצאיה בשפע רב וביד נדיבה, וכל תוצאותיה יתנו עדיהן, כי ארץ המדה טובה ונעימה היא, וצבי לכל האאזיסים האחרים הנפגשים במדבר ישימון זה, במגד תבואות שמש וגרש ירחים, ככר אשר עין הטבע בו בכל עתות השנה לעשותו גן עדנים בתהו יליל שממה, וכריל יופי ומשוש לכל נפות נוביען בכלל; שמיו ירעיפו גשמי ברכה, אף יערפו טל

אורות להצליה כל פרותיו, יעריו יצמיהו כל עץ בחור
 וטוב, עצי פרי הלולים ועצי הדר, שיח השדה ועשב
 ירק האדמה יגדלו באשלים ושתילים מיוחדים בגבעולים
 קטים כגידים, אשר לפעמים יצמדו ויתאגדו חד את
 אחד בלולאות טבעיות, שבלי הנצנים והפרחים המבצבצות
 ויוצאות למעלה ראש והמשוורות ומכורכות אשר דמות
 להן כמראה מחופף-שער (בירשמע) — הצמחים *Euphorbia*
Moluru הדומים בתוארם לפרחי הכוס *Kaktycy*
 ההדסים אשר בעבי גבי מגיניהם יתראו לעינינו כיעה
 ומטאמא, עצי הפשתים גדולי הקומה אשר בין ארזים
 צמרתם ובגאותן יתמכו הררי-עד וגבעות-עולם, הערבים
 והעצים הרעננים אשר לא שזפתם עין אייראפי מעולם,
 וכאבני נזר יתנוססו פה במקום הזה, הן אלה המה
 תכונת וטיב עצם *Flora* הנוף הזה, אשר ישניאו פועל
 שדי בארץ הנשמה הזו. על פארות העצים והנמטעים
 האלה ישכון כל צפור כל כנף, ובין סבכיה תרמוש כל
 חיתו יער, אריות ונמרים, לישים וחתולים פראים,
 יאגוארים וקוגוארים, שחלים ושועלים, זאבי-ערבות (היענען)
 ולעאפארדים, כן גם חיות קטנות וגדולות ממשפחות
 מעלי-הגרה, כמו יחמורים, ערודים שורי-ביפפעל, גמלי-
 נמרים — ארוכי — הצואר *Жирафы*, *Камелеопарды*
 ועוד רבים כמו אלה, יאוריו וברכותיו ידגו דגים רבים ושונים
 ובין בצותיו ואגמי מימיו ישימו התנינים הגדולים מעונתם,
 ונחש שרף ועקרב וכל זוחלי עפר בנאות דשאיו ירחשון
 וירבצון, גם מעינות נכבדי מים, מעיני מי-מתכות
 (מינעראלקוועלען) יזלו מבין ההרים והגבעות אשר
 ישתרעו שם. מעיני מי-מתכות ההם, רפואות תעלה
 הם לחליים רעים ונאמנים ונעלים הם בסגולה היקרה
 הזאת על מעינות כאלה אשר בנוביען הדרומית
 והמערבית. לפי הבהינות הכעמיות אשר ערכתני במי

המעינות האלה, מצאתי כי איזה מעינות מהם, יקרו מי גפרית, מי ברזל ומי חו מץ-גחלי **Углекислы** מכל בעלי החיים הטורפים הנפגשים על האזוים הזה, הרביתי להתבונן על היאגואר, וכראי הוא היאגואר להטיף אדותיו דברים אחדים לפני הקוראים הנכבדים; היאגואר יצטיין שם לאביר הטורפים ויתנפל בחמתו הנורא גם על האדם, גדלו כגודל כלב הציד ומראה גותו מלמעלה צהוב אדום (ראמהגעלב) ומלמטה ירוק-שחרחר (ברוין געלב), על צלעיו, שוקיו וזרועותיו טלוא כלו ונקוד בנקודות וחברבורות שחורות קטנות בלתי מסודרות, הכרת פניו תענה בו כי הוא כביר ונאור, אפס איננו מהיר ופתו כפי תעצומות עונו ושצף קצפו הנורא. משכנו בסבכי העצים בשיחים ובסתר קנה וגומא ועשבות בוץ רמי הקומה, הנמצאים על האזוים הזה, ולעתים ישים משכנו תחת הצורים וכיפי הסלעים הרהק מן האזוים במרחבי המדבר. עפ"י רוב יארוב במסתרים תחת העצים העבותים וצופה על החיות העוברים ושבים אשר יעברו לפניו לתומם, ויתנפל עליהם פתאום ויקרע גרגרותם או סגור לבם. כאשר יטרף היאגואר בעצומו חיה קטנה, יאכלנה בפעם אחת במקום שהוא שנמרפה וכאשר יטרוף חיה גדולה יחלקנה לחלקים ויאכלנה פעמים ושלוש, אחרי מלאו את בטנו די שבעה, ישוב אל משכנו ושם ירביץ וירדם ולמחרת בערב או בבקר הוא שב לאכול שנית משללו ויעזוב את הנותר כמו הקרב והמעים לעוף השמים, אם יטרוף היאגואר חיה אחת רחוק ממקום רבצו, או יסחבנה סחוב והשלך אל מקומו אף כי היא גדולה מאד בעיני ראיתי את עוצם כחו וגבורתו הנפלאה, בסחבו את טרפו דרך רב במהירות גדולה מאד, עם בת זוגתו יושב יחדו לא יותר מארבעה או חמישה שבועות ובכל העת ההיא ירעו וישחיתו, יפרעו

פרעות ויתנפלו על כל אשר יפגשו בדרכם, גם על האדם יתנפלו אז, לא לבד בפגשם בו כי אם גם יהפשוהו בכל חשק לבבם. קורות רעות כאלה קרו גם את אנשי ארחותנו, כי טרפו איזה אנשים אשר לא ידעו להזהר, כי בעת אשר התרחקו ממרבץ ארחותנו במרחקי האזים לצוד ציד צפרים עפות. התנפלו עליהם פעם אחת בעצם היום שני יאגוארים גדולים ויטרפו שלשה אנשים כרגע, והנותרים החישו מפלט להם; הנקבה תלד לרוב שני ילדים בסבכי היער, ובימים הראשונים לא תרחיק ללכת מאתם, כי לבה יהגה אימה אולי יקראם אסון בלעדיה במקום רבצם, כי אהבת האם לפרי בטנה נפלאה מאד ותגן עליהם בכל יכולתה; את שורד בניה תלחם באכזריות חימה ותרחוק אחריו דרך רב בנהם איום ושאת פחדים. — כאשר יתגבר רעבון היאגואר, ירהיב עוז לערוך מלחמת תגרה גם עם התנים הנקרא בשם אליגאטאר (הוא מין קראקאדיל אפריקאני וממנו כבר דברנו במקום אחר בארוכה) ומלחמתם איומה ונוראה מאד; הוא יתנפל על גב התנים ומתאמץ לבקוע בטנו, אמנם אם צפרניו נלחצות בתוך חורי עיני התנים, או כי יתפש באחת מרגליו, אז יהי אחריתו להכרית ולטבוע במים, מלחמה איומה כזאת ראיתי אני ואחותי מרעי יתר חכמי הנוסעים, ויען כי הזיון כזה נכבד מאד בתכונתו, אמרתי לשים לפני קוראי מסעותי.

בלכתינו פעם אחת בשעה העשירית לפני הצות היום לשוח במרחבי האזים, לשאוף רוח צה לרוח היום הבהיר ולירות על הצפרים הקטנים אשר יקננו בין סבכי העצים הגבוהים והעבותים, ראינו מהזה נפלאה ונורא למאד, אשר מדי זכרי תסמר שערתי בשרי ולבי יהגה אימה הן שם בקצה היער על גדות היאור, שכב

ביקר תפארת גדולתו אלעגאטאר איום ומבהיל נפש ; על חול הלבן , ויתחמם כחום היום לפני שמש הצהרים . בראותנו מרחוק את הענק בעל הקשקשת הזה , נמינו לשמאל המסלה ונסתתר תחת סבכי העצים העבותים אשר עמדו על אם הדרך ונבט מרחוק דרך הפערנראהרים שהיו בידינו על הבריה האיומה הזאת . ונחכה בכליון עינים עד אשר יעזוב את החוף וישוב אל מעונתו במצולת היאור , פתאום התפרצו מבין סבכי היער אשר השתרעו בקרבתנו , שני יאגוארים גדולים וישתרעו על האלאגאטאר באכזריות חמה ובשצף קצף האחד מהר להתנפל על האליגאטאר ויתקע את צפרניו השנונות בתוך קדקדו ועבי גבו , וישלמלהו שלמלה גבר בחמת כחו ויכהו בזנבו על צלעותיו . האליגאטאר אזור כח ויתאמץ למשכהו למעמקי מים , אבל הפצו זה לא הצליח בידו , ובעת המלהמה אשר ערכו שני האיתנים האלה כעשרה רגעים , הקריב היאגואר השני בלאט וישב לו מנגד ויהי צופה ומביט בקר רוח כאשר לא ישתאה לכל דבר . אחרי כן התנפל גם הוא על האליגאטאר ויתקע את צפרניו החדות בבשרו . האליגאטאר האומלל נשא מרום ראשו ופער פיו לבלי חק , וישרוק מנהמת לבו רגעים אחדים בקול בלהות . ויאנק נאקת חלל , וימת . ויחלקו שני היאגוארים את שללם ויאכלו את טרפם יחד בהשקט ובבטחה , ואחרי אכלם את ארוחתם די שבעם קפצו אל תוך היאור , ובמהירות גדולות הצליחו על החוף השני , ויעלמו פתאום מעינינו . אז יצאנו ממחבואינו ונשב אל מרבץ ארחתנו . ולא הרהבנו עוד ללכת ביום ההוא הלאה , כי החזיון הנורא הזה הסב עלינו פלצה נצחת ונירא ללכת לבדנו במקומות מסוכנים כאלה , אשר בני שחץ אוו למושב למו . —

לולא עזרת שלשה ערביים שהיה לי, אזי אבדתי גם אני, בקום עלי ועל מרעי אנשי מפעותי היאגואר, אזי חיים בלעני בחרות אפו בי והייתי טרף לשינוי, אף כי היו עמדי כלי קרב מסוגלים. כי כל רעי אלה מרחוק עמדו בהתמרמר אלי היאגואר נורא אשר נסותי לירות עליו בקנה הרובה. מעשה שהיה כך היה: והי היום ואצא בלוית מרעי יתר חכמי הנוסעים במרחקי האזוים לצוד ציד. גם ירדתי החכם קאר עמי, ונלך בשרה על אחים (וויעזען) נחמדים המעולפים בירקרק רשא ובפרתי תפארה בעלי צבעים שונים המרהובים בת עין באופן מאד נעלה. היום היה צח ונעים, השמש יצא לשוה על פני שמים זכים וטהורים, קרנו הפיצו אור בהיר ופיחתו רוח חיים באף כל היקום, רוח מלא ערן ונועם, רוח משיב נפש ומחיה לבב, כמו לא היה השמש אשר במרחבי הישימון הגדול ילחט בחומי פני איש ואורו יעור עיני האדם, אשר קרנו מידו שם להכות בשרב נורא ההולכים בין רגבי החול הלוחט, ובחומו העז יחליש את כל גוף ארגאני, לא הוא השמש אשר בברק חציו ילחט כל עין כל צמח, נהר יחרב וייבש, ובני איש יחד יחרדו משאתו; — השמש אשר יצא עתה על יפה נוף הזה, מלא ערן חומו ישמח לב וישובב נפש, כנשר ירחף על גוזליו, כעיש על בניה, כן הופיע עתה על הכבר הזה, קויו מלאו חן, אורו יפיץ נועם וכלו אומר כבוד והדר! אחרי אשר הלכנו ביום נחמד ונעים כזה מהלך שתי שעות רצופות, הגענו עד עמק יפה ומהולל המכוסה בעצים רעננים ועבותים, ונשב שם לנוח מעט ולהחליף כח. פתאום שמענו מרחוק קול המולה ומהומה בין סבכי העצים, וכאשר הקרבנו אל המקום ההוא, הבטנו, והנה שני היאגוארים צעירים נצים ומשחקים איש את אחיו, אנכי מלאתי את ידי

בקנה רובה ואכונן לירות בראש האחד; אכן קול הומה ותשואת רוגז נשמע פתאום מבין השיחים, ומפחד פתאום נפל הקנה רובה מירי, כי היאגואר, אם הבנים האלה הביטה כרחוק עלי ותבן את מוימות הרצח אשר אחשוב על בניה, ותרץ לקראתי קל מהרה בחמת כח. אחוות מרעי בראותם את סכנת המות המרחפת עליהם, החישו מפלט למו ואותי עזבו במצב נורא ואיום למאד. בראותי כי כפשע בניי ובין המות, נמלטתי חיש על עץ דק אשר עמד בקרבתו ואתחזק בידים רועדות בענפיו הדקים, אבל היאגואר מהרה אל העץ אשר עליתי עליו והמלטלהו טלטלה גבר בכל כחה, למען הפילני ארצה ולכלות בי את חמתו. בראותי כי בצרה גדולה אנכי וכי עד מהרה אהיה לברות לשיני המחבל והמשכל הנורא הזה, כאשר אך אפול ארצה ממרום שבתי, הרימותי את קולי ואצעק בכל כחי בבכי ויללה נוראה ואקרא לעזרה, והנה שלשה ערביאים מארחתנו אשר היו גם כן בקרבת המקום הנורא הזה, מבלי דעת כי כפשע בניי ובין המות, שמעו את קולי אשר קראתי בזעקת שבר, וימהרו לעזרה, באומץ לב ובגבורה עזה השתערו על היאגואר במקלות אשר בידם, וכראותה נבהלה נחפזה, ותנס וילדיה חשו מפלט למו עוד מלפנים, בפיק ברכים ירדתי מעל העץ, ואפול על צוארי הערביאים ואברכם על אשר הצילני משיני הטורף הזה.

כן הרבתי להתבונן על החיה הנקראת „נמר-הגמל“ (קאממעלעאפארד, גיראפא) הנפגש בתוך העמקים וסבכי העצים על האזוים הזה, הבע"ח הזה דומה בתוארו לסוס קטן, קומתו מכף רגלו עד קרניו כדי עשרים רגל, ראשו דומה לראש הצבי (הירש), ואזניו וזנבו לאוזן וזנב הפרה, ובצוארו הארוך כאמרים וחצי, ירמה אל הגפול;

על מצחו קרנים ארוכות יותר מד' אמות, ופרסות רגליו מפריסות ודומות (בלעדי זה) אל רגלי הסוס; מראה עור בשרו הוא לבן צהוב מעט ושלוא בחברבורות צהובות חומות. משכנו במרחבי המדבר בסביבות האאזיס. יאכל את צמחי האדמה, ויארחו לחברה משנים עד עשרה יחדו. את בשרו הלבן והדומה לבשר העגל, יאכלו בני נוביען למעדנים, כי טוב ומתוק מאד למאכל, וכאשר נסינו גם אנחנו לאכול, גזרנו כלנו פה אחד כי בשר הקאמעלעאפארד הוא טוב מעם יותר מבשר כל החיות אשר באפריקא.

פעם אחת ראינו מרחוק על גבעה אחת בירכת האאזיס המזרחי, דבר נע ומתנודד הנה והנה, ויהי בקרבנו מאה צעדים אל הגבעה הזאת, ראינו צואר נמר—גמל ארוך למאד נשקף מבין עשבות האחו הגבוהים, נמר—הגמל רעה לבטח ולא הביט עלינו, ולכן היה ביכולתנו לראותו היטב ולחשוב עצה ותחבולה לצוד אותו, חיש קל מלאנו את ידינו בכלי נשק ונכוונן לעומתו את קני-הרובה כמשפט, ויען אשר זה דרך כל חיתו אפריקא לרוץ אל מול הרוח, ידענו מראש את הדרך אשר יפנה שמה הנרדף בהתפוז לננס, על כן הקדים אחד מרעי לרוץ ולהתיצב בדרך לשטן לו, ואני הייתי לו מאחוריו. בראות הקאמעלעאפארד כי בצרה גדולה הנהו נחפו לננס בדרך ההוא כאשר יחלנו, אמנם אנחנו אזרנו כהונרדפהו קל מהרה והוא נעצר פתאום ממרוצתו ויתצב לבטח על מקומו מבלי הרגיש את מחשבתנו עליו, ויפן להביט עלי בלי נוע אנכי מנעתי מרדוף אחריו ועמדתי רגעים אחדים להתענג אל המראה אשר לפני, אכן רעי לא יכול להתאפק עוד, ויור בהפוז עליו ויחטיא המטרה. הקאמעלעאפארד התעורר פתאום ממעמדו ויחפז לברוח

בבלהות מות ובכל מאמצי כחו, ועד אשר הספקנו למלאות שנית קני הרובה כמשפט, התרחק מאתנו הפליט הזה זמן רב, אזרנו שנית כח, ונרץ אורח לרדפהו, ובהיותינו כחמשים צעדים ממנו, מלא הציד הראשון את ידו בקנה חובה ויזר עליו וינחת הכדור בעבי בשרו. הקאמעלעאפארד האומלל חגר שארית כחו ויתאמץ לקום מעפר מות, ויתגעש ויתהולל בטרם ימות, ויגבר חילים וירם פתאום את צוארו ויתנער מעפר אך עדי חצי גויתו. ויספך בארץ רגעים אחדים ויפל שנית ארצה באין אונים, ויען אשר נטו צללי ערב, על כן זבחנו בחפזון את צידנו זה, לקחת עורו הנחשב מכל חלקי גוו, וגם בשרו צידה לדרך.

מכל השרצים הזוחלים והרוחשים בין עשבות וסלעי האזוים הזה, הכי נכבד הנחש הנקוב בשם „נחש-הנקשון“ או „נחש המצלצלי“ (קלאפפערשלאנגע) • על תכונת טבע הנחש הזה וארחות חייו הרביתי להתבונן בעין פקוחה, ותוצאות חקירותי אשים פה לפני הקוראים היקרים. הנחש הזה מראהו חום אמוצי מלמעלה עם פצלות שחורות מעוקלות ובלתי שוים בתוארם; על גבו יעבור קו-ארוך ומלמטה הוא לבן צהוב בטלאים שחורים; ארכו כשלש אמות ועביו כזרוע איש, יאווה למושב לו ביותר מקומות סלעים ורכסים עזובים ושוממים, במרחבי המדבר, המוקפים מסביב בבקעות דשא יבלי מים ואחים רטובים, ויארוב שם בין סבכי עצים ונקיקי הסלעים לטרוף טרפו, את הארנבת ומיני העכבר, גם עופות זוחלים שונים אשר יצוד. לא יתנפל על בעלי החיים אם אין לו בהם חפץ לאכול את בשרם, גם לא ישוך אם אין מהריר אורו ונוגע בו לרעה, בצאתו לפעלו לבקש טרף חוקו, ילך בחפזון נמרץ ויתנפל על טרפו קל

מהרה, כהן למטרה. בעיני ראיתי פעם אחת אחר חצות היום, איך נבעו לנחש כזה מצפוני ארנבת, ויתנפל עליו באכזריות חמה, אבל הארנבת השמיט את עצמו מתחתיו וירץ דחוף ומבוהל בדהרות דהרות גדולות להמלט על נפשו, והנחש רדף אחריו בכל הדרך עד כי לאחרונה השיגהג ויאחזו בערפו וישתרג עליו בחמת כחו ויהרגהו, ובעוד רגעי מספר ירד מעל מרפו ויבלעהו תמים בבליעה אחת. — נשיכת הנחש הזה רעה מאד, ושיניו החדות והשנונות כמחט, חודרות כמדקרת הקוץ בבשר החי. הפצע את יפצע במ האדם תכאיב מאד, ועד מהרה תפול עליו חיל ורעדה, מקום הפצע ינושא בתחילה השאת (געשוואולסט) ומשם יוסיף ויתרחב ביתר חלקי הגוף, ואם לא יחישו לו רפאות תעלה ימות עד מהרה במכאובים עצומים ונוראים.

ארבעה עשר יום התעכבנו על האזוים הנחמד והנעים הזה, בעונג ונעימות בלינו את הימים הנעימים האלה, עד כי לרגעים נחשבו בעינינו, ומדי יום ביומו התיצבו חזיונות טבעיים חדשים לפנינו, חזיונות יקרים ונשגבים הנכבדים בעיני החוקר הטבעי המרהיבים בת עינו והממלאים משכיות לבבו ששון ושמחה באופן נעלם ונפלא. במשך הימים הטובים והנעימים האלה נרפאנו ממכותינו וכפצענו לבבינו אשר שלחו בנו מלאכי זעם המדבר בימים הראשונים, וכמעט נמחו מעל לוח לבנו כל הזועות והתלאות אשר השתרגו עלו על צוארנו, ונרמה בנפשינו כי עוד לא יעוללו נוראות לנו, וכי עוד לא יוסיפו למרד את חיינו ולפרוע פרעות באורחתנו. ובעשרים ההודש סעצמעמבר קראנו לשלום להאזוים ולכל צאצאיו ונעזוב את נוח שאנן זה הרגשת נפש, ומגמת פנינו קדימה. —

בעוד שעות מספר אחרי עזבנו את האזוים, נעלם כלו מעינינו ותהו ילל ישימון השתרע מחדש לפנינו בכל חזיונותיו ומראותיו הנוראים והאיומים, המעציבים והמבהילים את רוח האדם באופן נורא ואחריר, מימיננו ומשמאלנו השתרעו כה וכה הרים וגבעות חול, ערומים וחשופים מבלי כל ירק עשב, וכיפי סלעים איומים יכתירום מכל העברים, החזיונות האיומים האלה הפילו עלינו חלשה עצומה ואי-גחת, עד כי הוכינו בתמהון לבב, ראשנו לחלי וכגלגל לפני סופה סחרחר הולך; כי על כל מדרך כף רגלנו ראו עינינו רק דרכים מוזרים ועקלקלים אשר לא תואר ולא הדר להם, המלאים על כל שעל ושעל התחתים, מוקשי מות ואי-סדרים.

בלכתנו כה בלי כח ואון בדרך הנשמה הלזו, ראינו חזיון איום ונפלא חזיון-אוויר (לופטערשיינונג) נעלה ונשגב במרחבי אין קץ אוויר השמים, אשר פעל עלי ועל אהוזת מרעי יתר חכמי הנוסעים פעולה עזה ונמרצה, לא התואר באומר ודברים, והוא החזון היקר הנודע לחכמי הטבע להתרים את הארץ בשם "ראי-האוויר" (לופט שפיעגעלונג, מיראז, פאטאמארגאניע), מנפלאות החזיון-הטבעי הזה שמעתי זה כמה, אבל בכל מסעותי הרבות אשר עשיתי בימי חיי בארצות שונות ובאיי ים רחוקים, לא הקרה המקרה לפני אף פעם אחת לראות בעיני את המראה הגדול הזה ולבוא עד תכונתו, לכן נכסוף נכספתי בכל מסעותי לראות את שעשועי הטבע האלה, ודעת לנבון נקל את הגיל והחדוה אשר מלאו חדרי לבבי, בראותי הפעם את החזון הזה ביקר תפארת גדולתו, כי דבר יקר הוא בעיני חוקר הטבע המתחקה על כל חזיונות תמים דעים בשמים ובארץ, ולא ימירנה בכל שכיות החמדה ותענוגות בשרים.

בשעה השלישית אחר חצות היום ראינו לתמהון
 לבבנו, כי כל הישימון הגדול ורחב ידים הזה נהפך
 פתאום לים גדול ורחב ידים עד אין קץ ושם אניות
 יהלכון, ועל חופיו הנחפים בירקרק חרוץ יתנשאו עצים
 גבוהים ורעננים, וצמחים גם פרחים רבים ושונים, גם
 בתי מדות חצרים, כפרים וערים מגדלים גבוהים,
 מצודות רמות, נאדרות בהדר, עמודי חוסן, היכלי
 תלפיות, ארמנות עוז וטירות נשגבות, ועציו וכפריו,
 עריו ובניניו נראים כצפים על פני גליו הכואנים ומתנודדים
 הנה והנה, האח! מה יקר היה החזון הזה בעיני !
 ומה נפלא הודו ויופי זהרו ! החזון ההוא נראה לעינינו
 בעצם תקפו כדבר אמת ונכון ! הים הולך וסואן, ברעם
 וברעש בהמון גליו ומשבריו, אשר כהררים עד לב
 השמים יתנשאו, העצים הגבוהים יראו בכל ענפיהם
 ועפאיהם הרעננים והירוקים בירקרק חרוץ והמפנים שמימה
 הבתים הבנוים והטירות הנשגבות המתנשאים בחוסן
 תפארתם לתלפיות, הערים והכפרים נראים מדויקים
 וברורים מהמסד עד הטפחות מעשה ידי אמן, עד כי
 רק בחזקה הכזבתי את מראה עיני להאמין כי רק דמיון
 כזב ומקסם חלק הוא! — אט ודומם כרפאים ישבו כל
 אנשי האורחה על רבשת הגמלים, כלם צחי צמא,
 כלם עיפים ויגעים עד מות, אין פוצה פה ואין דובר
 דבר ! כי חצי השמש הבערים כלפידים וכאש לא נופח,
 התלקחו ממעל על ראשנו ויעוללו נוראות לנפשנו, אבל
 אנכי ואחות מרעי, לא שמנו לבנו לכלי זעם המדבר
 וחציו הבווערים, אשר נחתו בנו ביום בוועד ככבשן
 אש, בתאוה עזה ובחשק לבב נמרץ נשואות היו עינינו
 אל מול החזון הנפלא הזה, ועינינו לא ידעו שבעה
 מכל המראות הנחמדות האלה, רגשות מאד נעלות
 ונשגבות עד אין חקר, רגשות קדש אשר לא ידעתי

שחרם התרוצצו במשכיות לבי למראה החזיונות הנפלאים האלה, אהה ה' אלהים! נקראתי בחרדת קדש מנהמת לבי—מי יספר ומי ימַלל את כל חזיונותיך אשר נחזה באויר השמים! הנה מספרם עצום מספר פעולתם גדולה ורבה עד מאד, סבותיהם נעלמות ובלתי מובנות, האח! בכל פנות ממשלת יושב שחקים העלומות קדש שוֹרֶרֶת ובהיכל עולמו כלו אמר כבוד, האח! מחזיונות כל גבורותיו נדע ונפיר אמנם את הָרֶם על כל רמים, את הגבוה על כל גבוהים את המושל העליון אשר מלכותו בכל משלה, את הטוב והמטיב באין תְּקֵלָה, האח! כל עוד רוחי בי, ה' אלהי, מהגות בכל חזיונותיך ופעליך לא אמנע, בפעולותיך ה' אתבונן ומעשי יריך שיחה לי! כי מי כמוך נורא תהלות? מי כמוך עשה גדולות ונפלאות עד אין חקר במרחבי התולדה והבריאה כלה חדשים לבקרים? עודני נאחו ברוב שרעפי בקרבי למראה המראה הזה, והנה נעלם פתאום החזיון האוירי הזה מעינינו ואף עקבותיו (שפוררין) לא נודעו עוד.

מדי דברי מחזיון—האויר הנפלא הזה, אמרתי כי לא למותר יחשב אם אטיף בזה לפני קוראי ספרי מסעותי אלה, דברים אחרים מעצמותו, מתכונתו ונומהויותו, ככל אשר יספרו חוקרי הטבע המפורסמים בספרי מסעותיהם.

אחת מפעולות חום—השמש היותר נפלאות והיותר נעלות הפועלות על האטמאס פערע במרחבי האויר אין קץ תחת כפת השמים, הוא חזיון ראית—האויר (לופטשפיענגעלונג) הנקרא בשם „מיראזו פאטאמארגאניע“ בלשון איטאלקית, או „מיראנא“ בלשון צרפת. עוד הסופרים הקדמונים דברו

ארומת וקצרות על עדות החזיון הזה, ורובם תשבוהו
 ליליד הדמיון אשר עמודיו על אדני ההזיה (פֶּאֶנְאִיזְמוֹס)
 הטבעו, דיֶאָדָאר הסיציליאני, אשר העביר תחת שבטו כל
 חזיונות הטבע בפרט, הרבה לדבר. בספרו „עֵד הַחַזְיוֹנֹת
 הַטֵּבֵעַ“ לתאר ולצייר בצבעים חיים ומדויקים את החזיון
 היקר הזה, אבל דבריו לא מצאו מסלות בלבות בני
 דורו ולא נתנו און קשבת לנפלאותיו אלה בההליטם כי
 חזיון מזור כזה הרחק מאד מן האפשרות, לא היה ולא
 נברא מעולם במציאות, וכי הוא רק מדמיונות החכמים
 והתרים את הארץ אשר זה דרכם מאז לערב ולהמתיק
 את ספורי מסעותיהם בספורים יפים ונפלאים אשר בדאו
 מלבם, להרהיב בזה און שומעת ולהרנין לבות קוראיהם
 אולם אחרי אשר זכה המלך הנאור נאפאלעאן הראשון
 ואנשי סודו לראות בעיניו את החזיון היקר הזה ביקר
 תפארת גדולתו בנסעו דרך העולה מצרימה, החלו יושבי
 תבל להאמין באמתת הדבר הזה ולהתפלא למשמע און
 הפלא ופלא, על תכונתו ותפארת עוז תבניתו. אחריו
 החרה החזיק הנוסע סקארעסבא, ויספר בספר מסעותיו
 דברים נכבדים ונכוחים מאמתתו ומעצם היותו, אלכסנדר
 פאן הומבאלדט, ראהו בהודו ובהדר תפארתו בהתגוררו
 לרגלי מסעותיו באמעריקא הצפונית (זיד—אמעריקא). דינאן
 התבונן עליו בקרבת הפירמידן במצרים, ולעיני ציממערמאן
 התיצב בחוסן תפארתו אצל המקום צאפפאָט בעברו באניה
 דרך ים—הקדמוני (אסטועע), להנוסע ווראנגעל הצליח
 לראות את החזיון הזה בכל פעם נסעו על הים המשתרע
 לא רחוק מסיציליען; במקום הזה ראה ווראנגעל שתי ערים
 גדולות באויר השמים, אשר שיא מגדליהם, היכליהם
 וטירותיהם למרום שחקים הגיעו, המסובבים מכל עבריהם
 בעצים רעננים המסובלים בפרי הלולים מחמדי בת עין.
 והנוסע רוד קאָגע ראהו בדמות סלעים יערים, חופי ימים

המעולפים בירק דשא וכל מיני פרחים ושושני חמד .

דיאדאר הנזכר מצא בחזיון האויר הזה ענין נכבד ומאד יקר לענות בו , ויקדש את פרק החמשים בחלק השלישי מספרו ע"ד חזיונות הטבע , להטיף דברי נגידים מתכונת החזיון הזה ולברוא מושג נכון וציור אמתי מעצמותו ואיכות הויתו . ברום תפארת מליצתו יתארהו דיאדאר בזה"ל : „הזון איום ונפלא , רם ונשא , יראו הרואים בעברם דרך מדבר זאהארא ונוביען אשר באפריקא , שם בעת אשר הרוח יקום לדממה , ודומיה איומה להישימון מסביב , יראה הנוסע לעתים רחוקות באויר השמים , תמונות שונות ומזרות אשר יחלפו על פניו לרגעים בלי שום מצב קיים ; פעם יראה בעלי חיים שונים ומשונים במראיהם , ופעם בתים יפים ועמודי חוסן , פעם עצים ונטעים ופעם צורים וסלעים , פה על עמדם יעמדו , ושם יתעוררו ממקומם , פה נוע יתנועעו כשכור ושם יגביהו עוף בגבהי שחקים ויעלמו גז חיש במרחבי האויר אין קץ . הנוסע הרואה מראות גדולות ונפלאות כאלה , בפעם הראשונה , בימי חייו , יעמוד משומם ונבהל , וזמן רב יוכה בשממון ובתכהון עד כי לא יאבה להאמין אם בהקיץ תראינה עיניו חזיונות מוזרים ונפלאים כאלה . הנסבה הראשית להחזיונות המתמיהים האלה , יאמר דיאדאר בספרו הלאה—הוא האָד (רונסט) העולה מן הארץ המתנשא בגבהי מרומים ביום בהיר בשחקים , ועל ידי פעולות האטמאספערע לעומת קרני-השמש יצטיירו במרום תמונות מתמונות שונות כעין התמונות העומדות על הארץ מתחת להמקום אשר משם התנשא האָד , במשכו אחריו אחת תכנית התמונות אשר נדחקו ונתקקו בתוכו , בדיוק רב ובברור יפה , ובהאיר עליהם השמש בקויו המתנוצצים והמבריקים , יתיצבו לפנינו בעצם תומם כמו חי , דבר

לא נעדר, ועל ידי רעידת האויר במרחבי מרום, ירעידו גם התמונות ההן, ויתנועעו כה וכה באין מעצור, ובקום רוח היותר קטן יהדוף את התמונות האויריות ההן, ויצללו חיש ומהר בעמקי האויר עד אשר לא נכר מקומן איה!" .

סקאריסבא יצייר את ראי-האויר הזה לאמר: „כאשר התרה אניתנו אל הוף המזרחי מחופי גרענלאַנד המכוסים בגבעות קרח נורא ושלג עולמים, אמרתי להתבונן על הררי-הגלעטשער בדיוק ולציירם לזכרון על הגליון, והי בצפיתי דרך הפערנאהר במרחבי החופים הנחפים בקרח הנורא, והנה עיר גדולה ובצורה התיצבה פתאום במרום השמים לנגד עיני, עיר יפה ונחמדה הבנויה בנוה לפי תכנית חכמת הבנין העתיקה עם, היכלי עונג וטיירות נשגבות, פארי-עמודים (פיראמידען) ואָבעליסקען גבוהים, בתי-מסגד (מאָשעען) הבנויים לתלפיות ועמודי-חוסן עם אבני-זכרון, וזולתם עוד בנינים ובתי-חומה גדולים ומפוארים, תחתיים, שניים, ושלישים. על הגבעות היפות הנחפות בירקק קרוץ: והמעולפות בשושני חמד ופרחי תפארה בעלי צבעי רקמתיים שונים, המרהיבים בת עין באופן נפלא. התנוססו לתלפיות ארמנות וטיירות נשגבות ונפלאות מסביב להעיר התנוססו סלעי מגור וצורים איומים המוקפים מכל עבריהם מסביב. כל החיוון הגדול הזה תלה באויר השמים וכל העיר עם שאונה והמונה התנועעה באין הפוגות, כאשר ינוע הקנה במים. הנה הואלתי לצייר את העיר הזאת בשרד הציירים על הגליון, ועוד לא הספקתי להוציא מצלחתי את השרד והגליון, והנה כל העיר הגדולה עם כל שאונה וקנינה חמקה ועברה פתאום מעיני ואף עקבותיה לא בדעו, זולתי היכל אחד מהיכלי

החמד, אשר ראיתי לפני רגעי מספר, *

ביום החמישי לירה נאוועמבר בשעה השלישית
אחר חצות היום ראינו מרחוק את היאור נילוס כמראה
קו-תכלת ועד מהרה הגענו לחופי היאור, ולעינינו
השתרעו סוכות נוצרים ואהלים אהדים ועצי תמר, אשר
ככל הדרך הרחוקה הזאת לא ראינו אף אוהל קדר אחד
בכל זאת לא נמלא עוד סאת תלאותינו ועמלינו, הן עוד
דרך ארבעה ימים נשארה לנו בהמדבר הנורא הזה עד
הגענו אל באַרבאַרייא מחוז חפצנו, ואנחנו אשר רבות
שבענו עמל ותלאה, צער וגדורים מרבה להכיל בהמדבר
הנורא הזה עד כי עבר גבול נפשנו לשאת ולסבול
אותם, כבר היה עלינו גם המסע הקטן הזה כנטל
החול וכמשא לעיפה, בכל זאת אזרנו שארית כחנו
ויתר אונינו ונאחזו דרכנו הלאה עייפים ויגיעי כח, וביום
העשירי לחודש נאוועמבר באנו למחוז חפצנו צלחה
בגילת ורנן ואין קצה לשמחתנו!

בשבתי עתה בחדר משכית בביתי בהתעלסי
באהבים בסוד בְּנֵי ואשת חיקי, ומנוחה שאננה לי מסביב

(* פה יוסיף הנוסע ענדעמאנן, בעל הספור הנוכחי, לספר
דברים רבים וארוכים מיתר תלאותיו ומקרוי אשר מצאוהו בדרך,
ויען כי בדבריו האחרונים האלה לא מצאנו את הסוב והמעיל אשר
יאלכו לשעשוע את הקורא הנבון בספרי רק בתהלוכות מיקרי יום
יום ואין שום הדש אשר נוכל ללמוד מהם ולהשיג השגה חושיית
מתכונת המדבר וחזיונות הסביע, לכן אמרנו להשמיט את דבריו
אלה מבלי הלאות את הקורא בהכבדת דברים ללא הועיל, ונסיים
את ספירו בקיצור נמרץ.

באין מכלים דבר , לא אשכח את כל תלאותי ומצוקותי אשר מצאונו בהמדבר נוביען וכל מלאכי הטבע כמו חי כמו חרון יתיצבו לנגד עיני , לכן אודה לה' חסדו ונפלאותיו אספר בקהל רב על אשר הלצני והוציאני ממצוקותי , וכל עוד נשמת שדי תחינו לא אחדל מלתת לאהי הרוחות את השבת וההודאה לשמו הגדול .

תמו מסעותי

אל החכמה

עורי בת אלהים ! עורי אם הבעת !
לבשי השריון , אף חבשי המגפעת ,
בירונד התזיקי , ורדי מעל לעורתי ,
פלטיני מבפא אויל , כי יסער להפיצני ,
גם מלשון מחרף , כי יתרוץ להרשיעני ,
כי להרים בישרון גסף אנכי יצאתי .

(מליצת החכם צריב'ל ז"ל) .

אל הקוראים הנכבדים .

מפני סבות שונות לא יכולתי להדפיס יתר המסעות כפי הבשחתי בהקדמה , ע"כ הוכרחתי למרות רוחי להשלים את מחברתי זאת בדברי הנוסע ענדעמאנן האחרונים . ותקותי חזקה כי כאשר ירוח לי מעט ואמצא שכר בעמלי אמהר לגמור את אשר החלותי במחברת שניה . — כן ישאוני נא הקוראים מעל שגיאות הדפוס אשר ימצאו במחברתי זאת , כי במשך ההדפסה לא הייתי בעצמי בוילנא , ונפלו שגיאות הדפוס אשר תקוניהם יבאו בספר השני ביהד , ואת הקוראים הסליחה .

המחבר .